

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

MENOTYROS KATEDRA

Karolina Jakaitė

**SKULPTŪRINIAI ŽENKLAI PANEVĖŽIO MIESTO CENTIRNĖJE
DALYJE: IDĖJA IR PLASTIKA**

Bakalauro baigiamasis darbas

Menotyros studijų programa, valstybinis kodas 61203H104

Menotyros studijų kryptis

Vadovas (-ė): doc. .dr. Rasutė Žukienė.....

(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta: Menų fakulteto dekanas (-ė) doc. dr. Ina Pukelytė.....

(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2013

TURINYS

SKULPTŪRINIAI ŽENKLAI PANEVĖŽIO MIESTO CENTRINĖJE DALYJE: IDĖJA IR PLASTIKA (SANTRAUKA).....	2
SCULPTURAL SIGNS IN CENTRAL PART OF PANEVEZYS: IDEA AND PLASTIC (SUMMARY)	3
ĮVADAS.....	4
1. SKULPTŪRŲ PARKAI LIETUVOJE	12
1.1. SKULPTŪRŲ PARKŲ KILMĖ IR ATSIRADIMAS.....	12
1.2. SKULPTŪRŲ PARKŲ TIPAI.....	20
1.3. LIETUVOS SKULPTŪRŲ PARKAI.....	24
2. PANEVĖŽIO MIESTAS IR SKULPTŪRA XX A. II P. - XXI AMŽIUJE	30
2.1. VIETA	30
2.2. ATSIRADIMO ISTORIJA IR IDĖJA	34
2.3. SKULPTŪRŲ RŪŠYS	42
2.4. PROBLEMIS KLAUSIMAS „PARKAS AR TAKAS MIESTE?“	44
3. SKULPTŪROS IR SKULPTŪRINIAI OBJEKTAI PANEVĖŽIO CENTRINĖJE DALYJE (KATALOGAS)	47
IŠVADOS	83
BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS.....	87
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	93
ILIUSTRACIJOS	97
PRIEDAI	100

Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje: idėja ir plastika

Santrauka

Kaip teigė viena iš Vakarų skulptūrų tyrinėtojų Rosalind Karauss, bene kiekvienas iš mūsų sugebėtų apibūdinti tai, kas yra skulptūra. Ilgą laiką buvo įprasta manyti, kad skulptūra yra gana disciplinuota, laiko tėkmėje susikūrusi ir įsitvirtinusi meno šaka. Tačiau bėgant šimtmečiams, keičiantis žmonių meno suvokimui bei paties meno sampratai, skulptūros suvokimas taip pat kito ir laisvėjo. Atsižvelgiant į meno sampratos ir suvokimo pokyčius, šiame darbe į skulptūrą žvelgiama ne kaip į atskirą meno šaką, tačiau kaip į objektą, esantį pasirinktame tyrimo lauke – Panevėžio miesto centrinėje dalyje, kurioje įsikūręs savitas ir mažai tirtas bei aprašytas skulptūrų takas, turintis skulptūrų parko idėjinę koncepciją.

Šio darbo tikslas – ištirti *Panevėžio miesto skulptūrų taką/parką*, aptarti ir išryškinti jame esančių skulptūrų menines idėjas, kultūrinės vertės ir susieti kūrinius su platesniu meniniu, idėjiniu kontekstu. Pagrindinė tyrimo medžiaga yra dvidešimt aštuoni skulptūriniai kūriniai, esantys Panevėžio miesto centrinėje dalyje. Teoriniam darbo pamatui duomenys imti iš Ehrenfriedo Klückerto knygos *European Garden Design*, Ed. P.Davies, T. Knipe *A Sense of Place: Sculpture in Landscape*, Giedrės Jankevičiūtės publikacijos *Dekoratyvioji skulptūra* bei kitų veikalų, kurie nurodyti bibliografijos sąrašė.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad Panevėžio skulptūrų take eksponuojamos skulptūros atsiradusios skirtingais laikmečiais ir aplinkybėmis. Panevėžio miesto skulptūrų parke esančios skulptūros menine prasme nėra lygiavertės, tačiau jos pasižymi įvairumu. Tyrinėjamos erdvės eksponatai varijuoja formas, meninių tendencijų, prasių aspektais. Eksponuojamos modernistinės skulptūros reprezentuoja ne vieną stilistinę kryptį, pasaulėjautą, temą. Kai kurie skulptūrų tako kūriniai pasižymi idealistiniu braižu, kiti – šaltu, racionalių ar žaismingu, ironišku charakteriu.

Visos skulptūros turi gilesnes prasmes ir menines idėjas. Pagal temas jos gali būti skirstomos labai įvairiai. Šiame darbe jos išskirtos į tokias grupes: apie moters būties idėjinės temas kalbančios skulptūros, egzistencinės, egzotinės, socialinės tematikos kūriniai, gamtos temos idėjas nešančios skulptūros, istorinių atspindžių turinčios skulptūros, istorines asmenybes menančios skulptūros, miestietišką gyvenimą atspindinčios skulptūros, mitologinių/literatūrinių įvaidžių turinčios skulptūros, šeimos tema kalbanti skulptūra, teatro temą atspindinčios skulptūros.

Toliau tęsiant darbą būtų galima ištirti kitą skulptūrų tako komplekso dalį – Sausio 13-osios skverelį bei kitose miesto dalyse esančius skulptūrinius kūrinius. Taip pat paieškoti gilesnių Panevėžio miesto centrinėje dalyje esančių skulptūrinių ženklų meninių, idėjinių prasių.

Sculptural signs in central part of Panevezys: idea and plastic

Summary

As state one of west Sculpture researchers Rosalind Karauss probably everyone of us be able to describe what is a sculpture. For a long time it was commonly believed that the sculpture is quite disciplined, formed in the course of time, and an established branch of art. However, over the centuries, changing people's perception and conception of art understanding of sculpture also changed. Consider that art conception and perception changed, this work into the sculpture is viewed not as a separate branch of art, but as an object, the chosen research field - Panevezys town in the central part of which is located in a distinctive and little studied and described in the sculpture trail, with a sculpture park ideological concept.

This work aim - to explore Panevezys sculpture trail / park, discuss and highlight it in the sculpture artistic ideas, cultural values, and associate works with the wider artistic, ideological context. The study main material is twenty-eight sculptural creations in the central part of Panevezys. Theoretical work foundation data taken from the book Ehrenfried Klückert - European Garden Design, Ed. P.Davies, T. Knip A Sense of Place: Sculpture in Landscape, Giedre Jankeviciute publication Ornamental sculptures and other works, which indicate the bibliography list.

The investigation has shown that in Panevezys sculptures trail exhibited sculptures appeared at different times and circumstances. Sculpture Park Sculptures of Panevezys town in artistic terms are not equivalent, but their characterized by variety. Explored area exhibits varied shape, artistic trends, the meanings aspects. Exhibited modernist sculpture represents a lot of stylistic direction, world outlook, the subject. Some creations sculptures of trail has idealistic 'touch, others - cold, rational or playful, ironic character.

All sculptures have deeper meanings and artistic ideas. By topic they can be classified in many different ways. In this work they are divided into the following groups: the woman existence ideological threads speaking sculpture, the existential, exotic, social-themed creations, nature theme ideas bearing statues, historical reflections containing statues, historical figures reminding sculptures, urban life reflective sculptures, mythological / literary images, family theme talking sculpture, theater theme reflective sculptures.

Continuing the work analyzes can be in the other part of the sculptures trail complex - January 13-th square, in other parts of the town located sculptural creations. Also search in much deeper central part of the Panevezys town sculptural signs of artistic, ideological senses.

IVADAS

Panevėžys yra miestas, kurį įprasta laikyti kultūros miestu, kuriame gyveno ir gyvena Lietuvos bei užsienio kultūrai nusipelnę žymūs žmonės. Svarbiausiomis laikytinos urbanistinės miesto vietos, tai – Laisvės aikštė ir Senvagės parkas. Šiose erdvėse yra daug skulptūrų, kurios yra sukurtos ne tik autorių iš Lietuvos, bet ir iš užsienio šalių. Šios skulptūros sukurtos skirtingais laikmečiais (XX a. II p. ir XXI a.), apima skirtingas temas, mintis, idėjas. Keletas jų sukurtos sovietmečiu, vienos Panevėžyje vykusio akmens simpoziumų metu, kitos yra skirtos miestui svarbioms datoms bei žmonėms atminti. Vienos jų yra tikrai aukštos meninės vertės kūriniai, o į kitas galima žvelgti kritiškai. Čia atsiveria daug analizuojamos problematikos. Dėl šios priežasties menotyros bakalauro darbui buvo pasirinkta tema **„Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje: idėja ir plastika“**, kurią dėl paminėtų priežasčių galima įvardinti kaip aktualią.

Svarbi šių laikų Vakarų skulptūros tyrinėtoja Rosalind Karauss teigia, jog dažniausiai išgirdę žodį „skulptūra“ kiekvienas galėtų pasakyti, kas tai yra. Tai – istoriškai susiklosčiusi, gana aiškiai apribota taisyklėmis meno kategorija. Skulptūra turi savo individualius vaizdavimo būdus, savo vidinę logiką, taisyklių rinkinį, kuri nors ir paklūsta susiklosčiusių aplinkybių situacijoms, tačiau nėra labai atvira pasikeitimams ir išlieka gana konservatyvi meno šaka, kurioje sunku įdiegti kokias nors naujoves. Skulptūros vaizdavimo logika, atrodytų, yra neatsiejama nuo paminklų vaizdavimo logikos. Skulptūra yra meno kūrinys, pastatytas tam tikroje vietoje ir savo simboline kalba išreiškiantis tos vietos svarbumą ir reikšmę.¹

Tačiau kalbant apie skulptūrą šiandien lengvai galima paneigti šiuos žodžius, nes jei menas šių dienų pasaulyje gali būti beveik viskas, tai ir skulptūra, būdama viena iš jo šakų, yra ne išimtis. Šiandien ji yra laisva ir labai įvairi. Taip yra dėl to, kad visos meno šakos atsiremia į bendrą meno sampratą, kuri nuolatos kito, kinta ir, žinoma, dar kis laike.

Tačiau šiame menotyros bakalauro darbe kalbama ne apie skulptūrą kaip apie tam tikrą meno šaką, bet apie tą, kuri yra pasirinktame tyrimų lauke – Panevėžio miesto centrinėje dalyje. Kaip jau buvo minėta, šiose erdvėse esantys skulptūriniai ženklai priklauso XX amžiaus antrosios pusės ir XXI amžiaus skulptūrai ir yra atsiradę nevienodu laiku bei skirtingomis aplinkybėmis. Svarbiausia tai, kad žvelgiant kompleksiskai, jie sudaro skulptūrų taką centrinėje miesto dalyje, kuris atspindi skulptūrų parko koncepciją. Dėl šios priežasties darbe kreipiamas dėmesys ne tik į pavienes skulptūras, bet ir į skulptūrų parkų problematiką. Lietuvos skulptūrų parkai darbe

¹ Rosalind Karauss 1979: *Sculpture in the Expanded Field*, 33 p. Prieiga per internetą http://www.situations.org.uk/uploaded_pdfs/Krauss.pdf (žiūrėta 2013 02 17).

pristatomi kaip kontekstas, Panevėžio skulptūrų tako problemai aptarti. O kadangi tiriami Panevėžio miesto skulptūrų take išsidėstę akmens kūriniai, keletas bronzos darbų, vienas metalo plastikos kūrinys yra visiškai nauja niša menotyros tyrimų lauke, kaip jau buvo minėta, šiame darbe aptariamos visos skulptūros ne tik kompleksiškai (skulptūrų tako/parko prizmėje), bet ir individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno kūrinio idėją, plastiką, platesnius meninius kontekstus bei atsiradimo aplinkybes.

Pagrindinis darbo tikslas

- sukaupus istorines žinias, apie Lietuvoje esančius skulptūrų parkus, ištyrinėti *Panevėžio miesto skulptūrų taką/parką*, aptarti ir išryškinti jame esančių skulptūrų menines idėjas, kultūrinės vertės, susieti kūrinius su platesniu meniniu kontekstu.

Darbo uždaviniai

1. Aptarti skulptūrų parkų kilmę ir atsiradimo istoriją.
2. Pristatyti skulptūrų parkų tipus.
3. Aptarti skulptūrų parkus Lietuvoje, kurie turi panašumų ir skirtumų su tyrinėjamu objektu – *Panevėžio skulptūrų taku/parku*; aptarti jų kilmę, atsiradimo istoriją, tipus.
4. Išanalizuoti Panevėžio miesto skulptūrų tako vietą, atsiradimo istoriją, idėją.
5. Pristatyti visų skulptūrų, esančių Panevėžio miesto centrinėje dalyje, autorius, atsiradimo istoriją, laikotarpius.
6. Įvertinti visų skulptūrų menines idėjas, plastikas, atskleisti kiekvieno kūrinio prasmę miesto veidui, randant sąsajų su platesniais meniniais kontekstais.

Pagrindinis darbo objektas

Panevėžio skulptūrų takas/parkas, esantis miesto centrinėje dalyje (Laisvės aikštėje ir Senvagėje), kuriame yra reprezentuojami dvidešimt aštuoni skulptūriniai ženklai, kompleksiškai sudarantys vadinamą skulptūrų taką, atspindintį skulptūrų parko, esančio urbanistinėje miesto erdvėje, koncepciją.

Temos naujumas

Bakalauro darbe nagrinėjama tema „*Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje: idėja ir plastika*“ - menotyroje yra visiškai nauja. Kompleksiškai ji nėra tyrinėta. Yra tik vienas kitas atsiliepimas spaudoje, tačiau dar nebuvo nagrinėtos Panevėžio skulptūrų meninės idėjos ir vertės, neanalizuota, kaip jos įsiterpia į Panevėžio miesto Laisvės aikštės ir Senvagės urbanistinį

vaizdą. Taip pat skulptūrų tako konteksto, nešančio skulptūrų parko idėjos koncepciją, nebuvo ieškota. Todėl galima teigti, kad šis darbas bus naudingas ir aktualus Lietuvos skulptūros istorijai. Be to, tai gali tapti ir tolimesnių menotyrinių tyrimų sritimi, nes Panevėžyje yra dar keletas vietų, kuriose yra skulptūrų zonos kompleksai, kuriuose esantys kūriniai turi skirtingas atsiradimo istorijas bei didelę reikšmę miesto veidui.

Verta pabrėžti ir tai, jog Panevėžyje galima suskaičiuoti ne vieną dešimtį skulptūrų. Tai – ne tik tradiciniai paminklai, bet ir originalūs, modernūs skulptorių iš Lietuvos ir užsienio šalių saviti sprendimai, tapę miesto dalimi, kurią skubančių žmonių akys ne visada pastebi. Bet, kaip teigia vienas šių skulptūrų autorių panevėžietis Vytautas Tallat-Kelpša, į kai kuriuos miesto širdyje esančius skulptūrinius objektus galima ne tik žiūrėti, bet ir ant jų užlipti, prisėsti, su jais žaisti.² Jie pagyvina miestą, daro patrauklesnes jo erdves. Be to, skulptūros turi ir pažintinę reikšmę, nes žmonės gali prieiti prie skulptūros sužinoti, kas ją sukūrė, kam ji skirta, ką ji simbolizuoja. O tai skatina domėjimąsi tiek istorija, tiek menu. Yra ir tokių meno kūrinių, kurie būdami šiandienos menu, pasakoja miesto istoriją. O visumoje šių skulptūrų kompleksas sudaro skulptūrų taką, kuris atspindi, tarsi, skulptūrų parko miesto centrinėje dalyje idėją.³

Šiame darbe naudojami įvairūs **moksliniai metodai**, padedantys pasiekti iškeltą tikslą ir kuo plačiau išanalizuoti nagrinėjamą temą: *lauko tyrimų metodas* pasitelkiamas norint susipažinti su skulptūromis natūroje, esančiomis Panevėžio miesto centrinėje dalyje (Laisvės aikštėje ir Senvagėje) ir pačia vieta; *interpretacinis hermeniautinis ir fenomenologinis pobūdžio metodas* padedantis analizuoti skulptūras, rasti skulptūrinių ženklų meniškumo aspektus, aptarti medžiagiškumą, naudojamas technikas, idėjas, plastikas; *lyginimo metodas*, kuriuo siekiama ieškoti sąsajų tarp Panevėžio miesto skulptūrų tako idėjos ir kitų (Lietuvos) skulptūrų parkų, kuriuose panašus miesto tvarkymo prototipas; *kontekstinis metodas*, kurį pasitelkiama ieškant sąsajų tarp Panevėžio miesto skulptūrų tako ir kitų panašių bei visiškai kitokių skulptūrų kompleksinių erdvių, be to, išryškinama situacija, į kurią įsiterpia tyrinėjama erdvė; *istorinis metodas*, padedantis aiškintis istorinį skulptūros kontekstą XX a. II pusėje ir XXI a.

Literatūros analizė ir aptarimas

Mokslinės menotyrinės literatūros, kurioje būtų kalbama apie skulptūrinius ženklus, esančius Panevėžio miesto centrinėje dalyje (Laisvės aikštėje ir Senvagėje), apie jų autorius ir skulptūrų tako/parko idėją - praktiškai nėra. Yra tik vienas kitas atsiliepimas vietinėje spaudoje,

² Iš darbo autorės pokalbio su skulptoriumi Vytautu Tallat-Kelpša. (2013 01 05).

³ Iš darbo autorės pokalbio su skulptoriumi Vytautu Tallat-Kelpša. (2013 01 05).

tačiau nei vienas jų nėra mokslinio, kritinio pobūdžio. Jie orientuoti į skaitytojus, kurie domisi informacinėmis naujienomis. Matyt, dėl šios priežasties ir nekalbama apie tyrinėjamų skulptūrų menines tendencijas. Be to, nėra ir literatūros, kurioje būtų analizuojamas *Panevėžio skulptūrų takas/parkas* kompleksškai.

Dėl šių priežasčių buvo sunku ieškoti medžiagos, kurią būtų galima laikyti kaip tinkamą baigiamajam darbui ir kuri taptų atraminiais taškais analizuojamai temai. Todėl pirmiausia buvo pradėta nagrinėti skulptūros istorija Lietuvoje. Tai padėjo geriau suprasti skulptūros raidą, esmę, idėjas. Nors tai nėra aprašoma baigiamajame darbe, tačiau tai pabrėžtina, nes visos tos apžvalgos tapo svarbus pamatinis įrankis rašomam darbui. Remiantis atliktomis apžvalgomis buvo įsigilinta į tyrinėjimo objektą – dvidešimt aštuonis skulptūrinius ženklus, esančius Panevėžio miesto centrinėje dalyje. Didžiausias dėmesys buvo atkreiptas į XX a. II pusės ir XXI a. skulptūros istoriją, jos vystymąsi, stengiasi susipažinti su skulptūrų rūšimis ir bendra stilistine raida.

Pagrindinė literatūra šioms temoms atskleisti buvo knyga/albumas *Skulptūra 1975-1990*⁴. Nagrinėjamai temai konkrečiai didžiausią reikšmę turėjo Giedrės Jankevičiūtės publikacija „Dekoratyvioji skulptūra“⁵ ir Elonos Lubytės straipsnis „Paminklai“⁶, nes būtent šio pobūdžio kūrinių Panevėžio Laisvės aikštės ir Senvagės erdvėje yra daugiausia. Minėti straipsniai vertingi tuo, kad juose nuosekliai nagrinėjama dekoratyviosios ir paminklinės skulptūros kilmė bei raida Lietuvoje. Nemažiau reikšminga Laimučio Januškevičiaus knyga *Lietuvos parkai*⁷, kurioje aiškiai ir nuosekliai pasakojama Lietuvos parkų kilmės ištakos, istorija, į kurią įsipina ir skulptūrų parkai. Be to, iš jau minėtos literatūros galima pastebėti, jog didžiausia tyrime naudojamos empirinės medžiagos dalis – konkrečiai su *Panevėžio skulptūrų taku/parku* nesusijusios knygos, publikacijos ir šaltiniai. Nes kaip pamatinių teorijų šaltiniai tyrimui vertingi tapo fundamentalūs landšafto meno veikalai. Ehrenfriedo Klückerto knygoje⁸, apžvelgiančioje Europos sodų ir parkų dizaino istoriją, atskleidžiamos pagrindinės parkų formavimo idėjos, daug dėmesio skiriama angliško tipo parkams, kurių požymiai, kaip paaiškėja vėliau, būdingi ir daugumai Lietuvos skulptūrų parkų, kurių ištakos dalinai gali būti sietinos ir su *Panevėžio skulptūrų taku*, turinčiu skulptūrų parko idėją.

Štai Anne Whiston Spirn knygoje *The Language of Landscape*⁹ skirsto kraštovaizdį į keletą tipų ir gilina į jų charakteristikas. Remiantis šiomis teorijomis, darbe aiškinamasi, kokiam žanrui būtų galima priskirti *Panevėžio skulptūrų tako/parko* urbanistinį kraštovaizdį.

⁴ Jankevičiūtė G., Lubytė E. 1997: *Skulptūra 1975-1990*. Vilnius: Aidai.

⁵ Jankevičiūtė G., Lubytė E. 1997: *Dekoratyvioji skulptūra*. In: *Skulptūra 1975-1990*. Vilnius: Aidai, p. 111-136.

⁶ Lubytė E., Jankevičiūtė G. 1997: *Paminklai*. In: *Skulptūra 1975-1990*. Vilnius: Aidai, p. 36-56.

⁷ Januškevičius L., 2004: *Lietuvos parkai*. Kaunas: Lututė.

⁸ Klückert E. 2000: *European Garden Design*. Cologne: Konemann.

⁹ Spirn A.W. 1998: *The Language of Landscape*. New Haven and London: Yale University Press.

Vertinga literatūra, kurioje bendrai kalbama apie skulptūrų parkų specifiką, tai – knyga *A Sense of Place: Sculpture in Landscape*¹⁰. Svarbiausia joje iškeliama problema – skulptūrų eksponavimas kraštovaizdyje, erdvės ir kūrinio santykis. Išskiriamos dvi sąvokos – *skulptūrų parkai* bei *parkai skulptūroms*. Pastaraisiais laikomi tie parkai, kuriuose visų pirma svarbi eksponavimo koncepcija ir skulptūros bei landšafto vienovės idėja. Be to, pabrėžiama, jog skulptūrų parkuose „pastaruoju metu atsirado pramoginė skulptūra, turinti mažai bendro su aukštąja kultūra“¹¹. Šis pastebėjimas aktualus analizuojant ir *Panevėžio skulptūrų tako* kūrinius – kai kurie eksponatai turi tam tikrų pramogos elementų, žaidybinių funkcijų.

Nagrinėjant menines *Panevėžio skulptūrų tako/parko* skulptūrų tendencijas – naudingos įvairios modernaus meno istorijos bei mokslinės apžvalgos. Išskirtina Herberto Reado knyga *Modern Sculpture*¹², kurios tikslas – nagrinėti moderniąją skulptūrą per kritinį, o ne chronologinį – atpasakojamąjį matmenį. Temos ir objekto specifika įgalina nagrinėti atskirų autorių darbų originalumą, o ne priskirti juos kuriai nors meno kryptčiai. Baigiamajam darbui aktualiausias knygos skyrius, pristatantis pokarinę meno situaciją, kuri, pasak autoriaus, išsiskiria laisvu menininko mąstymu su tikslu sąmoningai nepriklausyti jokiam judėjimui¹³. Deja, knygoje visiškai nekalbama apie vėlyvąjį modernizmą (minimalizmą).

Šiuo klausimu vertingesnis Edward Lucie-Smitho veikalas „*Art Today*“¹⁴, kuriame nuosekliai, kruopščiai, informatyviai gvildenamas šiuolaikinio meno vystymasis ir progresas. Ši tema aktuali tiriant *Panevėžio skulptūrų taką/parką*, kuriame atsispindi, nors ir labai nedidelė, stiliaus įvairovė.

Panevėžio skulptūrų take/parke, esančių skulptūrų analizei ypač vertingas buvo Rosalind Krauss straipsnis *Sculpture in the Expanded Field*¹⁵, kuriame nuodugniai tiriama skulptūros raida ir jos pakitusi specifika postmoderniame mene. Autorės požiūris originalus, kadangi ji legitimuoja skulptūros termino naudojimą postmodernizmo epochoje.

Knyga *Contemporary Sculpture: Projects in Münster*¹⁶, naudojama darbe, yra ne tik Vokietijoje rengiamos tęstinės urbanistinės skulptūros parodos katalogas, bet ir rimta studija, nagrinėjanti *specifinės vietos* skulptūros principus, viešos erdvės ir viešojo meno kriterijus.

¹⁰ Davies Ed. P., Knipe T. 1984: *A Sense of Place: Sculpture in Landscape*. Sunderland Arts Centre.

¹¹ Davies Ed. P., Knipe T. 1984: *A Sense of Place: Sculpture in Landscape*. Sunderland Arts Centre, p. 40.

¹² Read H.E. 1996: *Modern Sculpture: a Concise History*. London: Thames and Hudson.

¹³ Read H.E. 1996: *Modern Sculpture: a Concise History*. London: Thames and Hudson, p. 230.

¹⁴ Lucie-Smith E. 2003: *Art Today*. London: Phaidon.

¹⁵ Krauss R. Foster Ed. H. 2002: *Sculpture in the Expanded Field. The Anti – Aesthetic: Essays on postmodern culture*. New York: The New Press.

¹⁶ Bussmann Ed. K., König K., Matzner F. 1997: *Contemporary Sculpture: Projects in Münster 1997*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje.

Taip pat svarbus architektūrologo Vlado Stausko straipsnis *Skulptūra architektūrinėje erdvėje*¹⁷, kuriame analizuojamas dekoratyvinių skulptūrų ir memorialinių paminklų santykis su architektūra. Nors šis aspektas nėra įtrauktas į baigiamąjį darbą, tai vis vien padėjo suvokti, koks yra skulptūros santykis su urbanistine miesto erdve.

Apibendrinant literatūrą galima teigti, kad skulptūros, priklausančios XX a. II pusės ir XXI a. laikotarpiui Lietuvoje, yra aktualus klausimas, nes nėra jokios empirinės medžiagos konkrečiai apie nagrinėjamą objektą, o ta, kuri yra - gali kelti nemažai diskusijų. Literatūra, apie skulptūrų parkus Lietuvoje, taip pat nėra gausi. Tad didžiausias indėlis šiam darbui buvo užsienio literatūra.

Šaltinių analizė ir aptarimas

Kadangi trūksta literatūros, susijusios konkrečiai su *Panevėžio skulptūrų taku/parku*, darbe naudojamosi elektroniniai duomenimis, apie kitus skulptūrų parkus Lietuvoje ir užsienyje. Tai padėjo rasti objektų lyginamajai ir kontekstinei analizei. Be to, tiriant Panevėžio miesto centrinėje dalyje esančius skulptūrinius ženklus, norint išskirti šių skulptūrinių darbų meninės išraiškos savitumus bei potencialą, derėtų atsižvelgti ir į kitų šioje srityje kuriančių Lietuvos menininkų darbus. Tam reikšmės turėjo taip pat elektroniniai duomenys, nes naudotose internetinėse svetainėse informacija pateikiama itin nuosekliai.

Vienu savičiausių šio darbo šaltinių tapo dailininko ir fotografo Rimanto Dichavičiaus knygos/albumo *Laisvės paženklinti*¹⁸ pirmasis tomas. Šis šaltinis suteikė informacijos apie šiuolaikinį meną Lietuvoje kūrusius ir kuriančius menininkus. Tai padėjo geriau suvokti, tyrinėjamo laikotarpio meno kontekstą Lietuvoje. Be to, šiame albume buvo naudingos informacijos apie skulptoriaus Stanislovo Kuzmos asmenybę, jo kūrybą. Didelės reikšmės turėjo ir Stanislovo Kuzmos albumas¹⁹. Jame pristatyta daugiau kaip trijų dešimtmečių skulptoriaus, Nacionalinės premijos laureato kūrybos retrospektyva.

Kadangi tyrimo eigoje trūko naudingos literatūros, bene svarbiausiais šaltiniais tapo gyvi susitikimai ir pokalbiai su kai kurių skulptūrų autoriais – panevėžiečiais ir skulptūrinių kūrinių atsiradimo iniciatoriais (būtent jie kas du metus rengia akmens simpoziumus Panevėžyje) – Alfridu Pajuodžiu ir Vytautu Tallat-Kelpša. Kūrėjai geranoriškai sutiko bendradarbiauti su šio darbo autore, o pokalbiai tapo vienu iš pagrindinių šaltinių, siekiant atskleisti tyrinėjamų meno kūrinių koncepciją plačiąja prasme, išryškinant bruožus bei ypatumus.

¹⁷ Stauskas V. 2001: *Skulptūra mieste. Darbai ir dienos* 26, p. 181-198. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

¹⁸ Dichavičius R. 2012: *Laisvės paženklinti*. Vilnius: Versmė.

¹⁹ Kuzma S. 2011: *Stanislovas Kuzma (Albumas)*. Vilnius: P. Paknio leidykla.

Nemažiau reikšmės turėjo susitikimas su panevėžiečiu skulptoriumi Algimantu Vytėnu. Be to, internetu pavyko susisiekti ir dar su kelių skulptūrų autoriais - Juozu Genevičiumi, Redu Diržiu, Andriumi Siderkevičiumi, Regimantu Midvikiu, Donatu Dovydavičiumi, kurie trumpai apibūdino savo sukurtų skulptūrinių kūrinių idėją, plastiką bei papasakojo apie save.

Nagrinėjant šią temą taip pat buvo naudojamos ir straipsniu rastu spaudoje. Tai vienintelis straipsnis, kuriame plačiau kalbama apie kiekvieną skulptūrinį ženklą, esantį Panevėžio miesto centrinėje dalyje.²⁰ Jis, kaip svarbus šaltinis apie tyrinėjamus objektus, pateikiamas baigiamojo darbo prieduose.

Skulptūrinius ženklus Panevėžio miesto centrinėje dalyje analizuoti padėjo ne tik literatūra, bet ir informacija bei patirtis, sukaupta diplominės praktikos Panevėžio miesto Dailės galerijoje metu. Šios praktikos metu buvo sukurtas katalogas pavadinimu „*Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje*“. Jį sudarinėjant buvo fotografuojamos skulptūros, nustatyti visų skulptūrų autoriai, sukūrimo metai, atsiradimo istorija. Tai suteikė galimybę artimiau susipažinti su tyrinėjamomis skulptūromis, t. y. jas apžiūrint natūroje bei ugdyti gebėjimus atpažinti kiekvieno kūrinio idėją, plastiką. Atlikta praktika leido įgyti daugiau kompetencijos skulptūros srityje, kuri buvo reikalinga analizuojant skulptūrinius ženklus Panevėžio miesto centrinėje dalyje.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, trys dėstymo skyriai su smulkesniais poskyriais, kuriuose pateikiama tiriamoji darbo dalis. Pagrindine laikytina trečioji darbo dalis, kurioje pateikta vizualinė medžiaga (fotografijos) su nagrinėjamomis skulptūromis, jų sukūrimo metais, autoriais, medžiagomis, o svarbiausia, su kiekvienos skulptūros hermeniautinio ir fenomenologinio pobūdžio interpretaciniu pristatymu, atspindinčiu kiekvieno kūrinio meninę idėją, plastiką. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, bibliografijos sąrašas, iliustracijų sąrašas, iliustracijos ir priedai, kuriuose pristatomi skulptūrų autorių aprašymai, pateikti darbo šaltiniais laikytini akmens simpoziumų lankstinukai, svarbesni vietinėje spaudoje rasti straipsniai.

Kiekvienoje darbo dalyje nagrinėjami atskiri Panevėžio skulptūrų tako/parko sandai. Pirmame skyriuje dėmesys koncentruojamas į skulptūrų parkų kilmę ir atsiradimą Lietuvoje bei užsienyje, antrajame poskyryje bus išskiriami skulptūrų parkų tipai. Trečiajame pirmojo skyriaus poskyryje pristatyti skulptūrų parkai Lietuvoje, kurie savo prototipu yra panašūs į tyrinėjamą erdvę, t. y. į Panevėžio skulptūrų taką. Taip pat šiame darbo poskyryje atlikta kontekstinė ir lyginamoji analizė, kurios metu išsiaiškinta Panevėžio skulptūrų tako idėjinė koncepcija plačiąja prasme.

²⁰ Raškauskaitė Ž. *Skulptūros darbo miesta* jaukenį. In: Sekundė. 2011.08.19. Prieiga per internetą: < <http://www.sekunde.lt/kultura/skulpturos-miesta-daro-jaukesni/> > (žiūrėta 2013.01.05).

Antrasis skyrius skirtas kompleksiskai pristatyti skulptūras, esančias Panevėžio miesto centrinėje dalyje, kurios sudaro skulptūrų taką/parką. Antrojo skyriaus pirmame poskyryje aptariama skulptūrų reprezentavimo vieta. Žinotina, kad kalbant apie tyrinėjamo skulptūrų tako parko vieta aptariama ne tik urbanistiniame požiūryje, bet ir iš socialinės pusės, nes Panevėžio skulptūrų takas/parkas yra atviras visuomenei, jis turi tamprų ryšį su žmonėmis. Antrajame poskyryje rašoma apie skulptūrų tako atsiradimo istoriją, idėją, išsirutuliojimą iki skulptūrų tako/parko. Trečiame poskyryje pateikiama informacija apie skulptūrų rūšis bendrąja prasme. Rašoma apie dekoratyviąją ir paminklinę skulptūrą. Paskutiniame šio skyriaus poskyryje bandoma atsakyti į baigiamojo menotyros darbo iškeltą probleminį klausimą – „*Parkas ar takas mieste?*“.

Trečiame darbo skyriuje, kuris šiame darbe išskirtinas kaip reikšmingiausias ir pateikiamas katalogo forma, atkreipiamas dėmesys į kiekvieną kūrinį kaip į atskirą meno objektą. Čia šalia kiekvieno kūrinio vizualinės medžiagos (fotografijų) pridėtos kiekvienos skulptūros hermeniautinio ir fenomenologinio pobūdžio interpretacijos. Be to, pristatomi ir skulptūrinių ženklų, esančių Panevėžio miesto centrinėje dalyje, autoriai, kiekvieno kūrinio atsiradimo metai, išmatavimai, išskiriamos sukurtų skulptūrų rūšys pagal idėją. Taip pat visų skulptūrų stilistiniai bruožai bei meniniai ypatumai.

Sąvokos

Būtina pabrėžti, kad baigiamajame menotyros bakalauriniame darbe naudojami keli įvairiai interpretuojami terminai, susiję su tyrinėjamais objektais. Dėl šios priežasties privalu juos apibrėžti. Darbe iki antrojo skyriaus ketvirtojo poskyrio, kuriame atsakinėjama į probleminį darbo klausimą – ką sudaro skulptūrų kompleksas Panevėžio centrinėje dalyje – taką ar parką - naudojamas terminas - *Panevėžio skulptūrų takas/parkas* – kuris apibūdina skulptūrų esančių pasirinktame tyrimų lauke kompleksą. Toks pasirinkimas sudarys aiškumą, kad nors tyrinėjama erdvė yra vadinama skulptūrų taku, ji neša skulptūrų parko koncepciją, todėl gali būti lyginama su kitais skulptūrų parkais. Vėliau pereinama prie trumpesnio termino – *Panevėžio skulptūrų takas*. Taip pat naudojami ir kiti sinoniminiai terminai, kalbantys apie tą patį objektą – Panevėžio skulptūrų taką ir dvidešimt aštuonias skulptūras – skulptūrų kompleksas, skulptūriniai ženklai ir kt.

Baigdama įvadą, noriu padėkoti *Panevėžio miesto dailės galerijos* direktorei Jolantai Lebednykienei už galimybę čia atlikti diplominę praktiką, už suteiktą informaciją ir geranorišką pagalbą ieškant medžiagos diplominiam darbui. Taip pat visiems skulptoriams – Alfridui Pajuodžiui, Vytautui Tallat-Kelpšai, Algimantui Vytėnui, Juozui Genevičiui, Redui Diržiui, Andriui Siderkevičiui, Regimantui Midvikiui, Donatui Dovydavičiui už darbo autorei paskirtą laiką.

1. SKULPTŪRŲ PARKAI LIETUVOJE

Šiame darbo skyriuje pristatomos skulptūrų parkų kilmės, atsiradimo istorijos, tipai ir pan. Verta pabrėžti ir tai, jog norint kuo geriau suprasti ir išsiaiškinti Panevėžio skulptūrų tako/parko idėją, esmę, ieškoma skulptūrų parkų Lietuvoje pavyzdžių, kurie yra panašūs savo idėjine koncepcija, t. y. reprezentuojami miesto centrinėse dalyse, o jų datavimas panašus į Panevėžio miesto skulptūrų tako/parko (priklauso XX a. II pusės ir XXI a. laikotarpiams).

1.1. Skulptūrų parkų kilmė ir atsiradimas

Prieš pradėdant kalbėti apie skulptūrų parkus, jų kilmės ištakas ir atsiradimo istoriją bei gyvavimą šių dienų pasaulyje – reikėtų apibrėžti dvi labai svarbias šio žodžių junginio sąvokas – **skulptūra** ir **parkas**, kurių sudėtinė žodžių sintezė sudaro dar vieną, visiškai naują apibrėžimą, labai svarbų šiam baigiamajam darbui, t. y. **skulptūrų parkas**.

Skulptūra įprasta laikyti – meno šaką, apimančią erdvinių estetiškų, meninių objektų kūrimą iš įvairių medžiagų, kopijuojant aplinkoje egzistuojančias formas, sureikšminant ir pabrėžiant tam tikras jų ypatybes arba kuriant abstrakčius objektus, remiantis pagrindinėmis geometrinėmis formomis. Tai – vaizduojamosios dailės šaka ir seniausia trimačio meno rūšis. Skulptūra sukurama pridėdant vieną medžiagos masę prie kitos (pvz., lipdyba, koliažas) arba nuimant medžiagos dalį (kalimas, drožyba).²¹ Be to, verta pabrėžti, kad ši meno rūšis yra gana specifinė, nes dažniausiai gyvena savo gyvenimą ir noromis nenoromis savo egzistavimu labiausiai įsiterpia į žmonių akiratį. Todėl šiandien ji dažnai laikoma savitu bei išskirtiniu meno kanonu, pasižyminčiu sudėtinga klasifikacija ir rūšių gausa. Skulptūra reikšminga ne tik savo nešama istorija, bet ir funkcinėmis savybėmis, menine savo verte. Ji išsaugo savo bendrinę formą meno kontekste, tačiau jų meniniai – stilistiniai bruožai kinta ir priklauso nuo laikotarpio bei menininkų – skulptorių – kuriančių šioje sityje.²²

Tuo tarpu **parko** sąvoką galima apibrėžti labai trumpai. Tai yra sudėtingas gyvos gamtos ir žmogaus kūrinys. Dažniausiai tai pertvarkyta (natūrali) arba suformuota želdynų teritorija, dažniausiai skirta poilsiui. Parkus sudaro žemės paviršius, vandens telkiniai, želdinių deriniai,

²¹ DŽ 1999: *Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

²² DŽ 1999: *Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

pastatai, įvairūs įrenginiai²³ ir labai dažnai esminis šio baigiamojo darbo pagrindas – dekoratyvinės skulptūros.

Taigi, sudėjus šias dvi sąvokas gauname vieną labai svarbų meno istorijos prizmėje žodžių junginį – **skulptūrų parkas**. Tampa paprasčiau suvokti, jog skulptūrų parkai yra ta erdvė, kur susiliečia gamta ir menas arba miestas ir menas, kaip yra įvykę Panevėžio mieste. Jame, kaip ir visuose kituose skulptūrų parkuose, skulptūra turi glaudų ryšį su aplinka, žmogumi, nes yra įsiterpusi į miesto erdvę, kurioje vyksta nuolatinis gyvenimas ir judėjimas. Skulptūrų parkuose šis meno kanonas įgauna ne tik vizualinę meno paskirtį, bet, kaip teigia Antanas Tauras savo knygoje *Mūsų parkai*, ji turi ir švietimo²⁴, auklėjimo paskirtį, yra tai, kas sulaukia gausybės gerų žodžių ar kritikos.²⁵

Kalbant apie skulptūrų parkų kilmės ištakas reikėtų atkreipti dėmesį, jog skulptūrų sodų/parkų ištakos siekia priešistorinius laikus. Pirmaisiais jo prototipais galima laikyti archajines šventąsias giraites su toteminėmis figūromis, megalitinės kultūros pavyzdžiais, t. y. tam tikra tvarka didelėje teritorijoje išdėstytais įvairių formų, neretai dekoruotais monolitais. Palaipsniui ritualinę funkciją pakeitė estetinė: pavyzdžiui, senovės romėnų vilų parkus puošė egiptiečių ir graikų skulptūros, Renesanso soduose buvo demonstruojamas ne tik antikinis paveldas, bet ir to meto skulptorių kūriniai. Vėlesnėse epochose skulptūros išliko itin svarbiu parkų puošybiniu elementu.²⁶

Kalbant apie skulptūrų parkų kilmę, jų atsiradimą – galima pabrėžti, kad skulptūrų parkai gimė iš dekoratyvinių parkų. Pastarųjų era prasidėjo dar senovėje. Bene seniausi parkai buvo įkurti Senovės Egipte (3000-1000 m. pr. Kr.). Jie dažniausiai buvo taisyklingos formos (dažnai stačiakampio), apsupti aukštos tvoros, kuri beveik visuomet buvo statoma iš akmenų, molinių plytų ar molio. Ypač prabangūs būdavo Egipto faraonų sodai. Juose būdavo ne tik ištaigingi rūmai, šventyklos, didžiuliai vynuogynai, bet ir įspūdingos dievų, liūtų, sfinksų skulptūros ir statiniai su kolonomis. Skulptūrų parkų raidai įtakos turėjo ir asirų bei babiloniečių sodai. Juose skulptūrų vaidmenį atlikdavo nuostabaus grožio baseinai ir fontanai. Parkų kilmę sietina ir su pasakiško grožio Persijos sodais. Šie sodai būdavo simetriškos formos, vyravo daugybė skirtingų augalų. Įdomu tai, jog apie Persijos sodų nuostabų grožį yra žinoma iš istorinių šaltinių, nes garsusis Sokratas (469-399 m. pr. Kr.) savo mokiniams sakydavo, kad „kur tik pasirodydavo Persijos karalius, ten buvo kuriami nauji sodai, kuriuose auginama ir kuriama viskas, kas Žemėje gražiausia”. Svarbu tai, kad Persijos sodai turėjo daugiausiai įtakos ne tik Artimųjų Rytų parkams, sodams, bet ir viso pasaulio tokių kampelių kūrimui. Parkų kilmės ištakose svarbūs ir Antikinės

²³ Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslo, p. 6.

²⁴ Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslo, p.16.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 23.

Graikijos sodai, bet kur kas vertingesni yra romėnų sodai, parkai. Dauguma tų sodų, parkų būdavo privatūs ir vadinami vilų sodais. Antikos graikams būdingą santūrumą romėnai iškeitė į prabangą. Jų sodai būdavo geometrinio plano, papuošti taisyklingos formos vandens baseiniais, fontanais ir, žinoma, puikiomis antikinėmis skulptūromis, vazomis ir kolonadomis. Minėtam menui daug įtakos ir reikšmės turėjo šioje vietovėje sparčiai besivystanti statybinė architektūra. Puošniausiais vilų sodais garsėjo Romos ir Pompėjos miestai. Tačiau šiandien apie buvusius romėnų sodus galima spręsti tik iš archeologijos iškasenų ir rašytinių šaltinių. Bet senovės romėnų dekoratyvioji sodininkystė, meno puoselėjimas tokiose erdvėse turėjo daugiausiai įtakos tolimesnei Europos ir net pasaulio sodų, dekoratyvinių parkų kūrimui, kurie lėmė ir skulptūrų parkų atsiradimą.²⁷

Įtakos paprastiems (be meninių objektų) ir skulptūrų parkams atsirasti turėjo ir viduramžių epocha bei Renesanso laikai. Tačiau istorija mena, jog viduramžių epochoje parkų kūrimo era visoje Europoje išgyveno didelį nuosmukį ir sąstingį, todėl ilgą laiką buvo apsiribojama tik nedideliais utilitarinės paskirties vienuolynų, pilių sodais. Be to, meno tuo metu beveik nebūta, nes bažnyčia viduramžiais jį labai ribojo. Nepaisant visų negandų, šiuose soduose vistiek pasirodė naujovių, kurios turėjo prasmę tolimesnei parkų bei skulptūrų parkų raidai. Vienu reikšmingiausių elementų tapo labirintai. Jie itin populiariais tapo Renesanso epochoje ir barokiniuose soduose. Kur kas prabangesni, didesni viduramžių epochos pabaigos sodai buvo kuriami šalia Vakarų Europos šalių karalių ir turtingųjų feodalų rūmų. Jie turėjo pramoginę ir poilsinę funkciją. Šiuose soduose buvo plečiama ne tik sodininkystė, bet ir meninė pusė, nes juose buvo gausu paviljonų, pavėsių, baseinų, fontanų.²⁸ Šie objektaigali būti traktuojami kaip skulptūrų parkų ištakos.

Ne mažiau įtakos šiandienos skulptūrų parkams turėjo ir Renesanso epochos parkai, kurie rėmėsi atgaivintomis antikos graikų ir senovės romėnų sodų, parkų kūrimo tradicijoms. Šiuo laikotarpiu tam įtakos turėjo naujieji geografiniai atradimai, audringa meno ir mokslo raida. Labiausiai tai pasireiškė Italijoje, kur šalia prabangių turtuolių rūmų/vilų buvo kuriami itin prašmatnūs, statulomis ir įvairiais puošniais statiniais papuošti terasiniai dekoratyviniai sodai. Vilų sodai, kuriuose plito skulptūrinis menas, Renesanso epochoje ypač populiarius buvo Florencijoje.²⁹

Baroko laikotarpiu prasidėjo didžioji sodų bei parkų era. Šiuo metu kuriami sodai/parkai buvo milžiniški. Juose buvo ne tik didžiuliai, puošnūs gėlynai, bet ir daugybė meno kūrinių, tarp kurių, žinoma, buvo įsiterpusi ir skulptūra. Šiuose soduose daug dėmesio buvo skiriama vandens telkiniams. Vandens efektų menas pasiekė savo didžiausią suklestėjimą, nes skulptūra barokiniuose parkuose būdavo reprezentuojama ne vien įprastai, bet ir šalia landšafto architektūros. Skulptūromis

²⁷ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 14-17.

²⁸ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 18.

²⁹ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 19-20.

buvo puošiami balseinai, kanalai, fontanai, kaskados, vandens slenksčiai. Tokie vandens telkiniai turėjo net atitinkamą vardą – vandens teatrai.³⁰

Verta pabrėžti, kad šiandien įvairiose pasaulio šalyse bei Lietuvoje yra gausybė įvairių skulptūrų parkų. Visi jie gana skirtingi, tačiau puoselėja senas parkų ir sodų formavimo tradicijas. Nors išsamių darbų, kuriuose būtų aptariami užsienyje ir Lietuvoje esantys skulptūrų parkai, nėra, iš istorinių šaltinių bei meno istorijos detalių žinoma, kad būtent minėtieji **skulptūrų parkai** labiausiai siejami su *Kinija*, *Japonija* ir *Anglija*. Šios šalys turi labai senas parkų ir sodų formavimo tradicijas, o skulptūrų parkai jose tapo kaip alternatyvios erdvės istorinei bei šiuolaikinei kūrybai eksponuoti. Tokiose erdvėse, dar kitaip vadinamuose *muziejuose po atviru dangumi* – saugomi ne tik įvairūs augalai, architektūriniai objektai, bet svarbiausia – neįkainojamos skulptūrinės meno vertybės.³¹

Senovės Kinijoje parkų era prasidėjo VI-IV a. pr. Kr, kai šalia šventyklų ir valdovų rūmų buvo sodinamos šventosios medžių giraitės. Tačiau tuo metu dekoratyvinių sodų dar nebuvo. Dekoratyvinių sodų kūrimo pradžia siejama su VII amžiumi, kai Kiniją valdė *Tang* dinastija. Taigi sodų suklestėjimas buvo datuotas nuo XII a.. Tai patvirtina išlikę rašytiniai šaltiniai, piešiniai ant šilko. Kinijos soduose buvo stengiamasi kurti natūralų kraštovaizdį, prisiderinant prie kalnų, upelių, nedidelių ežerų, uolų. Maždaug XIII a. šie sodai įgavo kur kas daugiau išskirtinumo – jie buvo labai dideli, su natūraliais vandens telkiniais, salomis, uolomis, rytietiškos architektūros tiltais, pavilijonais, pagodomis. Visa tai atliko ir meninę paskirtį. Būtent dėl šios priežasties Kinijos dekoratyviusius sodus galima laikyti skulptūrų parkų ištakomis.³²

Tuo tarpu Japonijoje skulptūrų parkai gimė III-V amžiuose. Jie buvo kuriami šalia šventyklų esančiose šventose giraitėse, o skulptūrų įvaizdį juose atliko dirbtinės uolos ir akmenys. Bėgant laikui ši idėja augo, o akmenų skulptūrinės paskirties dominantė reikšmės neprarado ir XVI amžiuje. Šio laikotarpio Japonijos soduose jau dominavo natūralios ir dirbtinės uolos, akmenys, akmenų ir smėlio fragmentai, akmeniniai tilteliai. Jie turėjo dar didesnę reikšmę nei ankstesniuose amžiuose. Minėti Japonijos parkų skulptūriniai kūriniai turėjo ir savo meninės idėjos (simbolinės ir imitacinės) užuomazgas. Akmenys juose simbolizavo kalnus, smėlis – vandenį. Šie kūriniai turėjo ne meninę idėją, bet ir filosofinę prasmę, kuri buvo suvokiama per skulptūrinių kūrinių išdėstymo būdą (pavieniui, grupėmis). Galima teigti, kad Japonijos sodai, kurie yra laikomi skulptūrų parkų kilmės užuomazgų nešėjais, buvo nedideli. Tačiau nepaisant jų dydžio, iš jų išsirutuliojo ne tik didelę istorinę kilmę nešantys paprasti, be skulptūrinių meno kūrinių, sodai, bet ir skulptūrų parkai,

³⁰ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p.21-22.

³¹ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 23.

³² Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 23

kuriuose ši meno šaka tobulėjo augdama dideliu greičiu. Vėliau Japonijos parkuose skulptūrinius kūrinius pradėjo atstoti ne tik akmenys ir smėlis, bet vis labiau įvairėjančios skulptūros, šviestuvai, keramikinės formos. Šis specifinis įprastų augalinių ir skulptūromis spindinčių parkų menas Japonijoje žinomas jau septynis šimtus metų.³³

Anglijos parkai, dar kitaip vadinami peizažiniais, turi ypač galias skulptūrų parkų šaknis. Tokių erdvių kūrimo era prasidėjo XVIII a., kai kasdieniame gyvenime pradėjo stipriau reikštis Vakarų Europos dvasinio ir politinio pasaulio laisvėjimo tendencijos. Tai atsispindėjo ir parkų kūrimo procese. Tė parkai taip pat turėjo skulptūrinių meno kūrinių tendencijos užuomazgų. XVIII a. pirmoje pusėje daugelis Anglijos menininkų pradėjo žavėtis natūraliu gamtos grožiu, suteikiančiu žmogui laisvės ir nevaržomos erdvės pojūtį. To pradininkas buvo Viljamas Kentas (William Kent) (1685-1788). Jis rekonstravo ne vieną žymų Anglijos renesansinį ir barokinį parką. Rekonstruodamas parkus jis dažniausiai naudojo antikinės architektūros elementus – simboliškas šventyklas, paviljonus ir svarbiausia – skulptūras.³⁴ Šiandien Anglijos skulptūrų parkuose galima rasti įvairių skulptūrinių meno kūrinių: nuo natūralaus dydžio dramblių iki medžiuose apsigyvenusių skulptūrų.

Vienu populiariausių skulptūrų parkų Anglijoje laikomas Jorkšyro skulptūrų parkas. Jis buvo įkurtas istoriniame kraštovaizdyje 1977 m.. Šį parką būtina pristatyti dėl to, kad jis gali būti kaip lyginamasis kontekstas Panevėžio skulptūrų takui/parkui, nes yra įkurdintas mieste. Tačiau svarbu pabrėžti, jog lyginti nagrinėjamą Panevėžio skulptūrų taką/parką su užsienio pavyzdžiais yra gana pavojinga, nes skiriasi ne tik parkų mastelis, bet ir reprezentuojamų kūrinių vertė.

Jorkšyro skulptūrų parkas – pirmasis skulptūrų parkas Didžiojoje Britanijoje. Dauguma menininkų sutinka, kad tai vienas žaviausių modernaus ir šiuolaikinio meno centrų po atviru dangumi visoje Anglijoje. Jorkšyro skulptūrų parkas pristato kintančias skulptūrų ekspozicijas devyniose atvirose skirtingo dydžio ir pobūdžio erdvėse: nuo linijinių, apimančių formalią terasą ir apsodintus plotus, iki atvirų ir natūralių kaimiškų vietovių. Stengiantis pagrįsti mintį, kad Anglija yra ta šalis, iš kurios kilo skulptūrų parkų ištakos, reikėtų pristatyti dar keletą skulptūrų parkų.

Dar vienas jų yra laikomas skulptūrų parkas The Pride of the Valley. Jis įkurdintas Sario grafystėje. Šiame parke randama gana daug įdomių skulptūrų. Šiuo metu jų yra apie šimtą aštuoniasdešimt. Meno kūriniai susispietę nedideliame parko plote. Erdvę, parinktą skulptūroms reprezentuoti, galima vertinti kaip labai aukšto lygio. Joje yra gražus ežeras, vyrauja ramios miško vietovės.³⁵

³³ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 23-25.

³⁴ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 26-29.

³⁵ Prieiga per internetą: <www.thesculpturepark.com>, žiūrėta (2013.02.07).

Kitas parkas, kuriame esti skulptūrinių meno kūrinių yra Kielderio vandens ir miško parkas. Jis yra įsikūręs Nortumberlando grafystėje, Šiaurės Anglijoje. Šiame parke yra dvidešimt dvi skulptūros. Galima pabrėžti, kad parke yra ne tik skulptūrinių ženklų, bet ir kitokių meno detalių. Jame galima rasti amerikiečių menininko Džeimso Tarello (James Turrell) instaliacijų, Kisos Kavakamio (Kisa Kawakami) instaliaciją pavadinimu *Miražas (Mirage)* – tai penki šimtai medžiuose kabančių ir saulėje žėrinčių diskų. Išskiriantis ir įdomus meno kūrinys parke – Kriso Driurio (Chris Drury) akmeninis namelis, dar kitaip vadinamas *Camera obscura*.³⁶

Dar vienas skulptūrų parko idėjos koncepciją turintis parkas yra Burglio rūmų sodas Linkolnšire, įkurtas rūmų sode. Šiame parke skulptūros išdėstytos tarp nuostabios ežero, seno teatro, po atviru dangumi, ir žavingų apylinkių panoramos. Sode reprezentuojama nuolatinė skulptūrų ekspozicija, kurią sudaro apie dvidešimt darbų. Parke taip pat yra instaliacijų: Sofi Dikens (Sophie Dickens) instaliacija *Pusiausvyra (Balance)* – tai yra ant medžio šakos balansuojanti žmogaus figūra. Svarbus ir Riko Kirbio (Rick Kirby) *Vertikalaus veido (Vertical face)* kūrinys, iš metalo plokštelių sudėliotas milžiniškas žmogaus veidas.³⁷

Darbe toliau būtų galima paminėti dar keletą vertingų Anglijoje esančių parkų, tačiau kalbant apie skulptūrų parkų kilmės ištakas nederėtų išsiplėsti pristatinėjant užsienio sodus, parkus ir skulptūrų parkus kaip tinkamus kontekstus nagrinėjamai temai. Vis dėlto darbe koncentruojamasi į situaciją Lietuvoje.

Kaip ir kituose pasaulio kampeliuose, taip ir Lietuvoje skulptūrų parkų kilmės ištakos yra siejamos su parkų atsiradimais, kuriuose meno objektai, t. y. skulptūros, atliko tik puošybinę funkciją, bet ne pagrindinę, t. y. būti skulptūrų parkais arba parkais skulptūroms. Dėl šios svarios priežasties būtina trumpai apžvelgti parkų atsiradimo istorijos vingius Lietuvoje, nes būtent jų atsiradimas lėmė ir skulptūrų parkų gimimą šalyje.

Lietuvoje pirmieji medžių, krūmų, gėlių kompleksai buvo pradėti telkti XV a.. Istoriniuose šaltiniuose kalbama, jog šio amžiaus pradžioje Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas iš Vakarų Europos parsiveždavo įvairių vaisių, dekoratyvinių medžių, krūmų, kuriuos prižiūrėjo, iš Vengrijos atvykę sodininkai. Tačiau tokių erdvių kūrimo užuomazgų reikėtų ieškoti kur kas ankstesniuose laikuose. Jos glaudžiai susijusios su senovės lietuvių pagoniškuoju tikėjimu, nes tuo metu buvo sodinamos šventosios ąžuolų girios, kurias senovės lietuviai labai puoselėjo ir garbino. Pagoniškas tikėjimas ir šventų ąžuolų kultas atskiruose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės regionuose išsilaikė iki XVI-XVII a.. XIV a. pab., Lietuvoje įsigalėjus krikščionybei, (1387-1389 m.), pirmieji sodai Vakarų Europos pavyzdžiu buvo pradėti kurti prie vienuolynų. Kaip liudija istoriniai šaltiniai,

³⁶ Prieiga per internetą: <www.visitkielder.com>, žiūrėta (2013.02.09).

³⁷ Prieiga per internetą: <www.burghley.co.uk>, žiūrėta (2013.02.09).

1387 m. apsikrikštijęs karalius Jogaila Vilniaus archivyskupui Povilui Alėniškiui padovanojo sodą. Jame buvo auginami vaistiniai žoliniai ir sumedėję vaisiniai augalai. Šiuo laikotarpiu įsigalėjo ir sodininkystė, kuri kituose krikščioniškuose kraštuose (Italijoje, Anglijoje, Prancūzojoje) jau klestėjo.³⁸

Kaip teigia Laimutis Januškevičius, tuometinius parkus galima skirstyti į dvi kategorijas: nedidelius pilių/rūmų sodus su gana skurdžiu, dažniausiai vietinių augalų asortimentu ir kur kas didesnius bei augalais turtingesnius sodus su žvėrynais, kuriuose medžiodavo Lietuvos valdovai ir turtingiausi didikai.³⁹

Parkų idėjai plečiantis, jau XVI a. į Lietuvą atkeliavo Renesanso epochos dekoratyvinės sodininkystės tradicijos. Šio laikotarpio Lietuvos parkuose pradėjo rasti ir meninės užuomazgos. Parkų idėjas labai plėtė ir puoselėjo Lietuvos didysis kunigaikštis (1530-1572) ir Lietuvos-Lenkijos karalius (1548-1572) Žygimantas Augustas. Jis įkūrė sodą Vilniuje, šalia Žemutinės pilies, su trimis tvenkiniais, o savo vasaros rezidencijoje Viršupyje (šiandien Antaklanis) – itališko stiliaus renesansinį sodą su tvenkiniais ir žvėrynu. Ištaigingi sodai puošė ir kitų tuometinės Lietuvos didikų rūmus (Pacų, Radvilų, Oginskių, Sapiegų, Tyzenhausų). Tai buvo įvairaus dydžio renesansinio ar barokinio stiliaus sodai, sukurti pagal geriausias to meto Vakarų Europos, ypač Italijos, dekoratyvinės sodininkystės tradicijas. Juose vyravo įvairūs parkų planavimo elementai – medžių eilės, karpomos gyvatvorės, terasos, vandens baseinėliai, o svarbiausia – juose atsirado erdvės skulptūroms. Iš šio laikotarpio Lietuvos dekoratyvinių sodų minėtini Radvilų Biržų pilies sodas, Sapiegų, Pacų sodai šalia jų rūmų Antakalnyje (Vilnius), Radvilų rūmai ir Bernardinų sodai (Vilnius), Raudonės ir Rokiškio pilių sodai. Deja, neišliko jokios archyvinės medžiagos, pagal kurią būtų galima juos atkurti su visais skulptūriniais kūriniais. Tačiau turtinga XVI-XVII a. dekoratyvinės sodininkystės patirtis davė didelį postūmį tolesnei parkų tradicijų raidai ir tvirtėjimui Lietuvoje.

XVII-XVIII a. šalia Lietuvos didikų pilių ir rūmų buvo kuriami barokinio stiliaus parkai. Šio laikmečio parkų bruožus iš dalies išsaugojo Sapiegų parkas Antakalnyje (Vilnius), Tyzenhausų įkurtas Rokiškio dvaro parkas, Kelmės dvaro parkas. Žymaus Lietuvos parkų tyrinėtojų Antano Tauro nuomone, XVIII a. pab. – XIX a. pr. mūsų šalies parkuose atsispindėjo italų ir prancūzų klasikinių parkų kūrimo idėjos. Manoma, kad vėliau parkų stilių, jų architektūrinius sprendimus neretai lemdavo ir iš Vakarų Europos šalių atvykę architektai, projektavę ir statę tuometinių didikų

³⁸ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p.30.

³⁹ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p.30.

dvarų ansamblius. Šio laikotarpio parkų kūrimo tradicijas bene geriausiai atspindi Kazitiškio dvaro parkas.⁴⁰

Lietuvoje skulptūrų parkų ištakos sietinos ir su peizažiniais parkais. Pirmieji tokio tipo parkai Lietuvoje pradėjo rasti XVIII a. pab. – XIX a. pr. Pirmiausia peizažiniai parkai buvo įkurdinėjami prie dvarų (Kėdainiuose, Šaukėnuose, Dotnuvoje, Vėliuonoje ir kt.). Pagal naujas parkų kūrimo tradicijas buvo rekonstruoti ir senieji geometrinio planavimo parkai (Rokiškio, Raguvėlės, Biržų pilies ir kt.). Peizažinių parkų kūrimu Lietuvos diduomenė daugiau suidomėjo XIX a. pab. – XX a. pr. Šiuo laikotarpiu buvo sukurti patys gražiausi šalies peizažiniai parkai: Palangos, Užtrakio, Lentvario, Trakų Vokės. Šiuos parkus projektavo ir kūrė vienas garsiausių to laikmečio Vakarų Europos kraštovaizdžio architektų peizažistų Eduardas Andrė (Edouard Andre) (1840-1911). Kurdamas minėtus parkus jis nepamiršo į parkų erdves įterpti ir skulptūrų.⁴¹

Šiuo metu Lietuvoje yra apie 250-300 parkų. Dauguma jų neturi parkams būdingos erdvinės struktūros, yra nedidelio ploto ir pan.⁴² Tačiau nepaisant visų minusų, Lietuva gali didžiuotis ne vienu skulptūrų parku. Jie išskirtiniai ir svarbūs tuo, jog yra erdvės, skirtos skulptūroms, ir turi savo funkciją – būti skulptūrų parkais arba parkais skulptūroms.

Skulptūrų parkai Lietuvoje ėmė rasti XX a. II pusėje, su pirmaisiais skulptūrų simpoziumais. Kūrybinis rezultatas, pasiektas jų metu, arba anksčiau sukurti darbai perkeliama į gamtines ar rekreacines zonas, taip formuojant didesnius ar mažesnius skulptūrų parkus. Kai kurie jų uždaro tipo, kiti nuolatos papildomi naujais kūriniais. Tarp pastarųjų – šio darbo objektas *Panevėžio skulptūrų takas/parkas*, turintis skulptūrų parko idėjinę funkciją. Tai tikrai nėra didžiausias skulptūrų parkas Lietuvoje ar muziejus po atviru dangumi, kuriame būtų reprezentuojami labai aukštos meninės vertės skulptūriniai kūriniai, tačiau jis išsiskiria tuo, jog yra pačioje miesto centrinėje dalyje ir yra prieinamas visiems.⁴³

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje skulptūrų parkai kūrimosi eroje nebuvo labai populiarūs, tačiau šiandien sulaukia labai daug dėmesio. Sietini su senomis sodų, parkų kilmės ištakomis, keli skulptūrų parkai Lietuvoje buvo įkurti dar Sovietmečiu. Pastarieji žadėjo perspektyvią ateitį kūrinių eksponavimui atviroje erdvėje. Deja, nuo pat pradžių eita gana klaidingu keliu, nemąstyta nei apie parkui tinkamą vietą, nei apie galimas kūrinių išdėstymo koncepcijas. Dažniausiai buvo apsiribojama dekoratyvinėmis skulptūros funkcijomis, nesiekiant ambicingesnių tikslų. Dauguma parkų ilgainiui sunyko: žymiausias tuo laikotarpiu pradėtas Klaipėdos Martyno Mažvydo parkas simboliškai virto tuo, ant ko ir buvo pastatytas, – skulptūrų kapinėmis.

⁴⁰ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 30-31.

⁴¹ Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 31-32.

⁴² Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė, p. 32.

⁴³ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.03).

Nepriklausomybės metais įkurta dar keletas skulptūros parkų, pavyzdžiui, Molėtų, Druskininkų (Jacques'o Lipchitzo), Juodkrantės, Panevėžio (Mėnulio akmenis) ir kt. Šiandien privačių asmenų ar organizacijų iniciatyva vis dažniau rengiami skulptūros simpoziumai padeda parkus plėsti, tampa naujų meninių įvykių ašimi. Vis dėlto, šie nedideli skulptūrų parkai neturi aiškesnės strategijos, savitesnio charakterio, jie funkcionuoja veikiau kaip vietinės reikšmės, negu didesnio masto kultūros traukos centrai.

Taigi, nors Lietuvoje dauguma skulptūrų parkų neturi aukštos meninės vertės, vis gi tokiai šaliai tai yra utopinės idėjos, didūs akibrokštai. Nors parkai pradėti kurti Sovietmečiu, norint pasipriešinti kūrybiškumą varžančiai sovietinei sistemai, jie virto gana organizuotomis struktūromis, kaupiančiomis, saugančiomis, eksponuojančiomis meno kūrinius po atviru dangumi, miestų urbanistinėse erdvėse arba užmiesčiuose (daugiausiai gamtos prieglobsčiuose). Visi jie turi pagrindinę idėjinę prigimtį, pasižymėti atvirumu, socialiniu angažuotumu, publikos siekimu ir būti svarbiu meno sklaidos veiksmu.

1.2. Skulptūrų parkų tipai

Kaip ir visame pasaulyje, Lietuvoje taip pat yra įvairių tipų parkų. Tarp jų yra ir skulptūrų parkai. Iš to galima spręsti, jog parkus galima skirstyti į įvairias grupes/tipus. Juos galima grupuoti pagal idėją, formą, vietą. Šiame darbe pagal idėjinę koncepciją yra pristatomi skulptūrų parkai, tarp kurių įsiterpia ir nagrinėjamas Panevėžio skulptūrų takas/parkas, nes jis turi skulptūrų parko idėją. Tačiau apie tai jau buvo kalbama ankstesnėse darbo dalyse, pristatant skulptūrų parkus kaip kontekstus Panevėžio miesto skulptūrų takui/parkui. Todėl šiame poskyryje kalbama apie skulptūrų parkų tipus pagal formą ir vietą, apsprendžiama kokiam tipui priklauso Panevėžio skulptūrų takas/parkas.

Pagal parkų formą juos galima skirstyti į geometrinius, mišrius ir peizažinius. Geometriniai parkai yra patys seniausi. Tokie parkai Lietuvoje buvo kuriami Lietuvoje XVII-XVIII a.⁴⁴ Šių parkų erdvės turi geometrinę konfigūraciją. Centrinėje dalyje jie turi vandens telkinį, kuris dažniausiai būna stačiakampio, ovalo arba apskritimo formos baseinai su dirbtiniu dugnu bei kraštais. Verta pabrėžti, kad Panevėžio skulptūrų tako/parko ervėje – Senvagėje – taip pat yra dirbtinis netaisyklingos formos vandens telkinys. Dėl šios priežasties Panevėžio skulptūrų tako/parko erdvės dalį – Senvagę galima priskirti prie geometrinio parko pavyzdžių. Be to, geometriniams parkams dar yra būdingos pagrindinės alėjos, turinčios pagrindinį taką. Dėl šios priežasties šią landšaftinę

⁴⁴ Šiems parkams pavyzdžiu buvo Italijos Renesanso epochos sodai ir barokiniai Prancūzijos parkai.

miesto dalį, įsiterpusią miesto urbanistinėje erdvėje, galima laikyti geometriniu parku. Ji turi pagrindinį taką, kuris veda per pagrindines parko dalis ir jungia pagrindines šios vietos sudedamąsias dalis. Įprasta manyti, kad tokiuose parkuose turi būti daug medžių, augalų ir pan., tačiau geometriniai parkai kartais pasižymi ir nedidele medžių, krūmų, augalų gausa. Tai būdinga ir Senvagės parkui. Toks sprendimas šiai atvirai miesto erdvei suteikia vientisumo, dėl kurio joje lengvai įsiterpia ir skulptūros.⁴⁵

Nors Panevėžio skulptūrų tako/parko dalis erdvės priklauso Senvagės parkui, esančiam miesto centrinėje dalyje ir kurį galima laikyti geometrinio tipo parku, reikia nepamiršti, jog taip vadinamą skulptūrų taką/parką sudaro ne tik Senvagės erdvė, bet ir kita svarbi miesto vieta – Laisvės aikštė. Laisvės aikštė kaip ir Senvagė, urbanistiniu aspektu plačiau aptariamos tolimesnėje darbo dalyje. Tačiau reikia paminėti, jog Laisvės aikštė yra trikampio formos, joje yra nemažai medžių, krūmų ir kitos augalijos bei pastatų, kuriuose įreminama aikštė. Dėl minėtų priežasčių šią aikštę galima laikyti geometrine.

Tačiau, žvelgiant iš kito žiūros taško į Panevėžio skulptūrų tako/parko vietą pagal formą, galima teigti, kad jis yra mišraus parko tipo, nes tiriamą erdvę yra skaldoma į aikštę ir parką. Kita vertus, mišrūs parkai yra išplėsti jau aptarti geometriniai parkai. Be to, mišrių parkų takai, skirti susisiekimui, formuoja žiedinius pasivaikščiojimo maršrutus. Šis bruožas yra būdingas ir tiriamosioms erdvėms, nes imant šias erdves kaip vienetą matyti pagrindinis jų takas, kurio šonuose yra išsidėstę dvidešimt aštuonios nagrinėjamos skulptūros. Jos sudaro aštuoneto formos taką, kurio centre yra pagrindinis susikirtimo taškas – paminklas Lietuvos kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui atminti.⁴⁶

Kita vertus, pagal formą mišrūs parkai visiškai neatspindi nagrinėjamo Panevėžio skulptūrų tako parko. Nors vienas jų pagrindinių bruožų yra išryškinta vietos gamta, kuri matoma ir nagrinėjamame objekte, jis vis vien negali būti laikomas peizažiniu. Tai pagrindžia informacija apie šiuos parkus, teigianti, jog tokių parkų erdvės paprastai esti slėniuose, daubose. Jie yra netaisyklingos konfigūracijos, su juose įrengtais pakilimais, kad atsivertų gražūs vaizdai. Be to, tokiuose parkuose būna keli vandens telkiniai.⁴⁷

Nagrinėjant darbo temą svarbu dar kartą pabrėžti, kad parkai Lietuvoje pradėjo rasti labai seniai, o skulptūrų parkai buvo pradėti įkurdinėti tik apie XX a. Lietuvoje pradėję kurtis modernūs skulptūrų parkai tapo kaip alternatyva uždaroms muziejaus erdvėms, novatoriškas būdas eksponuoti modernią/šiuolaikinę skulptūrą. Kaip teigia A. Tauras, parkų forma varijuoja nuo urbanistinio iki

⁴⁵ Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas, p. 18.

⁴⁶ Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas, p. 68.

⁴⁷ Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas, p. 163.

kaimiško, miško, natūralaus ar žmogaus gerokai pakeisto kraštovaizdžio. Tačiau parko landšaftas dažniausiai funkcionuoja ne tik kaip ekspozicinė erdvė, bet ir kaip aktyvus meninis elementas, organiška parko visumos dalis. Dėl to skulptūrų parkus galima suskirstyti į dvi dideles grupes. Dažniausiai skulptūrų parkai yra išskiriami pagal tai, kokioje vietoje/erdvėje jie yra:

1) *Skulptūrų parkai užmiesčiuose;*

2) *Skulptūrų parkai miestuose.*

Nuo seno įprasta manyti, kad skulptūrų parkai turi egzistuoti gamtoje, nes čia daug idilės, žmogaus rankų nepaliesto gamtos grožio ir pan. Tokiose erdvėse meno kūriniai įsilieja itin lengvai. Tačiau atsiranda daug problemų, kurios susijusios su gamtos ir meno (skulptūros) sinteze. Tai įrodo įtakingo britų skulptoriaus Anthony Caro žodžiai apie skulptūrų parkus, esančius gamtinėje erdvėje. Jis teigia, kad net ir ten, kur susiliečia gamta ir menas – niekas negali nieko užgožti. Taip pat skulptorius aiškina, jog kur skulptūriniai meno kūriniai bebūtų, jie turi turėti gerai atliepantį santykį su atviromis erdvėmis. Jis kritikuoja tokius skulptūros parkus, kurių eksponatai neturi sąryšio su juos supančia aplinka, yra užgožiami gamtos. Pasak Anthony Caro, skulptūrai tokiame parke – talpykloje tinka vaizdingas „pliumptelėjusios“ skulptūros epitetas, nes nepaisoma jos mastelio, formos ir ryšių su erdve. Be to, šis menininkas suformulavo naują terminą, būdingą nagrinėjamai temai – *parkas skulptūroms (park for sculptures)*, juo įvardindamas aukštesnio, tobulesnio lygmens skulptūrų parkus. Erdvė, į kurią „įskiepijama“ skulptūra, organizuojama taip, kad būtų atskleisti išskirtiniai eksponato bruožai, jo turinys. *Parkas skulptūroms* orientuotas pabrėžti meno kūrinio ypatybes, o peizažas (miesto arba gamtos) pasitelkiamas kaip pagalbinė priemonė šiam tikslui pasiekti.

Tačiau skulptūrų parkai, esantys miesto urbanistinėse erdvėse, nors turi ir daug bendro su gamtoje esančiais parkais, pasižymi didesne problematika. Miestas, urbanistinės erdvės yra ta vieta, kurios negalima laikyti elementaria skulptūrų talpykla vaizdingame miestų fone. Jei skulptūrų parkuose, esančiuose gamtos apsuptyje, reikia siekti gamtos ir skulptūrų vienovės, tai skulptūrų parkai, kurie yra įkurdinėjami miestų erdvėse reikalauja kur kas svarbesnių dalykų. Juose privaloma taikyti itin išradingus skulptūrinių meno kūrinių eksponavimo būdus. Tai svarbu todėl, kad dažniausiai miesto erdvėse arba miestuose esančių skulptūrinių kompleksų vietose statomos dekoratyvinės skulptūros. Dėl šios priežasties gerai parinkti vietą kūriniams yra svarus žingsnis, nes teisingai parinkta vieta suteikia skulptūroms daugiau įtaigumo save reprezentuoti, atverti savo vertę urbanistiniame miesto kontekste. Taigi skulptūrų parkų įkurdinėjimas miestuose reikalauja daug dalykų, kad skulptūros būtų eksponuojamos meistriškai ir jautriai, atsižvelgiant į miesto reljefo specifiką, akcentuojant kūrinio ir miesto urbanistinio kraštovaizdžio elementų ryšius.

Kalbant apie skulptūrų parkus, įkurdinėjamus urbanistinėse miestų erdvėse ir tiriant jų erdvės problematiką, reikėtų nepamiršti, jog skulptūros išdėstytos miestų aplinkoje, kur yra didelė gausybė architektūrinių įvairios paskirties pastatų, yra įreminamos to vaizdo. Skirtingai nuo gamtinės erdvės, mieste nėra labai daug tuščios vietos. Ar tai būtų skulptūrų parkas, esantis miesto erdvėje ar net pačioje centrinėje miesto dalyje, skulptūrinis meno kūrinys vistiek atsiduria nuolatos kintančioje, dažniausiai suspaustoje miesto panoramoje. Žvelgiant iš šio taško, mažesnei skulptūrai (dažniausiai mažo mastelio skulptūros būna *dekoratyvinės* skulptūros) sunkiai pavyksta atliepti meno kūrinio paskirtį, t. y. žavėti, puošti ir pan. Ypač sudėtinga situacija būna tada, kai tos dekoratyvinės skulptūros nėra aukštos meninės vertės kūriniai.

Visiškai skirtinga situacija yra su erdvės ir didelio mastelio skulptūrinio meno sinteze. Tokiems kūriniams miesto erdvėje fokusuoti savo paskirtį yra kur kas lengviau. Jiems geriau puoselėti ir meno kūrinio atlieptį. Tokios rūšies skulptūrai tiek gamtinėje erdvėje, tiek suspaustoje miesto erdvėje nėra problemiška absorbuoti aplinką, fokusuoti save kaip skulptūrinį objektą į žiūrovų žvilgsnius, nes čia miestas tampa tiesiog urbanistiniu fonu.

Kalbant apie skulptūrų parkų erdvę, jų eksponavimą, vienas iš svarbiausių dalykų yra netikėtumo principas. Nors dažniausiai skulptūrų parkų kūriniai priklauso specifinės vietos (*site-specific*) kūrinių kryptčiai, jos turi būti sukurtos, pritaikytos konkrečioms parko erdvėms, bet savo būvimu sukelti netikėtumą. Taip jos pradedamos vertinti aplinkos kontekste plačiąja prasme.

Svarbu paminėti, kad skulptūriniai kompleksai miesto erdvėje turi vieną specifinį bruožą. Skulptūrų parkai miesto urbanistinėje erdvėje sukonstruoja tam tikrą naratyvą, specifinę atmosferą. Kraštovaizdžio architektūros teoretikė Anne Whiston Spirn, kalbėdama apie skulptūrų parkus, esančius gamtinėje aplinkoje, išskiria skirtingus kraštovaizdžio kalbos būdus arba žanrus: t. y. kulto, atminimo, judėjimo, žaidimo, gamybos ir kt. Remiantis jos skirstymu galima teigti, kad mieste esantys skulptūrų parkai yra daugiabalsiškesni bei universalesni vien dėl to, kad nėra įprasti. Savo būvimu miestui jie suteikia galimybę turėti gamtinės paskirties erdves, kurios dėl meno būvimu jose yra kupinos romantiškumo, tapybiškumo. Be to, tokios erdvės miestų aplinkoje suteikia galimybę pažinti meną viešojoje erdvėje.

Miestuose labai populiarūs niša yra dekoratyvieji parkai. Tai skulptūrų parkai, esantys miesto erdvėse, atliekantys stiprų dekoratyvaus parko vaidmenį. Tačiau kartais tas vaidmuo pasidaro toks stiprus, jog skulptūrų parko vaidmuo atliepia daugiau viešojo parko vaidmenį. Tačiau skulptūrų parkų, esančių miesto erdvėse, paskirtis yra visai kitokia, nei viešųjų parkų. Juose skulptūros atliepia kitokią parko funkciją. Jos režisuoja tam tikrą pasakojimo dalį, kurios turinys ir įtaiga priklauso nuo toje erdvėje eksponuojamų skulptūrų raiškos ir meninės kalbos. Todėl skulptūrų parkai, kaip ir kitokio pobūdžio erdvėse esantys skulptūrų kompleksai, turi svarų skirtumą

nuo kitokios paskirties parkų. Turėdami pagrindinę erdvinę funkciją, šie parkai atliepia *minties parko* koncepciją, veikiančią ne tik lankytojų jausmus, bet ir intelektą.

1.3. Lietuvos skulptūrų parkai

Kaip jau buvo kalbama ankstesnėse darbo dalyse, apie Panevėžio miesto skulptūrų taką/parką nėra jokios rašytinės medžiagos, tik keletas atsiliepimų vietinėje spaudoje. Todėl norint lengviau suvokti jo koncepciją ir gerai ją išnagrinėti, reikia ieškoti panašių skulptūrų parkų prototipų Lietuvoje. Taigi šiame darbo poskyryje plačiau kalbama apie Lietuvos skulptūrų parkus, turinčius panašias idėines koncepcijas. Panašaus miesto tvarkymo prototipais laikytini Klaipėdos, Palangos, Druskininkų, Alytaus skulptūrų parkai.

Klaipėdos skulptūrų parkas, dar kitaip vadinamas Martyno Mažvydo skulptūrų parku, su Panevėžio skulptūrų taku, nešančiu skulptūrų parko idėinę koncepciją, turi panašumų, nes abu skulptūrų parkai yra įkurti miestų centrinėse dalyse. Panašus ir jų įkūrimo laikmetis, nes Klaipėdos skulptūrų parkas įkurtas 1977 m. senųjų miesto kapinių vietoje. Beveik tuo pačiu laikotarpiu ir Panevėžio mieste pradėjo rasti skulptūrinės užuominos ir siekiai įkurti skulptūrų parką. Klaipėdos parkas buvo pradėtas įkurdinėti buvusių kapinių vietoje. Nuo 1977 m. parke pradėtos statyti skulptūros, sukurtos iš įvairių medžiagų: granito, medžio, gipso. Taip šis parkas buvo pradėtas vadinti Klaipėdos skulptūrų parku. Skulptūrų atsiradimo istorija panaši į Panevėžio skulptūrų taką/parke atsiradusių skulptūrinių ženklų. Jame meno kūriniai atsirado taip pat akmens simpoziumų metu. Parke reprezentuojami skulptūriniai kūriniai atsirado Smiltynėje nuo 1977 iki 1991 m. vykusių akmens simpoziumų metu. Šiuo metu dešimties hektarų parko teritorijoje eksponuojama šimtas šešiolika įvairios tematikos meninių darbų, sukurtų trylikos pirmųjų simpoziumų metu⁴⁸.

Klaipėdos parke galima išvysti skulptorių Roberto Antinio (vyresniojo), Antano Balkės, Vytauto Balsio, Prano Bartulio, Romano Kazlausko, Stanislovo Kuzmos, Petro Mazūro ir kt. darbus. Dėl šių menininkų skulptūrų Klaipėdos skulptūrų parką galima laikyti Lietuvos skulptūros 8–9 dešimtmečių meno galerija po atviru dangumi. Daugelis skulptorių, kurių darbai eksponuojami šiame skulptūrų parke, šiuo metu toliau intensyviai kuria ar dirba akademinį darbą su jaunimu ir savo darbais pristato Lietuvą pasaulinėse meno parodose. Taip pat svarbu pabrėžti, kad dauguma

⁴⁸ *Mažosios Lietuvos istorinis muziejus*. Prieiga per internetą: <<http://www.mlimuziejus.lt/lt/skulpt-r-parkas.php?Itemid=326>>, (žiūrėta 2013-01-22).

darbų yra sukurti iš akmens granito, tad galima įžvelgti dar vieną sąsają tarp Klaipėdos skulptūrų parko ir nagrinėjamo Panevėžio skulptūrų tako/parko.

Šiandien šio skulptūrų parko teritorija apima ir vienija kelias dimensijas: istorinį memorialinį palikimą, įamžinant miesto kapinėse palaidotų įžymių žmonių atminimą; meninį modernios dekoratyviosios skulptūros palikimą, kuris šiuo metu yra gerai išsilaikęs ir prižiūrimas; šios vietos kaip viešos erdvės panaudojimą kultūriniam vyksmui. Panašias dimensijas pildo ir nagrinėjamas Panevėžio skulptūrų takas/parkas.

Norint kuo geriau suprasti Panevėžio skulptūrų tako/parko idėją, verta susipažinti su menotyrininkų dėmesio sulaukusiu Palangos skulptūrų parku. Pastarasis taip pat yra panašaus prototipo. Šis skulptūrų parkas su Panevėžio skulptūrų taku/parku sietinas dėl to, kad abiejuose parkuose yra reprezentuojami 28 skulptūriniai kūriniai, abu kompleksai įsikūrę centrinėse miestų dalyse bei steigti panašiu laiku. Kadangi Panevėžio skulptūrų kompleksas turi tako pavadinimą, bet neša skulptūrų parko, esančio miesto centrinėje dalyje idėją, jį sieti su Palangos skulptūrų parku galima ir dėl to, kad jį sudaro Vytauto ir J. Simsono gatvių sankryžoje nutiesti nauji reprezentaciniai takai į 1982 m. skurtą Skulptūrų parką, kuris dabar ženkliai atnaujintas vertingu skulptūrų rinkiniu iš Lietuvos dailės muziejaus kolekcijų. Skulptūrų parke lankytojams pateikiamos 28 skulptūros, kurias yra sukaupęs ir Palangos miesto savivaldybės priežiūrai perdavęs Lietuvos dailės muziejus.⁴⁹

Alytaus miesto centrinėje dalyje esančiame „Jaunimo parke“ taip pat eksponuojamos skulptūros. Šis parkas taip pat gali būti kaip kontekstas į nagrinėjamą Panevėžio skulptūrų taką/parką. Alytaus skulptūrų parkas įkurtas 1982 m.. Šiame parke 1984 m. skulptorių grupė, vadovaujama N. Nasvyčio ir A. Stankevičiaus, sukūrė pirmąją Lietuvoje metalo plastikos skulptūrų kompoziciją, savo ryškiomis spalvomis suteikiančią savitą veidą parkui bei turinčią tiek dekoratyvinę, tiek funkcionalią paskirtis. Kitos parke esančios skulptūros kviečia jomis gėrėtis, lavinti estetinį skonį, ugdyti fantaziją, o vaikus – dar ir žaisti. Tai buvo naujas, originalus sprendimas, nes kituose mūsų šalies miestuose tokių ar panašių dalykų nėra. Panevėžyje tokią funkciją turinčios skulptūros pradėjo rasti nuo 2005 metų.

Alytaus parke eksponuojamos šios skulptūros: K. Musteikio iš metalo pagaminta skulptūra „Narvelis gegutei“, kuri, anot autoriaus, simbolizuoja gyvenimo laiką; K. Steponavičiaus iš metalo pagamintas „Ožys“, keliantis asociacijas, susijusias su lietuvių liaudies nostalgija; V. Gylikio „Povas“, N. Nasvyčio „Aeronautikos istorija“, B. Narbuto „Vandens malūnas“, A. Balkės „Karališkasis voras“, V. Naručio „Vartai“ pagaminti iš netradicinių medžiagų, interpretuojantys

⁴⁹ *Palangos skulptūrų parkas*. Prieiga per internetą: <<http://www.ldm.lt/PGM/Rekonstruotas.htm>>, (žiūrėta 2013-01-22).

senovės lietuvių pomėgį namų stogus puošti stilizuotomis žirgų galvomis ir kitos skulptūros⁵⁰. Be lietuvių skulptorių darbų parko ekspoziciją papildė pora užsienio menininkų skulptūrų. 1997 m. danų skulptorius T. J. Jacobsen'as miestui padovanojo skulptūrą „Klausimas“. Skulptūra įprasmina žmogaus kelią, jo pradžią, neišvengiamą akligatvį ir naujas erdves, atrandamas sienoje, į kurią atsiremia kiekvienas ieškantysis. 1998 m. taip pat buvo atidengta vokiečių skulptoriaus Michaelio Odenwaeller'io skulptūra „Žingsnis“.

Pagal pateiktą informaciją Alytaus skulptūrų parką galima sieti su Panevėžio skulptūrų taku. Abu parkai įkurdinti miestų centrinėse dalyse ir panašiu metu. Skirtumas tik tas, kad Alytaus skulptūrų parke dauguma kūrinių yra kurti ne iš akmės, o iš kitokių medžiagų, tinkamų skulptūriniams kūriniams. Svarbu pabrėžti, kad Alytaus skulptūrų parkas 1993 m. buvo paskelbtas vietinės reikšmės dailės paminklu, tuo tarpu Panevėžio skulptūrų takas/parkas tokio nuopelno dar neturi.

Dar vienas Panevėžio skulptūrų tako/parko prototipas – Druskininkų skulptūrų parkas. Druskininkų skulptūrų parkas kitaip vadinamas Žako Lipšico skulptūrų parku, nes šis garsus XX a. skulptorius modernistas gimė ir kurį laiką gyveno Druskininkuose. Būtent jo garbei ir buvo įkurtas skulptūrų parkas 1998 m.. Prie šio parko įkūrimo idėjos prisidėjo ir skulptorius Alfridas Pajuodis. Druskininkų skulptūrų parkas yra kaip Panevėžio skulptūrų tako idėjinis įpėdinis, nes yra šiek tiek jaunesnis. Šie du skulptūrų parko koncepciją turintys muziejai, po atviru dangumi, sietini ir dėl buvimo miestų centrinėse dalyse, ir dėl juose esančių skulptūrinių ženklų atsiradusių akmens simpoziumų metu, ir dėl dalies bendrų autorių.

Kalbant apie Panevėžio miesto skulptūrų taką/parką svarbu pristatyti ir kitokius miestų tvarkymo prototipus. Kaip buvo kalbėta, įprasta, jog skulptūrų parkai dažniausiai įkurdinėjami už miesto, gamtos prieglobstyje. Žinant, kad tyrinėjamas skulptūrų takas yra miesto centrinėje dalyje, reikėtų pristatyti ir kitokio pobūdžio skulptūrų parkus, kurie yra įkurti panašiu laikotarpiu, bet turi visai kitokią specifiką. Pristatant kitokio pobūdžio skulptūrų parkus, dėmesys kreipiamas tik Lietuvoje esantiems skulptūrų parkams. Keletas tokių pavyzdžių: Europos parkas, Molėtų ir Grūto skulptūrų parkai.

Ieškant kontekstų, kurie atspindėtų skirtingas idėjas nuo Panevėžio skulptūrų tako/parko, galima apžvelgti Molėtų skulptūrų parką. Jis išsiskiria tuo, jog įkurtas ne miesto ribose, o užmiestyje – Antalakojos kaimelyje, 1998 m. liepos 5 d. Tuo metu ten ėmė veikti pirmoji tarptautinė skulptorių stovykla. Stovykloje dirbo penki skulptoriai: Tomas Gilhespy iš Velso, Paula Gellis-Rebouleau iš Prancūzijos, Zbignew Roman Maciejewski iš Lenkijos ir lietuviai Kęstutis Musteikis ir

⁵⁰ *Alytaus miesto savivaldybės svetainė*. Prieiga per internetą: <<http://aplinkosauga.alytus.lt/jaunimo-parkas>>, (žiūrėta 2013-01-22).

Arvydas Ališanka. Visas jų kūrybinis darbas vyko iki tų metų rugpjūčio 15 dienos. Įdomu tai, jog skulptoriai patys buvo ir architektai, pasirinkę vietą, apžvalgos lauką, reljefą, perspektyvinį vaizdą. Tačiau nors nuo Panevėžio skulptūrų tako/parko šis skulptūrų parkas skiriasi, jis neša visai kitokią koncepciją – jiedu turiu vieną bendrumą, nes čia pasžymėjo skulptorius Aloyzas Smilginis. Jo sukurta skulptūra „Besimaudanti“ (torsas) yra reprezentuojama Panevėžio miesto centrinėje dalyje, tyrimų lauke (Senvagėje). O Molėtų skulptūrų parkui skulptūras kūrusiems menininkams Aloyzas Smilginis padovanojo akmenis, o pačiam parkui savo skulptūrą „Žydėjimas“.⁵¹

Lietuva taip pat turi skulptūrų parką, kuris neša Lietuvos istorijos pėdsakus. Tai yra Grūto skulptūrų parkas. Šis parkas įkurtas netoli Druskininkų miesto esančiame Grūto kaime. Parko kūrimo darbai buvo pradėti 1999 m. Parko įkūrėjas ir steigėjas – Viliumas Malinauskas. Grūto parkas yra išskirtinis ir unikalus, nes jame vieninteliame Lietuvoje yra vaizduojamos socialistinio realizmo aktualijos ir ano meto bruožai.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1989-1991 m. daug sovietmečio ideologizuotų paminklų buvo demontuoti ir, nesant nustatytos saugojimo tvarkos, gulėjo sukrauti sandėliuose ir kiemuose, dažniausiai komunalinių įmonių teritorijose. Taip „saugant“ daugelis paminklų buvo apgadinti, o ateityje galėjo būti ir visai sunaikinti, kaip ir kaimyninėse šalyse. Dėl demontuotų sovietmečio skulptūrų likimo būta įvairių nuomonių ir pasiūlymų. Vieni teigė, kad skulptūras reikėtų sunaikinti, kiti norėjo jas išsaugoti ir eksponuoti.

Grūto parkas yra unikalus ir išskirtinis parkas, nes iki šiol nė vienas muziejus ar kita kultūros įstaiga nebandė kaupti ar tinkamai eksponuoti sovietinių relikvų. Grūto parke paminklinės skulptūros išdėstytos dviejų kilometrų ilgio ekspozicijoje, kur sargybos bokšteliai, lagerių fragmentai ir kitos detalės primena Sibirą.

Grūto parko ekspozicija atskleidžia sovietinės ideologijos neigiamą turinį, poveikį vertybių sistemai. Ekspozicija skirta tam, kad Lietuvos žmonės, į šalį atvykstantys svečiai, taip pat ir ateities kartos turėtų galimybę pamatyti apnuogintą sovietinę ideologiją, daugelį dešimtmečių slėgusią ir žeidusią mūsų tautos dvasią. Dauguma parke eksponuojamų skulptūrų yra „lozungai“ tuometiniams rusų „valdovams“ t. y. Stalinui, Leninui. Daugiausiai skulptūros yra pagamintos iš metalinių konstrukcijų, taip pat dalis jų yra iš akmens.

Baigiant kontekstinę analizę, kurioje buvo aptarti panašaus prototipo skulptūrų parkai ir visiškai kitokio pobūdžio parkai, nei darbo objektas, reikėtų aptarti bene vieną iš pagrindinių ir svarbiausių Lietuvoje laikomų skulptūrų parkų – tai yra Europos parką. Jį apibūdinant galima remtis

⁵¹ Molėtų skulptūrų parkas. Prieiga per internetą: <<http://muziejus.moletai.lt/parkas.html>>, (žiūrėta 2013-01-22).

menotyrininkės Kotrynos Džilavjanaitės straipsniu, parašytu *Kultūros barų* (2007). Jaunoji meno kritikė rašo: „Europos parkas – vienintelis skulptūrų parkas, gebantis varžytis su kur kas senesniais užsienio šalių muziejais po atviru dangumi. Šešioliktus metus gyvuojantis parkas jau sulaukė pripažinimo ne tik Lietuvoje. Didžiosios Britanijos dienraštis *The Independent* 2005 m. paskelbė pusšimtį geriausių vaizduojamojo meno vietų Europoje. Šalia tokių objektų kaip Luvras, Pompidou centras, P. Picasso muziejus Paryžiuje, Ermitažas Sankt Peterburge, Tretjakovo galerija Maskvoje, Guggenheimo muziejus Bilbao, El Prado Madride, minimas ir Europos parkas. Sąrašė tai vienintelis objektas iš Rytų bei Vidurio Europos.”

K. Džilavjanaitė straipsnyje teigia kad Europos parkas išskiriamas meno tyrinėtojos Amy Dempsey naujausioje knygoje *Destination Art*, kurioje aptariami svarbiausi XX – XXI a. didelio mastelio aplinkos meno kūriniai. Pasak A. Dempsey, „didžiausias Gintaro Karoso kūrinys – pats Europos parkas, jo koncepcija, evoliucija ir nenutrūkstamas įvairiausių elementų choreografijos kūrimas. 55 ha meniškame kraštovaizdyje eksponuojama įspūdinga kolekcija, kurioje dabar jau daugiau kaip 100 eksponatų – čia kuriamas dialogas tarp meno kūrinių, erdvės ir žiūrovų“.⁵²

Europos parko sumanytojas ir kraštovaizdžio architektas Gintaras Karosas muziejaus po atviru dangumi įkūrimą pradėjo apie 1987 m.. G. Karosas jį įgyvendino vienas, iš valstybės institucijų sulaukęs tik simbolinės paramos. Naujos kartos skulptūrų parkas, iš pradžių atrodęs kaip utopinė idėja, tapo pasipriešinimu kūrybiškumą varžančiai sovietinei sistemai, virto organizuota struktūra, kaupiančia, saugančia, eksponuojančia meno kūrinius, plėtojančia edukacinę veiklą. Tuo pat metu Karosas conceptualiai formavo parko kraštovaizdį, subtiliai susiedamas natūralaus ir kultūrinio peizažo vertes. Taip apleistas miškas po medžių retinimo, grunto sausinimo, vandens telkimo darbų įgijo viešojo parko vaizdą.⁵³

Europos parke eksponuojamos skulptūros išdėstytos labai įvairiai: erdviose aikštelėse, pievose, kurias įrėmina miško juostos. Jame daug tuščios erdvės, todėl meno kūrinys atsiduria plačioje peizažo panoramoje. Tačiau pasitaiko ir atvirkščiai, kai skulptūra įspraudžiama į mikroerdvę, sudarant hermetiškumo įspūdį. Ypač didelio mastelio kūriniai, patekę į suspaustą erdvę, tarsi absorbuoja aplinką, fokusuoja žvilgsnį į skulptūrinį objektą, gamtovaizdis tampa tiesiog fonu.⁵⁴

Taip pat šis parkas vertinamas dėl jo aplinkos romantiškumo, tapybiškumo, o tai nuteikia ramiam pasivaikščiojimui, suponuoja rytietišką ryšį su gamta, dvasingą, harmoningą požiūrį į meno kūrinius. Skulptūrų vaidmuo parke toks stiprus, kad jos netampa antraeiliais viešojo parko

⁵² Kultūros barai, 2007 Nr.4 (510), psl. 33-35.

⁵³ Kultūros barai, 2007 Nr.4 (510), psl. 33-35.

⁵⁴ Kultūros barai, 2007 Nr.4 (510), psl. 33-35.

elementais, atliekančiais dekoratyvinę funkciją. Paskiros parko mikroerdvės režisuoja tam tikrą pasakojimo dalį, kurios turinys ir įtaiga priklauso nuo toje erdvėje eksponuojamų skulptūrų raiškos ir meninės kalbos. Todėl Europos parkas nenuteikia pasyviai poilsiui, tai minties parkas, veikiantis ne tik lankytojų jausmus, bet ir intelektą.⁵⁵

Remiantais informacija iš minėtų šaltinių galima daryti išvadą, kad šis skulptūrų parkas Lietuvoje yra pats svarbiausias ir turi didžiausią reikšmę. Dėl šios priežasties ieškoti panašumų tarp Europos parko ir Panevėžio skulptūrų tako/parko neįmanoma, nes pastarasis nei savo erdve, nei ekspozicija neturi tokios aukštos meninės vertės kaip Europos parkas. Būtent dėl to, šioje darbo dalyje aptariant panašaus protipo skulptūrų parkus Lietuvoje buvo atsižvelgiama į tokius skulptūrų kompleksus – skulptūrų parkus, kurie yra nedidelio masto, yra įkurti miestų centrinėse dalyse, įkurti panašiu laikotarpiu kaip ir nagrinėjamas parkas Panevėžio mieste. Tuo tarpu informacija apie Europos parką pateikta tam, kad būtų išryškinta problema, kad nors ir yra tokių utopinių idėjų ir jų realizavimo Lietuvoje pavyzdžių kaip Europos parkas, tačiau svarbūs yra visi skulptūrų parkai, nes visi jie neša tam tikrą istoriją ir savitą braižą, funkciją ir meno dalelę.

⁵⁵ Kultūros barai, 2007 Nr.4 (510), psl. 33-35.

2. PANEVĖŽIO MIESTAS IR SKULPTŪRA XX A. II P. – XXI AMŽIUJE

2.1. Vieta

Vokiečių menotyrininkas Martinas Warnke teigė, jog tam, kad skulptūra būtų veiksminga ir galėtų daryti poveikį, jai reikia erdvės. Savo ruožtu, patvari medžiaga, iš kurios kuriama skulptūra, ir jos trimatiškumas leidžia akivaizdžiau veikti viešąją erdvę.⁵⁶ Kitaip tariant, egzistuoja glaudus abipusis ryšys: skulptūrai reikia erdvės, o erdvė prašo skulptūros, kad būtų įprasminta ir aktyvizuota. Todėl ideali vieta skulptūrai eksponuoti – atvira teritorija, skveras ar parkas, kur harmoningai susiliėtų meno kūrinys, erdvė, kraštovaizdis ar urbanistinė miesto vieta. Tai yra būdinga Panevėžio miesto centrinėje dalyje (Laisvės aikštėje ir Senvagėje) susikūrusiam skulptūrų takui/parkui. Dėl šios priežasties prieš skyrių, kuriame bus kalbama apie visas skulptūras, t. y. apie kiekvieną atskirai kaip apie meno kūrinį, prieš pateikiant kataloginio tipo darbo dalį su skulptūrų hermeniautinio, fenomenologinio pobūdžio interpretacijomis ir vizualine medžiaga (fotografijomis), reikia bendrai aptarti skulptūras kaip visumą. O jų bendrumas, jų visuma ir yra vieta, kurioje yra reprezentuojami tyrinėjami dvidešimt aštuoni skulptūriniai kūriniai.

Kalbant apie tyrinėjamų skulptūrų vietas reikėtų paminėti, kad kintant, tobulėjant urbanistinei bei landšaftinei Panevėžio miesto raidai, atsirado ir vis keitėsi centrinė miesto erdvė. Tam įtakos turėjo ir mieste auganti pramonė, ekonomika, o svarbiausia kultūra. Dėl šių priežasčių XX a. pr., Panevėžyje pasirodžius pirmiesiems pilietinės visuomenės bruožams, miestas tapo ne tik stambiu regioniniu ekonomikos, bet ir, žinoma, kultūros centru.⁵⁷

Kadangi Panevėžys yra laikomas jaunu miestu (jo senamiestis neįrašytas į jokių solidžius paveldo sąrašus), Laisvės aikštė, kurioje šimtmečių dvasia susipina su moderniomis idėjomis bei Senvagės parkas, esantis centrinėje miesto dalyje, kur galima pasigrožėti dirbtiniu vandens telkiniu – yra svarbiausios erdvės.⁵⁸

Kalbant apie šias erdves galima pamnėti, kad Laisvės aikštė yra trikampė Panevėžio „širdis“, į kurią per visus miesto gyvavimo amžius sueidavo stambiausios arterijos – gatvės. Čia

⁵⁶ Belting H., Dilly H., Kemp W., Warnke M. 2002: Meno istorijos objekto sritis. *Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma littera, p. 36.

⁵⁷ Lebednykienė J. 2003: *Panevėžys: senovė ir dabartis*. Panevėžys, p. 10.

⁵⁸ Lebednykienė J. 2003: *Panevėžys: senovė ir dabartis*. Panevėžys, p. 10.

visad pulsavo gyvenimas su svarbiausiais savo atributais. Laisvės aikštėje stūkso savivaldybės pastatas, bankas, čia vyksta svarbiausi miesto įvykiai, šurmuliuoja šventės.⁵⁹

Aikštė, kaip ir pats Panevėžys, formavosi kaip tolimojo susisiekiimo tarp Rygos ir Kauno punktas, iš kurio atšakosėjo į Šiaulius bei Vilnių. Dėl šių priežasčių Laisvės aikštės epocha prasidėjo labai proziškai, nuo turgaus. Ilgą laiką pavadinimo neturėjusią aikštę miestiečiai paprasčiausiai vadino Turgaus aikšte. Šis vardas oficialiai įteisintas 1872 m.⁶⁰ Žinoma, aikštė ne kartą buvo perkrikštyta.⁶¹ Laisvės aikštė ilgą laiką buvo miesto ekonominis centras: vykdavo turgūs, aplink stovėjo smuklės. XIX a. pr. joje atsirado pirmosios nuolatinės parduotuvės, buvo įsikūrusios svarbiausios valdžios įstaigos, tarpukariu veikė bankai.

Nuo XIX a. pab. Laisvės aikštę pradėta planingai apželdinti. Pietinėje jos dalyje pasodintas bulvaras, medžiai sužaliavo ir kitose vietose. Tarpukariu aikštę sumanyta paversti miesto sodu, nes senasis, Respublikos gatvėje, pasidarė per ankštas. Taigi Laisvės aikštė pergyveno ne vieną rekonstrukciją. Tarpukariu turgus buvo iškeltas į Ukmergės gatvę. Praėjus pusei amžiaus, pagal 1973 m. parengtą projektą, aikštė pritaikyta tik pėstiesiems. Stambiomis plokštėmis išklotą grindinį žmonės ne tik keikė dėl nepatogumo, bet ir anekdotus apie jį kūrė.

Paskutinė Laisvės aikštės rekonstrukcija vyko 1998 m. pab. Pagal architekto Valdo Klimavičiaus projektą aikštė įgavo savitą, o kartu ir rafinuotą išvaizdą: su plačiais trinkelėmis grįstais takais, jaukiomis poilsio erdvėmis, moderniu apšvietimu ir žaliomis vejomis, kurias taip pat puošia skulptūrų komplekso meno kūriniai – Algimanto Vytėno „Virsmas“, Audriaus Tamošaičio „Koralas“, Vytauto Tallat-Kelpšos „Lizdas“, Alfrido Pajuodžio „Lingas“ ir „Alternatyvi plokštuma“. Būtent dėl šios rekonstrukcijos Laisvės aikštės erdvė pradėta vadinti skulptūrų parku. Tačiau šis pavadinimas nebuvo įteisintas. Ši erdvė, sujungta su Senvagės erdve, įgavo skulptūrų tako pavadinimą.^{62 63}

Tuo tarpu Senvagė tai yra parkas, esantis miesto centre. Būtent šioje erdvėje buvo pradėti telkti, šiandienos skulptūrų takui priklausantys skulptūriniai ženklai. Jame eksponuojamos dar sovietmečio laikotarpiu sukurtos skulptūros: t. y. Aloyzo Smilingio „Torsas“, iš vienos vietos į kitą keliavęs Alfrido Pajuodžio „Vėžys“, Romano Kazlausko „Šaulys“, Juozo Genevičiaus „Dainius“,

⁵⁹ Šioje erdvėje yra reprezentuojamos 1999 m. akmens simpoziumo metu sukurtos skulptūros: Algimanto Vytėno „Virsmas“, Audriaus Tamošaičio „Koralas“, Vytauto Tallat-Kelpšos „Lizdas“ ir net du Alfrido Pajuodžio skulptūriniai kūriniai „Lingas“ ir „Alternatyvi plokštuma“.

⁶⁰ Lebednykienė J. 2003: *Panevėžys: senovė ir dabartis*. Panevėžys, p. 10.

⁶¹ Carizmo laikais ji vadinta centrine, tarpukariu – Laisvės aikšte. Sovietmečiu ji tapo Lenino aikšte, su proletariato paminklų garbingiausioje vietoje. Taigi istoriniai įvykiai ir pokyčiai rodo, kad šioje miesto dalyje jau senai buvo pradėti statyti skulptūriniai ženklai. Minėtasis paminklas buvo skirtas Leninui. Šis paminklas, kurį sukūrė skulptorius G. Jakūbonis, atgavus Lietuvos Nepriklausomybę buvo perkeltas į kitą vietą, o šiandien jis yra reprezentuojamas Grūto parke. Be to, tuo pat metu aikštei buvo grąžintas Laisvės vardas.

⁶² Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. 2013.01.07.

⁶³ Laisvės aikštės vizualinė medžiaga pateikta iliustracijose. (žr. į il. nr. 60).

1999 m. akmens simpoziumo metu sukurtas Vytauto Martišiaus „Žiedas“. Skulptūrų taką/parką sudaro ir naujesnių metų skulptūriniai kūriniai, kurie yra taip pat sukurti kas du metus vykstančių akmens simpoziumų metu. Būtina pabrėžti, kad Senvagė yra laikoma vizitine miesto kortele, tačiau tai nėra gamtos dovana.^{64 65 66}

Laisvės aikštė ir Senvagė yra viešos erdvės, nes yra prieinamos visiems. Reikėtų išskirti kelis viešos erdvės supratimo požiūrius atskirais laikotarpiais, nes ir nagrinėjami skulptūriniai ženklai yra atsiradę skirtingais laikotarpiais. Sovietų sąjungos laikotarpiu terminas „vieša erdvė“ neegzistavo. Visa miesto teritorija buvo valstybės nuosavybė, o visos atviros erdvės sovietmečiu traktuotos kaip viešos. Aptariamo laikotarpio urbanistikos ir miestų planavimo specialistai veikiau naudodavo „laisvos“ arba „atviros“ erdvės terminus, kad išskirtų neužstatytus rajonus. Taip pat vartotas terminas „socialinė erdvė“ pabrėžė šios erdvės svarbą ir urbanistinėje struktūroje formavo tam tikrus socialinio gyvenimo centrus.⁶⁷ Taip atsitiko ir su Panevėžio centrine dalimi – Laisvės aikšte ir Senvage. Nagrinėjamos skulptūrų erdvės sovietmečiu buvo tos, kuriose vykdavo svarbiausi miesto renginiai, puoselėjama kultūra bei statomi meniniai objektai. Visais laikais tai buvo socialiai angažuotos vietos, nes prieinamos visiems. Vėliau centrinės miestų dalys tapo tiesiog svarbiausiomis miestų dalimis. Toks požiūris liko iki šių dienų. Tai patvirtina, kad „viešosios erdvės“ sąvoka, įvairiais laikotarpiais reiškė skirtingus dalykus, Nepriklausomoje Lietuvoje, po 1990-ųjų ir šiandien turi keletą prasmų. Romas Kučinskas išskiria tris istorinius laikotarpius atspindinčias viešosios erdvės sampratas: vietą, erdvę, lauką.^{68 69}

Sąvokos „viešoji erdvė“ termino ištakos sietinos su Jürgeno Habermaso pasiūlytu vokišku terminu *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, kuris vėliau išplėtotas į viešosios erdvės sąvoką. J. Habermasas viešąją erdvę apibūdina kaip socialinę, politinę ir komunikacinę areną.⁷⁰ Tai – viešųjų diskusijų laukas. Diskusijų, kuriose ieškoma tiesos, sprendimų, priimtinių visiems lauko dalyviams. Tai ir viešosios komunikacijos sfera, kurioje išsakomi argumentai, formuojama viešoji nuomonė, kuria grindžiami politiniai demokratinės valstybės sprendimai. Miestų teritotijoje viešoji erdvė

⁶⁴ Tačiau tai nėra gamtos dovana. 1928 m. miestiečiams buvo liepta supilti pylimą, kad patvinęs Nevėžis nebeardytų kairiojo kranto. Rekonstrukcijos imtasi ir 1972 m.. Vien grunto čia prireikė kelių dešimčių tūkstančių kubinių metrų. Per dešimt metų Senvagė tapo tokia, kokią mes regime šiandien.

⁶⁵ Lebednykienė J. 2003: *Panevėžys: senovė ir dabartis*. Panevėžys, p. 10.

⁶⁶ Laisvės aikštės vizualinė medžiaga pateikta iliustracijose. (žr. į il. nr. 60 ir 61).

⁶⁷ Tokius centrus neretai įženklindavo skulptūros, pavyzdžiui, Teodoro Valaičio ir Gedimino Karaliaus skulptūros Lazdynuose etc. Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas.

⁶⁸ Kučinskas R. 2009: Viešoji erdvė – sąvokų raida. *Archiforma* 44,1 – 2, p. 65 – 66.

⁶⁹ Erdvės kaip vietos suvokimo ištakos glūdi dar archainėje visuomenėje. Tuo tarpu vienalytės, homogeniškos, begalinės erdvės suvokimas priskirtinas jau moderniesiems laikams. Skirtumą tarp šių dviejų erdvės suvokimo būdų galima iliustruoti lotyniškų žodžių *locum* ir *spatium* reikšmėmis. Terminas *locum* reiškia tam tikro daikto užimamą vietą, bet ne abstrakčią erdvę. *Spatium* reiškia erdvę, tįsumą, nuotolį.

⁷⁰ Habermas J. 1994: *The structural transformation of the public sphere : an inquiry into a category of bourgeois society*, Cambridge, p. 167.

dažniausiai traktuojama kaip vienas iš svarbiausių urbanistinės struktūros dėmenų, apimančių neužstatytas (atviras), statinių apribotas (uždaras) ir žaliąsias (kintančias) miesto erdves.⁷¹

Kalbant apie Panevėžio skulptūrų tako/parko vietą ir atsiremiant į viešosios erdvės sąvokos sampratą, galima kelti probleminį klausimą. Vis dar įprasta manyti, jog skulptūroms pasirinktos erdvės turėtų būti labai erdvios ir plačios. Bet kadangi skulptūroms pasirinkta vieta yra pačiame miesto centre, taip nėra. Joje susiliečia ne menas ir gamta, kaip dažniausiai yra priprasta, o menas ir miestas, menas ir kasdienis gyvenimas. Tai teikia teigiamą aurą urbanistiniam miestui, nors, žinoma, universalumo joje nelabai lieka. Miestas nuolat keičiasi, o jam besikeičiant reikia taikytis ir jame esančiam menui, nagrinėjamu atveju – skulptūroms.

Panevėžio miesto centrinės dalies skulptūromis, reprezentuojamas menas turi ryškią sintezę ne tik su miesto urbanistine erdve, bet ir su žmogumi, nes nagrinėjamos skulptūros vyrauja viešose erdvėse. Žvelgiant iš šalies, Panevėžio centrinėje dalyje esantys skulptūriniai ženklai gyvena savo gyvenimą ir atlieka funkciją būti vizualiniu menubei sulaukia ir dažnų žmonių reakcijų. Tai reikėtų vertinti teigiamai, nes bet kokia žmonių reakcija į skulptūras yra sukelta jų pačių. Ir nors yra netobulų žmonių, kurie žeidžia Panevėžio miesto centrinėje dalyje esantį meną, net be tų žmonių jos neegzistuotų. Menas keičia žmones, įsigyvena juose, o tiems, kurie bėgdami stabteli į skulptūras pasižiūrėti teigiamai, tas menas tampa kaip atgaiva sielai.

Nagrinėjamas skulptūrų takas turi aukštą socialinį angažuotumą. Net Walteris Grasskampas, analizuodamas viešosios erdvės bruožus padarė išvadą, kad viešoji erdvė privalo priklausyti miesto teritorijai, nes jos išskirtinumas – joje judantys žmonių srautai.⁷² Jis teigia, jog būtų beprasmiška, pavyzdžiui, mišką įvardinti viešąją erdve, net jei jis priklauso valstybei, yra laisvai pasiekiamas ir gausiai lankomas.⁷³

Analizuojant Panevėžio skulptūrų tako/parko socialinio angažuotumo klausimą, prasminga remtis Lucy Lippard teiginiu: „Viešas menas yra bet kokios rūšies visiems prieinamas menas, kuris provokuoja, įtraukia ir tariasi su auditorija, kuriai ar su kuria buvo padarytas, atsižvelgiant į bendruomenę ir aplinką.“⁷⁴ Perfrazuojant šiuos žodžius galima pasakyti, kad menas, esantis miesto viešojoje erdvėje, yra tiesiog „įsiūlomas“ praeiviui, tokiu būdu tapdamas beveik agresyviai, bet „garantuotai“ socialiu.

⁷¹ Carr S. Francis M., Rivlin G. L., Stone A. M. 1992: *Public Spaces*. Cambridge University Press, p.3-6.

⁷² Bussmann Ed. K., Grasskamp W., König K., Matzner F 1977: *Art and the City. Contemporary Sculpture: Projects in Munster 1997*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje, p. 7-41.

⁷³ Bussmann Ed. K., Grasskamp W., König K., Matzner F 1977: *Art and the City. Contemporary Sculpture: Projects in Munster 1997*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje, p. 11.

⁷⁴ Kreivytė L. 2001: Viešumos strategijos: muziejus, aikštė, gatvė. *Menotyra* 4, p.70

Taigi išnagrinėjus Panevėžio skulptūrų tako vietą galima teigti, kad pagal visus esamus kriterijus jis yra urbanistinėje miesto erdvėje, kuri yra atvira ir plačiai išviešinta įvairaus socialinio sluoksnio, įvairių pažiūrų miesto gyventojams ir/ar svečiams.

2.2. Atsiradimo istorija ir idėja

Laisvės aikštėje ir Senvagėje esančios skulptūros priklauso XX a. II pusės ir XXI a. Lietuvos skulptūriniui menui. Jų atsiradimo istorija siejama su šio laikotarpio Lietuvos meniniu gyvenimu. Tačiau šiose erdvėse skulptūros atsirado ne vienu metu. Vienos jų atsirado dar sovietmečiu, kitos jų yra atsiradusios miesto progų metu, o dar vienos simpoziumų metu, kurie Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu Panevėžyje vyksta nuo 1998-ųjų. Pastarasis skulptūrinių kūrinių atsiradimo laikotarpis yra svarbiausias ir suteikiantis miestui kultūrinio miesto vardą.

Kaip buvo minėta, skulptūrų atsiradimo laikotarpius galima skirstyti į tris grupes. Žinoma, pagal tai galima skirstyti ir skulptūras:

- 1) *Sukurtos sovietmečiu;*
- 2) *Miesto progų metu (norint įamžinti/atminti kokias nors svarbias asmenybes);*
- 3) *Akmens simpoziumų kūriniai.*

1) Pirmasis laikotarpis, kurio metu Panevėžio mieste ėmė rasti skulptūriniai kūriniai, buvo paskutiniai sovietmečio metai (1984-1989). Šiuo periodu Panevėžio centrinėje dalyje atsirado trys skulptūros, (Aloyzo Smilingio „Besimaudanti“ (torsas), 1984; Juozo Genevičiaus „Dainius“, 1988; Romano Kazlausko „Šaulys“, 1989). Nuo šių trijų meno kūrinių, galima sakyti, ir pradėjo augti skulptūrų tako kompleksas pačioje „miesto širdyje“. Prie šių skulptūrų atsiradimo labai prisidėjo tuometinis Panevėžio miesto valdybos pirmininkas Bronius Kačkus. Jis rūpinosi miesto augimu, gražėjimu ir meno atsiradimu mieste. Jis buvo minėtų skulptūrų užsakovas sovietmečiu, kadangi užėmė aukštas pareigas, jam tai buvo prieinama. Tačiau svarbu akcentuoti, kad minėtos trys skulptūros buvo užsakytos ne asmens (Bronius Kačkus buvo tik iniciatorius), o valdžios. Būtent valdžia tais m. itin rūpinosi meno, estetiško, nežeidžiančio, nepasakojančio negalimų istorinių detalių, atsiradimu miestuose ir kitose erdvėse.^{75 76}

⁷⁵ Tam įrodyti galima remtis Elonos Lubytės pastebėjimu, kad XX a. II pusėje valstybė, kaip ideologinė užsakovė, rūpinosi, kad būtų perkami jos reikalavimus atitinkantys kūriniai. Be to, autorė nurodo, kad jau 6-ojo ir 7-ojo dešimtmečių skulptūrose išryškėja polinkis į temiška ir plastiškai laisvesnes figūrines kompozicijas, kamerišką, psichologiškai apibendrintą portretą. O tai atspindi minėtose skulptūrose. Autorė apibrėžia ir tai, kad svarbu buvo ir ekonominė padėtis, nes valstybė, būdama meno kūrinių užsakovė, turėjo rūpintis ir technologinėms skulptoriaus galimybėms. Autorė išskiria ir tai, kad 5 dešimtmetyje Leningrado monumentaliosios dailės kombinate iš bronzos liejami tik valstybiniai užsakymai, miesto paminklai ir reprezentaciniai parodiniai darbai. 6 ir 7 dešimtmetyje plastiniam atsinaujinimui pasirenkamos įvairesnės medžiagos: terakota, medis, akmuo (marmuras, granitas), kalinėto bei suvirinto

Remiantis meno kritikės ir tyrėjos E. Lubytės pateikta informacija (žr. 85 nuorodą) galima daryti prielaidą, kad su tokiais pat aplinkybėmis yra susijusios ir minėtos Panevėžio Senvagės parke esančios skulptūros. Nors tie skulptūriniai kūriniai sukurti dar sovietmečiu, jie atliepia jau laisvesnio, įvairesnio meno kūrimo idėją, yra sukurti ne tik iš akmens, bet ir iš bronzos, kas buvo gana populiariu tyrinėjamų kūrinių atsiradimo dešimtmečiams.⁷⁷

- 2) Kita grupė skulptūrų daugiausia atsirado įvairių miesto progų metu ar pastatytos norint atminti svarbias miestui asmenybes, įvykius. Tokios skulptūros Panevėžio mieste sukurtos Nepriklausomybės m.. Kalbant apie meną dažnai yra išskiriama, kad šis laikotarpis yra vadinamas menas po 1990-ųjų. Taigi nagrinėjant skulptūrinį naratyvą, sutelktą miesto centrinėje dalyje, matomos kelios ryškesnės to laiko tendencijos. Mindaugas Navakas, kalbėdamas apie Nepriklausomybės m. pradėjusį vyrauti meną, pastebi, kad skirtingose politinėse santvarkose netapačiai besireiškiantys kūrybos laisvės diskursai siejosi ir su skirtingomis meno funkcijos sampratomis.^{78 79} Šiuo laisvu ir nevaržomu laikotarpiu miesto centrinėje dalyje atsirado dvi tyrinėjamos paminklinės skulptūros, tai: paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui - Lenkijos karaliui Aleksandrui bei paminklas Juozui Miltiniui atminti.

Žvelgiant į minėtas paminklines skulptūras, matyti, kad jose susiduria dvi laiko dimensijos: dabarties ir praeities. Pastarasis neretai traktuojamas kaip realesnis ir autentiškesnis už dabartį, kuri yra nestabili ir kelianti susirūpinimą. Tuo tarpu praeitis ir jos veikėjai iškyla kaip pasididžiavimą sukeliantis laikas su jį lydinčiais svarbiais asmenimis. Leonidas Donskis

vario reljefai, figūrinės kompozicijos. 8 ir 9 dešimtmetyje galutinai įsitvirtina medžiagų ir technologijų įvairovė, formuojasi specifinis skulptoriaus technologo tipas savo sumanymą nuo pradžios iki pabaigos įgyvendinantis savarankiškai.

⁷⁶ Lubytė E. 1998: *Lietuvos skulptūra 1940 – 1990*. (1998 m. Vilniuje išleisto katalogo elektroninė versija). Vilnius.

⁷⁷ Daugiau informacijos apie skulptūras pateikiama trečioje baigiamojo darbo dalyje ir pagrindiniame priede, kuriame pateiktas katalogas ir sudėtos visų skulptūrų fotografijos ir interpretacinės hermeniautinio pobūdžio apibraižos.

⁷⁸ Atgimimo ir pirmaisiais Nepriklausomybės m. išryškėjusi „vidinės“ bei „išorinės“ laisvės santykio problema suvokta ir kaip moralinė drama (prisitaikymo ar pasipriešinimo dilema), tačiau dėl psichologinių priežasčių ši drama tegalėjo būti eskaluojama abstrakčioje filosofinėje, eseistinėje plotmėje. Tuo tarpu konkretūs instituciniai kūrėjų „išsivadavimo“ siekiai kiekvienu atveju įkūnyti skirtingai, tai priklausė tiek nuo skirtingų materialių kūrybos sąlygų, tiek nuo konkrečios meno šakos „publicistinio“ pobūdžio arba vietos bendrame pilietinio demokratėjimo kontekste. Profesinėje organizacijoje meninės kokybės klausimai buvo sprendžiami veikiant ir centralizacijai, ir decentralizacijai. Su tradicinėmis institucijomis nesusaisytos naujosios kūrybos kontekste aktualesnė buvo (anti)romantinė, (ne)moralinė, (anti)visuomeninė meno samprata. Po Nepriklausomybės atgavimo tiek heteronominėje, tiek ir autonominėje vietinio meno lauko plotmėje išryškėjo naujos opozicijos politiniam laukui imperatyvas. Naujų ekonominių sunkumų ir politinių valstybės gyvenimo peripetijų fone meninio lauko dalyviai kaip ir anksčiau retoriškai apeliavo į rezistencinės laikysenos naujomis ekonominio šoko ar politinio revizionizmo sąlygomis būtinybę. Atgimimo metu menininkų kova prieš „totalitarizmo blogį“ buvo labiau abstrakti, tuo tarpu jų santykis su politiniu lauku po Nepriklausomybės atgavimo reiškėsi kaip reakcija į naujus įstatymus ir pan. Pirmųjų nepriklausomybės metų paradoksai, netikėtos socialinės permainos kone kiekvieną kūrėją vertė iš naujo (ir jau toli gražu ne idealistiškai) permąstyti santykį su valstybe. Kitaip tariant, posovietinės meno sistemos kaitoje *laisvė* tapo ne tik paradigmine didžiosios inteligentiškos visuomenės dalies bei pačių įvairiausių socialinių ir politinių grupių aspiracijas išreiškiančia sąvoka; nemaža dalis menininkų netrukus neišvengiamai susidūrė ir su *laisvės* laisvoje visuomenėje „kaina“.

⁷⁹ Navakas M. 1980: *Medžiagos dialektika II Literatūra ir menas*.

teigia, kad „į istoriją pradėta žvelgti kaip į pasirodysiančią idealią konstrukciją, tapsiančią empiriškai neregimu tiltu, sujungiančiu praeitį ir ateitį.“⁸⁰

- 3) Trečios grupės skulptūrų atsiradimo istorinis veiksnys – akmens simpoziumai. Akmens simpoziumų metu sukurtos skulptūros nėra labai aukštos meninės vertės, bet yra itin dekoratyvios. Kiekviena jų turi savo idėją, o adresatams leidžia laisvai interpretuoti. Be to, kai kurios jų turi ne tik vaizduojamąją funkciją, bet ir žaidybinę. Tokių jų pobūdį, matyt, lemia istorinis atsiradimo veiksnys, akmens simpoziumai.

Kaip teigia skulptorius Vytautas Tallat-Kelpša: „Skulptūros, atsiradusios akmens simpoziumų metu, gali būti siejamos su žodžiais, kurie pažymi kad nūdienos skulptorius, net ir kurdamas klasikinei skulptūrai artimą personažą, siekia parodyti pirmiausia savo, kaip individualaus kūrėjo, unikalumą. Dažniausiai norint parodyti specifinę nuotaiką ar požiūrį į įvairius gyvenimiškus įvykius pasitelkiamos kitokios (netradicinės) temos dirbiniai, labiau įgalinantys pabrėžti specifines emocijas, tokias kaip skausmas arba euforija, nerimas ir kitos emocijos, nebūdingos tradicinei skulptūrai. Kūrybinio braižo originalumas, autentiškumo paieškos – viena varomųjų nūdienos skulptorių kūrybinių jėgų. Norėdami kaip nors išskirtiniau padirbti kūrinius, autoriai ieško naujų sprendimų, todėl nūdienos skulptoriai braižo eskizus. Būtent eskizo braižymo metu vyksta pagrindinis kūrybinis procesas.“⁸¹

Verta pabrėžti, kad kaip jau buvo minėta, Panevėžys buvo tas miestas, kuriame pirmą kartą Lietuvoje įvyko akmens simpoziumas ir kurio metu sukurtos skulptūros buvo pradėtos eksponuoti miesto erdvėse. Pirmasis skulptūrinio meno renginys, dar kitaip vadinamas „vyno gėrimo ceremonija kuriant meną“, skulptoriaus Alfrido Pajuodžio teigimu, įvyko 1972 m.⁸² Tuo metu tai buvo didelis užmojis, o Panevėžys su tokiu kultūriniu renginiu iškilo kaip itin meninį gyvenimą propoguojantis miestas. Svari priežastis buvo ir ta, kad šis miestas su akmens simpoziumais nedaug atsiliko ir nuo Europos. Mat pirmasis simpoziumas Europoje įvyko 1956 m. Čekijoje. Pirmame skulptūrų simpoziume dalyvavo septyni skulptoriai. To meto vietinėje spaudoje (*Panevėžio tiesa* 1973 m. spalio 20 dieną) Romas Alekna rašė, kad: „Praėjusiais metais į tokią mūsų respublikoje pirmą kartą surengtą stovyklą Panevėžyje praeitais m. atvyko dirbti septyni skulptoriai – tėvas ir sūnus Antiniai, K. Kisielis, E. Palšytė-Jašinskienė, D. Palukaitienė, G. Karalius ir A. Zokaitis. Ir atvyko jie jau su būsimų kūrinių eskizais. Per gana trumpą laikotarpį (stovykla veikė keturiasdešimt dienų) skulptoriai sukūrė vertingų darbų: tai K. Kisieliaus dviejų figūrų skulptūra, išreiškianti humanistinės motinystės idėjas; tos pačios

⁸⁰ Donskis L. 1996: *Kasdienybės kalbos kontūrai: tarp vaizduotės ir realybės, kasdienybės kalba*, Vilnius, p.3

⁸¹ Lubyte E. 1998: *Lietuvos skulptūra 1940 – 1990 muziejaus rinkiniuose*. (1998 m. Vilniuje išleisto katalogo elektroninė versija). Vilnius.

⁸² Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07)

tematikos ir kaunietės skulptorės D. Palukaitienės „Lopšinė“ Antinių dekoratyvinės skulptūros „Dūdorius“ ir „Legenda“, E. Palšytės-Jašinskienės vėjarodė „Laumės“, A. Zokaičio „Mūza“, G. Karaliaus skulptūra „Statybininkai“.

Tačiau prieškario Lietuvoje gimusią idėją Panevėžio miestui pradėti kurti skulptūras akmens simpoziumų metu ir jas telkti miesto erdvėse teko pamiršti, nes prasidėjo okupacijos. Tik po kelių dešimtmečių Alfrido Pajuodžio iniciatyva akmens simpoziumų istorija buvo atgaivinta. Kaip sakė pats skulptorius ir pirmojo jau Nepriklausomybės m. (1998 m.) akmens simpoziumo organizatorius: „Ėjau per gilius vandenis ir ugnį, kad tik įvykdyti šią idėją. Tais pačiais metais turėjau parodą Paryžiuje ir dalyvavau Čekijoje vykusiame akmens simpoziume. Žinojau, jog Panevėžyje rengsiu akmens simpoziumą taip pat, nors ir bus sunku, nes nei pinigų, nei miesto valdžios palaikymo menui viešumoje nebuvo. Tad iš Čekijos ir tos šlaies akmens parsivežiau. Panevėžio miesto valdžia skyrė šiek tiek lėšų, tad darbai pajudėjo, bet visvien statė sąlygas. Norint gauti finansavimą ir rengti akmens simpoziumą – reikėjo įsteigti viešąją įstaigą, nes pavieniui asmeniui negalėjo skirti pinigų. Taip įsikūrė viešoji įstaiga „Skulptūros centras“. Reikalams pasibaigus – 1998 m. rudenį įvyko akmens simpoziumas.“⁸³

Iš pokalbio su skulptoriumi Alfridu Pajuodžiu galima lengvai suvokti, kad, matyt, dėl lėšų trūkumo pirmajame Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu akmens simpoziume Panevėžyje (1998 m.) dalyvavo tik lietuvių skulptoriai ir jų buvo nedaug (tik penki, o net trys iš jų panevėžiaičiai). Šio akmens simpoziumo metu atsirado šešios skulptūros: Vytauto Martišiaus „Gyvybės medis“, Audriaus Tamošaičio „Koralas“, Vytauto Tallat-Kelpšos „Lizdas“, Algimanto Vytėno „Virsmas“ bei žinoma Alfrido Pajuodžio „Langas“ ir „Alternatyvi plokštuma“.

Pasibaigus akmens simpoziumui iškilo klausimas, kur reikės pastatyti sukurtas skulptūras. Vėl didžiausių užmojų siekė A. Pajuodis. Jis siūlė pratęsti idėją, gimusią prieš dvidešimt septynerius metus, kai pirmojo Lietuvoje skulptūrų simpoziumo sukurtus kūrinius Panevėžio miesto valdžia, menininkai sutelkė miesto erdvėse, o daugumą jų pastatė dabartiniame Vasario 13-osios skverelyje. 1998 m. akmens simpoziumo metu sukurtus kūrinius A. Pajuodis siūlė reprezentuoti pagrindinėje miesto erdvėje – Laisvės aikštėje. Ši idėja patiko ir buvusiam miesto merui Vytautui Matuzui. Tačiau architektai, projektavę tvarkomą aikštę, tam priešinosi. A. Pajuodis pasakojo: „Po akmens simpoziumo ilgai virė karštos diskusijos kur stovės skulptūros. Aš siūliau įkurdinti kūrinius Laisvės aikštėje, nes tai labai artima Lietuvai. Aikštėje daug medžių, o akmens ir medžio derinimas Lietuvoje senas reikalas. Ir nors

⁸³ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07)

architektai priešinosi, aš nenusileidau. Man, kaip kūrėjui, buvo svarbu, kad simpoziumo metu sukurti akmenys grantino skulptūriniai kūriniai gyventų arti žmonių, o nebūtų nukišti kur nors į užkampį, svarbu buvo ir tai, kad jos būtų pastatytos atsargiai ir kad papuoštų miestą. Ir nors tada vykusių karštų diskusijų metu viena iš architektų Elvyra Klimavičienė teigė, kad Laisvės aikštė yra netinkama vieta skulptūroms, nes yra panaši į parką, o skulptūras norėtųsi matyti kur daugiau erdvės. Tačiau aš nepasidaviau, pradėjau rekti ir sakyti, jog pats pasamdysiu kraną ir pastatysiu skulptūras Laisvės aikštėje. Bet susirinkusių audras apramino vyriausias architektas Rimantas Pauža. Jo pasakyta frazė: „Miestas gavo didelį turtą ir reikia ramiai bei apgalvotai spręsti, kur tos šešios skulptūros turėtų stovėti.“, - leido ramiai visiems apgalvoti situaciją. Buvo nuspręsta, kad skulptoriai su architektais padarys nuotraukas, montažus, tada spręs kur turėtų stovėti šeši šedevrai. Ir taip, 1999 m., rugpjūčio mėnesį, skulptūros buvo visgi sutelktos į Laisvės aikštės erdvę. Tik Vytauto Martišiaus „Gyvybės medis“ buvo įkurdintas leidžiantis į Senvagę.⁸⁴ Tačiau naujai pradėtų rengti akmenys simpoziumų kelias pasisuko nepalankia vaga.⁸⁵

Verta pabrėžti, kad skulptorius A. Pajuodis visiškai atsisakė akmenys simpoziumų ir liko nuošalyje, o jų rengimą perėmęs skulptorius Vytautas Tallat-Kelpša po dailininkų sąjungos vėliava antrąjį akmenys simpoziumą Panevėžyje surengė 2005 m.. V. Tallat-Kelpša rengdamas šiuos renginius ėmėsi taisyklių.⁸⁶ Jam, kaip pagrindiniam organizatoriui, labai svarbu, kad į akmenys simpoziumus atvyktų ir užsienio menininkai. Kadangi akmenys simpoziumų finansavimas yra ribotas, juose dalyvauja nedaug skulptorių, vyksta atranka. Prieš akmenys simpoziumus visi norintys dalyvauti siunčia darbų eskizus, geriausi būna pakviečiami. 2005-ųjų m. akmenys simpoziumas vyko tris vasaros savaites (nuo birželio 14 dienos iki liepos 5 dienos). Kūrinius menininkai kūrė 5-osios vidurinės mokyklos kieme. Šio akmenys simpoziumo pagrindinis tikslas buvo supažindinti visuomenę su akmenys skulptūros kūrimo procesu, gamybos kūrimo procesu, betarpiškai bendrauti su skulptoriais. Nuo šio akmenys simpoziumo renginys gavo vardą „Skulptūra tarp mūsų“. Be to, ir tradicija skulptūrinius kūrinius, sukurtus

⁸⁴ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07).

⁸⁵ Kadangi Panevėžys yra vadinamas simpoziumų miestu, nes čia nuo 1990 m. vykdavo ir kasmetiniai keramikos simpoziumai, pastariesiems valdžia teikė daugiau dėmesio. Todėl taupant miesto pinigus akmenys simpoziumų projektui buvo nutrauktas finansavimas ir teko sustabdyti jo kelią. Nors, kaip sakė Alfridas Pajuodis: „Politiškai buvo nenaudinga visiškai panaikinti akmenys simpoziumus, todėl dokumentaliai jie buvo perduoti Panevėžio miesto dailės galerijai, nes Viešajai Įstaigai „Skulptūros centras“ dėl neaiškių priežasčių nebebuvo leista duoti juos rengti. Vėliau akmenys simpoziumų organizavimas buvo perduotas į Panevėžio dailės mokyklos direktoriaus Vytauto Tallat-Kelpšos rankas, nors mokykla įstatymiškai rengti akmenys simpoziumų negalėjo. Ir politinės ambicijos galiausiai nulėmė, kad akmenys simpoziumų projektas pradėjo vykti po dailininkų sąjungos vėliava. O akmenys simpoziumu „tėvu“ liko Panevėžio dailės mokyklos direktorius ir skulptorius Vytautas Tallat-Kelpša.“

⁸⁶ Leidžia kiekvieno įvykusio akmenys simpoziumo reklaminį bukletą, daro šiuos renginius atvirus visuomenei, atrenkant kūrinius prašo skulptorių, kad pastarieji siųstų savo darbų eskizus, sudaro komisiją, kuri atrenka darbus ir dalyvius ir kt.

akmens simpoziumų metu, telkti centrinėje Panevėžio miesto dalyje liko, nes 2005-aisiais m. sukurtas skulptūras buvo nuspręsta sutelkti Senvagėje. Šio simpoziumo metu dalyvavo penki menininkai: Dimitrij Volkov iš Latvijos, sukūręs skulptūrą „Paparčio žiedas“, kaunietis Tautvilas Povilionis, padaręs kūrinį pavadinimu „Auskaras“. Kūrė ir organizatorius Vytautas Tallat-Kelpša. Jis pateikė dekoratyvią bei žaidybinių elementų turinčią skulptūrą. Sigitas Tallat-Kelpša sukūrė egzistencinės tematikos skulptūrą „Suolelis vienišam“. Paskutinį kartą akmens simpoziume Panevėžyje sudalyvavo ir bene vienas svarbiausių žmonių – A. Pajuodis. Jis sukūrė skulptūrą „Kertinis akmuo“.⁸⁷

Antrasis akmens simpoziumas įvyko 2007 m., vasarą (nuo birželio 4 dienos iki 27 dienos). Tradiciškai jis buvo pavadintas „Skulptūra tarp mūsų“. Tačiau skirtingai nei 2005 m. vykęs akmens simpoziumas – šis turėjo dar ir savo tematiką, nes jame kuriamos skulptūros buvo orientuotos į temą „Teatras“. Akmens simpoziume dalyvavo skulptoriai iš keturių šalių: simpoziumo organizatorius ir dalyvis V. Tallat-Kelpša, Andrius Siderkevičius, Donatas Dovydavičius ir užsienio šalių atstovai Igors Dobičins iš Latvijos, Toomas Altnurme iš Estijos, Gerardo Foubert de la Vega iš Meksikos. Šio akmens simpoziumo metu sukurtos skulptūros: „Prologas“, „Akmenų teatras“, „Gražūs“, „Premjera“, „Šeima“ – buvo pastatytos Senvagėje – Panevėžio miesto centre. Tik viena jų – Toomas Altnurme iš Estijos sukurta skulptūra buvo palikta Aukštaitijos vandenų teritorijoje, nes būtent čia skulptoriai dirbo ir kūrė viso akmens simpoziumo metu.⁸⁸

Po dviejų metų (2009 m.) vėl buvo surengtas akmens simpoziumas. Simpoziumus rengti tradicija tapo kas du metus. Šio tarptautinio akmens skulptūros simpoziumo „Skulptūra tarp mūsų“ istorija vyko 2009 m. (birželio 15 – liepos 4 dienomis). Jo darbai vyko UAB „Aukštaitijos vandenys“ teritorijoje. Dalyvavo šeši skulptoriai (Stasys Juraška, Vytautas Tallat-Kelpša, Sigitas Tallat-Kelpša, Andris Varpa, Benjamin Gilbert ir Andrius Petkus) iš trijų šalių (Lietuvos, Latvijos ir Australijos). Jie kūrė darbus istorijos tematika, tad buvo sukurta: Stasio Juraškos „Kertinis akmuo“, Vytauto Tallat-Kelpšos „Valdovai“, Sigito Tallat-Kelpšos „Vieno skalbimo istorija“, latvių skulptoriaus Andrio Varpos kūrinys „Gulinti amazonė“, Australijos menininko Benjamin'o Gilbert'o skulptūra „Prisitaikymas“. Skulptūros sutelktos Senvagėje, o viena jų - lietuvio Andriaus Petkaus „Identitetas“ buvo palikta UAB Aukštaitijos vandenų teritorijoje.^{89 90}

⁸⁷ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

⁸⁸ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

⁸⁹ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

Aptarus visų skulptūrų atsiradimo istorijas galima daryti išvadą, kad visi laikotarpiai yra saviti, svarbūs, ir kiekvienas jų turi savo idėjinę koncepciją. Dėl šios priežasties galima teigti, kad ir Panevėžio skulptūrų takas/parkas turi ne tik savo atsiradimo istoriją, bet ir idėją. Tai patvirtina faktas, jog šiandien įvairiose šalyse yra gausybė įvairių skulptūrų parkų. Visi jie skirtingi ir turi savitų, išskirtinių bruožų. Tačiau visi jie remiasi senomis parkų/sodų formavimo tradicijomis. Todėl stebint kultūros reiškinius neįmanoma nepamatyti, kad daug kur puoselėjami tokie siekiai, kurių ištakos nors ir išplaukia iš labai senų laikų, t. y. įkurdinėti skulptūrų parkus ne tik gamtos prieglobsčiuose, užmiesčiuose, bet takus steigti miestuose, taip pat jų centrinėse dalyse.

Prieš keturiasdešimt metų vietinės spaudos laikraštyje „Panevėžio tiesa“ 1973 m. (spalio 20 dieną) Romo Alekno buvo rašyta: „Nuo naujojo viešbučio tryliktojo aukšto atsiveria plati miesto panorama. Nevėžio vaga, tarytum išsiveržusi iš senojo Panevėžio, tolsta į naująją miesto dalį. Miesto statybos džiugina užmojų ir tempų didingumu. Bet kaip tuos naujuosius kvartalus padaryti jaukesnius, šiltesnius, praturtinti juos dailės kūriniais, žodžiu, kaip praktiškai spręsti architektūros ir dailės sintezės problemą, - štai kas rūpi panevėžiečiams.“⁹¹ Noras pradėti telkti meninius objektus miesto erdvėse ir paskatino imtis idėjos įkurti skulptūrų kompleksą, kuris šiandien vadinamas skulptūrų taku, nešančiu skulptūrų parko idėjines užuominas. Tokia idėja užgimė dėl to, kad įvairių sričių menas Panevėžio mieste visada buvo ta sritis, kurią puoselėjo žmonės žinomi ne tik Panevėžyje, ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Menotyrininkas Vytenis Rimkus „Kultūros barų“ pirmajame numeryje 1973 m. rašė: „Ne atsitiktinumas, kad 1972 m. vasarą tokia kūrybinė skulptorių stovykla surengta būtent Panevėžyje, kurioje sukurti darbai papuoš miesto gatves, skverus, interjerus. Be to, galime kalbėti apie tam tikrą kultūrinę šio miesto tradiciją, besitęsiančią nuo J. Zikaro laikų ir jo paliktų darbų Panevėžyje; ji pasireiškė ir iš Panevėžio kilusių skulptorių, pirmiausia G. Jokūbonio, memorialiniais darbais miesto kapinėse ir B. Bučo paminklu G. Petkevičiūtei-Bitei“⁹² Kaip A. Pajuodis sakė, būtent straipsnyje minėtų žmonių atminimas, matyt, ir paskatino siekius puoselėti meną mieste, jo viešose erdvėse.⁹³ Pastaroje erdvėje šiandien išlikę tik dvi to meto skulptūros, kurių viena visiškai nebeatpažįstama, o kita dar turi išliekamąją vertę, nes yra žinoma, kad ją sukūrė R. Antinis (tėvas). Tai yra skulptūra „Dūdorius“.

⁹⁰ Dar kitas akmens simpoziumas įvyko 2011 m. (birželio 5-13 dienomis). Šio skulptūros simpoziumo „Skulptūra tarp mūsų“, kurio pagrindinė tema buvo Laisvė, kūriniai buvo sutelkti taip pat Panevėžio centre, bet kitoje erdvėje, „Sausio 13-osios skvere“ ir į tyimų srities lauką nebeina, todėl plačiau šio akmens skulptūrų simpoziumo kūriniai baigiamajame darbe neaptariami.

⁹¹ Alekna R. *Gražus sumanymas realizuojamas*. In: Panevėžio tiesa. 1973.

⁹² Rimkus V. *Skulptūra veržiasi į gyvenimą*. In: Kultūros barai, Nr.1, 1973, p.30-32.

⁹³ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07).

Pasak meno kritiko Vytenio Rimkaus, sunku ir painu atsekti kam tiksliai kilo idėja surengti skulptūrų simpoziumą. Straipsnyje „Skulptūra vežiasi į gyvenimą“⁹⁴ jis teigė, jog „Svarbiausia, jog ji kilo ir kilo Panevėžyje.“ Šiandien, kaip pasakojo skulptorius A. Pajuodis, yra manoma, jog tai galėjo būti tuo metu į Panevėžį atvykusios jaunos skulptorės ir poetės V. Vildžiūnaitės idėja arba tuometinio vyriausio miesto architekto J. Bražio ar aktoriaus ir režisieriaus V. Blėdžio mintis. Tačiau svarbiausia, jog idėja kurti skulptūras, kurios veršis į miesto gyvenimą, įkvėpė panevėžiečius. Į iniciatorių ratą įsijungė ir miesto valdžios atstovai ir LTSR Dailininkų sąjunga. Pirmojo skulptūros simpoziumo metu buvo sukurti labai įvairūs kūriniai: tiek tematika, tiek plastine stilistika.⁹⁵ Vytenis Rimkus rašė, kad simpoziume dalyvavęs skulptorius G. Karalius sukūrė skulptūrą „Darbininkai“, kuri buvusi labai monumentali, konstruktyvi, dinamiška. Ji buvo pastatyta prie „Ekran“ gamyklos, nes, pasak visų simpoziumo iniciatorių, labai derėjo prie šiuolaikinės didžiulių mastų, geometrizuotos architektūros. Kitoniško charakterio simpoziume sukurta skulptūra buvo K. Kisielio darbas „Motina taika“. Ji buvusi labai aukšta, net trijų metrų aukščio, todėl prašoko dekoratyvinės skulptūros sampratą. A. Zokaitis sukūrė skulptūrą „Verpėja“, kuria mėgino atskleisti liaudies kuriamą galią. R. Antinis (tėvas) Panevėžiui sukūrė skulptūrą „Dūdorius“. 1972 m. skulptūros simpoziume dalyvavo ir R. Antinis (sūnus). Jis sukūrė dekoratyvų ažūrinį darbą „Legenda“. Skulptorė E. Palšytė sukūrė skulptūrą pavadinimu „Vėtrungė“, o D. Palukaitienė – medžio skulptūrą „Motina“, kurią pastatyti buvo nuspręsta vaikų poliklinikos interjere.⁹⁶

Deja, pradėjus nuo tokių didžių tikslų teko nusivilti, nes pokario metais profesionalioji dailė Panevėžyje apmirė. Apmirė ir skulptūrų simpoziumų idėja. Tačiau impulsai aktyvinti meninį gyvenimą nebuvo prarasti. Buvo imtasi įvairių veiksmų, kad menas mieste neišblėstų. Tam teigiamos įtakos turėjo profesionalius Panevėžio dailininkus globojanti ir glaudžiai burianti LTSR dailininkų sąjungos Panevėžio sekcija. Tačiau, kad ir su koku dideliu pasipriešinimu meno žmonės kovojo, laimėti nepavyko. Skulptūrų simpoziumus teko pamiršti, nes Sovietmečiu, kaip pasakojo skulptorius A. Pajuodis, viešumoje nebuvo galima statyti skulptūrinio meno, kokį malonu kurti menininkams, reikėjo kurti tai, kas atitinka valdžios paliepimus.⁹⁷

Valstybei atgavus Nepriklausomybę menas vėl ėmė gyvuoti. Kaip buvo minėta, vėl imti rengti simpoziumai, atgaivinta idėja skulptūras telkti centrinėje Panevėžio miesto dalyje. Tokia idėja telkti kūrinius miesto centrinėje dalyje gimė ir dėl to, kad menas, šiuo atveju skulptūra, būtų pateikta visiems be išimties, net ir tiems, kurie neturi galimybių kitokiomis sąlygomis pamatyti meno kūrinių. Nuo pat idėjos pradžios kurti skulptūrinį meną, telkti jį urbanistinėje erdvėje, o

⁹⁴ Rimkus V. *Skulptūra vežiasi į gyvenimą*. In: Kultūros barai, Nr.1, 1973, p.30-32.

⁹⁵ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07).

⁹⁶ Rimkus V. *Skulptūra vežiasi į gyvenimą*. In: Kultūros barai, Nr.1, 1973, p.30-32.

⁹⁷ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07).

galiausiai įkurti skulptūrų taką centrinėje dalyje buvo žinoma, kad tam prireiks nemažai energijos, lėšų, kūrybinių ir ypač organizacinių pastatų. Mat skulptūros menas sunkus ir brangus ne tik perkeltine, bet ir tiesiogine prasme. Juk net ir kūrybos procese skulptūros kūrinį kuria architektas, pagalbiniai darbininkai, meistai, transportininkai, naudojami įvairūs mechanizmai, brangios medžiagos, kurių apdorojimas sudėtingas. Taigi, idėja kurti kelius skulptūriniui menui į miestų landšaftą yra įvairūs ir nelengvi. Todėl labai džiaugtis, kad Panevėžio miesto centrinėje dalyje yra išsidėstęs skulptūrų takas nereikia. Juk gyvenimas eina į priekį, visuomenės kultūriniai poreikiai auga, o skulptūra reikalauja, kad ji būtų pastebima.

2.3. Skulptūrų rūšys

Skulptūras pagal rūšis galima skirstyti į dvi dideles grupes: *paminklinę* ir *dekoratyviąją*. Verta pabrėžti, kad peržvelgus skulptūrų rūšių specifiką lengviau analizuoti visas skulptūras individualiai, nes interpretuojant paminklus geriau į juos žvelgti per istorinę interpretacijos prizmę, o dekoratyviasias skulptūras galima vertinti laisvesniu požiūriu, ieškant įvairių idėjinių kontekstų.

Paminklinė skulptūra

Panevėžio miesto centrinėje dalyje, kitaip skulptūrų tako komplekse yra du paminklai. Vienas jų skirtas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui atminti, kitas – Lietuvos teatro legendai Juozui Miltiniui. Dėl to neatsiejama baigiamojo darbo dalis yra paminklinės skulptūros rūšies specifikos pristatymas. Kaip dailės žodyne yra pažymėta, paminklas – materialus objektas, kuriuo siekiama ką nors įamžinti/atminti. Siaurąja prasme, tai yra monumentas, statinys, iškilęs dėl kurio nors įvykio, mirus asmeniui. Tai monumentas, architektūros arba skulptūros kūrinys, kuriuo pagerbimas svarbus asmuo, įvykis, idėja, paminklinė skulptūra, memorialinė skulptūra, atminimo ženklo paskirtį turintis skulptūros kūrinys. Platesne prasme tai paminklas, siauresne – antkapis. Paminklų prototipais laikomi senovės Rytų ir Egipto paminkliniai bei simboliniai statiniai, pavyzdžiui, piramidė. Paminklinės skulptūros taip pat yra neatsiejama miestų puošybos dalis. Pagal įvairias sritis gali būti kultūros, gamtos ir architektūros paminklas. Privalomas paminklinės skulptūros atributas yra postamentas, tiesiogiai ir simboliškai pakylėjantis, idealizuojantis, kanonizuojantis asmenį ar idėją. Jei paminklas statomas konkrečiam žmogui, labai svarbus portretinis panašumas. Jei paminklas statomas istorinei asmenybei, kurios išvaizda nėra tiksliai žinoma, pasitelkiama realistinė maniera (realistinė falsifikacija). Jei išreiškiama bendresnio pobūdžio ideologinė idėja, pasitelkiama realistinio stiliaus alegorija. XX amžiaus II pusėje Lietuvoje vyravo paminklai, kurių iliustratyvumą pripažinus privalumu, teigiamai vertintos

sudėtingos daugiafigūrės kompozicijos arba simbolinės architektūros formos (piramidė, obeliskas) su gausiomis emblemomis, ženklais ir įrašais. Fasadinėje akmeninės plokštės dalyje, ant nušlifOTOS plokštumos, dažniausiai buvo iškalami memorialiniai užrašai. Šalia jų dažnai pasitaikė įmontuoti mirusiųjų portretai, daryti fotokeramikos technika arba iš bronzos nulieti skulptorių profesionalų darbo reljefiniai portretai. Tradiciniai elementai, pvz.: stulpinių paminklų forma.⁹⁸

Dekoratyvinė skulptūra

Didžiausia dalis skulptūrų, esančių tyrimų lauke yra modernūs dekoratyviosios skulptūros pavyzdžiai. Dekoratyvioji skulptūra yra ta skulptūros rūšis, kuriai priklauso puošybinės paskirties kūriniai. Dekoratyvinė skulptūra gali būti labai įvairi: nuo mažų statulėlių iki sodų ir parkų skulptūros arba didžiųjų modernių miestų puošiančių kompozicijų. Dekoratyvinė skulptūra suvokiama kaip interjero ir aplinkos tvarkymas (tvorelės, skulptūrinės kompozicijos ir pan.).⁹⁹

Terminas „dekoratyvioji skulptūra“ Lietuvos dailininkų ir dailėtyrininkų žodyne atsirado pokario metais. Albume *Skulptūra 1975-1990* teigiama, jog dekoratyviosios skulptūros yra miestų, parkų, pastatų puošybai skirti kūriniai. 1984 m. tyrimų lauke, Senvagėje, pastatyta Aloyzo Smilingio skulptūra „Besimaudanti“ (torsas) atspindėjo to laikmečio dekoratyviosios skulptūros braižą. Kaip teigia Giedrė Jankevičiūtė straipsnyje „Dekoratyvioji skulptūra“, 7 dešimtmetyje dekoratyviojoje skulptūroje pradėta plėtoti alegorija: moters figūra įsitvirtino kaip vienas šios skulptūros rūšies įvaizdžių, įkūnijančių jaunystės, motinystės, pavasario temas. 8-ajame dešimtmetyje buvo pamėgti pasakų, legendų personažai, gyvūnai ir paukščiai. Tai būdinga ir tyrinėjamai erdvei, kurioje reprezentuojamos tai atspindinčios bronzinės skulptūros. Laikui bėgant dekoratyviosios skulptūros tapo modernios, stilistiškai dar labiau metaforiškos, kartais virsdavo net abstrakčiomis. 8-9 dešimtmečiais dekoratyviosios skulptūros plastinis, prasminis diapazonas augo. Ieškodami temų ir motyvų skulptoriai traukėsi nuo kasdienybės, bėgo nuo menamo heroizmo, realaus skurdo ir nepaprastumo. Reiškiant požiūrį į aplinką ir pačią skulptūrą, vis labiau manipuluota gamtos bei žmogaus pasaulio fragmentais. Kartais tikrovės objektų parafrazės atpažįstamos ir tas tikroviškumas prasmingas, kartais kuriama autonomišką būtį įgyjanti forma, liudijanti skulptūros galimybes aktyviai formuoti ją supančią aplinką. Skulptūroje atsirado stalo, suolo, skrynios parafrazių, architektūros detalių, papuošalų, žemdirbių darbo ar buities padargų formos, tarsi gręžiantis į kultūros pradžią, tautosaką. Į senovėje vartotą daiktą žvelgiama kaip į savotišką žmonių „kultūrinės atminties“ saugyklą, išreikiančią sukaupą patirtį bei žinias, išblaškytas socialinio gyvenimo pervartų. Taip dekoratyvioji skulptūra pradėjo vis stipriau brautis į aktualaus socialumo sferą, demonstruodama gyvenime bei mene priimtų vertybinių orientacijų

⁹⁸ DŽ 1999: *Dailės žodynas*, sud. J. Mulevičiūtė. Vilnius: VDA leidykla.

⁹⁹ DŽ 1999: *Dailės žodynas*, sud. J. Mulevičiūtė. Vilnius: VDA leidykla.

sąlyginumą, kartais banalumą, siekdama įteisinti naują žmogaus įvaizdį, liudydama „mažuose dalykuose“ esančius gerį ir grožį.¹⁰⁰ (Toliau žiūrėti į 3 darbo skyrių, katalogą: „Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje: idėja ir plastika“).

2.4. Probleminis klausimas „Parkas ar takas mieste?“

Prieš pradėdant aptarinėti Panevėžio miesto skulptūrų tako/parko atsiradimo istoriją, skulptūrų atsiradimo laikmečius, vietą, bei skulptūrų tako/parko idėją, derėtų atsakyti bene svarbiausią probleminį šio baigiamojo menotyros bakalaurinio darbo klausimą: ką sudaro skulptūrų kompleksas centrinėje miesto dalyje: taką ar parką?

Atsakyti į šį probleminį klausimą būtina, nes praėjusiose darbo dalyse apibūdinant tyrinėjamą erdvę buvo naudojama sąvoka *Panevėžio miesto skulptūrų takas/parkas*. Tad prieš darbo dalį, kurioje bus koncentruojamasi tik į minėtą tyrinėjamą objektą iš visų žiūros taškų – ir reikia priėti kulminacinės išvados, kuri sako, kad Panevėžio miesto centrinėje dalyje – Laisvės aikštėje ir Senvagėje esančių skulptūrų kompleksas sudaro dalį skulptūrų tako.

Daug reikalingos informacijos apie skulptūrų tako kompleksą buvo sužinota bendraujant su skulptoriais Alfridu Pajuodžiu ir Vytautu Tallat-Kelpša. Remiantis jų suteiktomis žiniomis, nuomone buvo padaryta išvada, kad skulptūrų, kurios atsiradę įvairiais laikotarpiais, skirtingomis aplinkybėmis, kompelsas sudaro skulptūrų taką.^{101 102} Bet verta paminėti, jog nuo pat pradžių buvo siekiama įkurti skulptūrų parką miesto centre.¹⁰³ Tačiau šio vardo skulptūrų kompleksas negavo, nes skulptūros yra išdėstytos per kelias erdves, t. y. Laisvės aikštėje ir Senvagėje bei Vasario 13-osios skverelyje¹⁰⁴ Visos minėtos erdvės yra apsodintos augmenija: medžiais, krūmais, gėlynais ir pan., visos jos turi parko užuominų. Tačiau tik vienintelė Senvagė yra ta erdvė, kuri turi oficialų parko centrinėje miesto dalyje vardą. Būtent dėl šių priežasčių skulptūrų kompleksas centrinėje Panevėžio miesto dalyje sudaro skulptūrų taką, tačiau dėl idėjinės koncepcijos telkti skulptūras miesto erdvėse, primenančiose parką, jis gali būti lyginamas su kitais skulptūrų parkais Lietuvoje, įsikūrusiais miestų centrinėse erdvėse.

Skulptūrų tako vardą patvirtina ir dabartinis akmens simpoziumų kuratorius ir pagrindinis organizatorius panevėžietis skulptorius Vytautas Tallat-Kelpša. Pokalbio metu menininkas teigė:

¹⁰⁰ Jankevičiūtė G., Lubytė E. 1997: *Dekoratyvioji skulptūra*. In: *Skulptūra 1975-1990*. Vilnius: Aidai, p. 111-136.

¹⁰¹ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu. (2013.01.07).

¹⁰² Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

¹⁰³ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

¹⁰⁴ Ši erdvė nors ir priklauso skulptūrų takui, tačiau į tyrimų sritį neįeina, nes tai nėra miesto centre esanti erdvė.

„Panevėžio miestui, jo žmonėms nėra paslaptis, kad miesto menininkai turėjo idėją įkurti skulptūrų parką centrinėje miesto dalyje. Šio principo buvo laikytasi nuo pat pradžių. Juk skulptūros sukurtos miesto švenčių proga, akmens skulptūrų simpoziumų metu yra telkiamos tose erdvėse, kurios primena parką arba yra parkas (Senvagė). Toks sprendimas buvo priimtas dėl to, kad tiek menininkų, tiek miesto architektų manymu, tai yra vietose, kuriose skulptūrinės kompozicijos atrodo geriausiai, be to yra arčiausiai žmonių. Tačiau dėl erdvių pasiskirstymo šio skulptūrų komplekso vadinti skulptūrų parku negalime, galime jį tik lyginti su kitais skulptūrų parkais. Tačiau mūsų miesto skulptūrų kompleksas turi kitą vardą – skulptūrų takas, o parinktų vietų tinkamumas tik atskleidžia visų meno kūrinių grožį. Tas planas sukurti skulptūrų taką per Laisvės aikštę, kurioje išdėstytos 1998 m. akmens simpoziumo metu sukurtos skulptūros, per Senvagės parką, kur pirmosios skulptūros pradėtos telkti jau nuo 1984-ųjų iki pat Sausio 13-osios skvero.“¹⁰⁵

Nagrinėjama sritis turi skulptūrų parko užuomazgų. Panevėžio miesto centrinės dalys – Laisvės aikštė ir Senvagės parkas turi tikrojo parko bruožų: medžių, vandens, o šiose erdvėse įremtos dvidešimt aštuonios skulptūros taip pat sudaro dalį tyrinėjamų erdvių. Skulptūriniai kūriniai tiesiogiai yra priklausomi nuo jų vietos. Pagal savo pagrindinę tematiką/idėją kiekvienam kūriniui yra parinkta tinkama erdvė. Taip pat reikėtų paminėti ir svarbų parko akcentą – medžius, dėl kurių atsiranda meno kūrinių santykis su mieste suformuota gamta. Kaip pavyzdį galima panagrinėti Romano Kazlausko „Šaulį“ (1989m.). Ši bronzinė skulptūra reprezentuojama tarp aukštų eglių. Pati būdama gana aukšta ji atrodo tiesiog įremita medžių, yra organiškai susiliejęs su medžiais, o skulptūra atrodo itin subtiliai ir harmoningai tiek vizualiai, tiek idėjiškai – tarsi šaulys šautų iš patyliukų.

Svarbus parkui objektas – vanduo – taip pat yra tyrimų srityje. Jis irgi turi sąlyčių su nagrinėjamais skulptūriniais kūriniais. Su vandeniu ypač susijusios šios skulptūros: Aloyzo Smilingio „Besimaudanti“ (torsas) (1984m.), Alfredo Pajuodžio „Vėžys“ (1982m.), Sigito Tallat-Kelpšos „Vieno skalbimo istorija“ (2009m.) bei Juozo Genevičiaus „Dainius“ (1988m.). Visos šios skulptūros su parkui būdingu objektu – vandeniu – turi idėjinių užuominų, ypač tematiškai. Tai pagrindžia skulptūros „Besimaudanti“ (torsas), „Vieno skalbimo istorija“ – vaizduojanti lieptelį – pateikimas prie vandens, o tai atliepia jų pagrindinę mintį. O bronzinė skulptūra „Dainius“ yra reprezentuojama Senvagės dirbtinio vandens telkinio saloje. Skulptūra su vandeniu susijusi, nes vaizduojamas objektas, tarsi, muzikuoja vienuose arba nori prisišaukti kažką į salą. Labiausiai parkams populiaraus objekto – vandens ryšys atsiskleidžia skulptūroje „Vėžys“, nes ši skulptūra ir yra vandenyje.

¹⁰⁵ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

Ieškant atsakymo į klausimą „*Ką sudaro skulptūrų kompleksas Panevėžio miesto centrinėje dalyje: taką ar parką?*“ – galima akcentuoti tai, kad, nors ši erdvė neturi skulptūrų parko vardo, ji su tuo turi daug sąlyčio taškų, nes neša tą pačią idėjinę koncepciją. Kaip pastebi A. Caro: „Pats skulptūros parkas savaime negali būti meno kūrinys <...>, nebent tai yra erdvė, kurioje skulptūra kuriama specialiai tai vietai“.¹⁰⁶ Būtent dėl to, kad tyrinėjamoje erdvėje – Laisvės aikštėje ir Senvagėje yra reprezentuojamos skulptūros ir yra svarbiausia. Skulptūrų takas, esantis Panevėžio miesto centrinėje dalyje, yra meno kūrinys ne tik todėl, kad jame yra skulptūrinių meno kūrinių, bet ir dėl to, kad jame naudojantis meninėmis priemonėmis – skulptūromis formuojamas vientisas miesto elementų ir skulptūrų meninis darinys. Taigi nekyla abejonių, jog Panevėžio miesto centrinės dalies skulptūrų takas nėra elementari skulptūrų talpykla vaizdingame fone. Joje praktikuojami įvairūs skulptūrinių meno kūrinių eksponavimo būdai, suteikiantys skulptūroms daugiau įtaigumo, neretai pakeliantys ir papildantys jų vertę. Todėl Panevėžio skulptūrų takas gali būti vadinamas erdve skulptūroms, turinčia savo vardą bei nešančia svarbesnę skulptūrų parko idėjinę koncepciją. (žr. į il. 62, 63, 64, 65).¹⁰⁷

¹⁰⁶ Caro A., Davies Ed. P., Knipe T. 1984: *How Sculpture Gets Looked At. A Sense of Place in landscape*. Suderland Arts Centre.

¹⁰⁷ Žiūrėti į darbo psl. 98.

3. SKULPTŪROS IR SKULPTŪRINIAI OBJEKTAI PANEVĖŽIO CENTRINĖJE DALYJE (KATALOGAS)

Panevėžio miesto centrinėje dalyje išsidėstę kūriniai sudaro skulptūrų taką miesto centrinėje, Laisvės aikštėje bei centriniame miesto parke – Senvagėje, dalyje. Skulptūros, kaip jau buvo pristatyta darbo eigoje, yra sukurtos skirtingais metais, skirtingomis aplinkybėmis, tačiau svarbiausia, kad kiekviena jų turi meninę vertę. Tai yra pagrindas aptarti kiekvieną skulptūrą atskirai.

Kadangi apie šiame darbe analizuojamus Panevėžio skulptūrinius ženklus dar nėra nė vieno menotyros srities darbo, šiame darbo skyriuje pristatoma kiekvieno skulptūrinio ženklo meninė idėja, trumpai nagrinėjama jo plastika. Analizė paremta individualiomis interpretacijomis, kurių pagrindas hermeneutinis ir fenomenologinis požiūris. Skulptūros suskirstytos į tematinės (idėjos) grupes. Tyrinėjami skulptūriniai kūriniai sąmoningai neskirstomi pagal jų plastiką, nes šis dalykas atspindi kiekvienoje interpretacijoje kalbant apie skulptūrų formą, medžiagą. Taigi Panevėžio skulptūrų take pagal tematiką skulptūros skiriamos į šias grupes:

- 1) *Moters būties tematika;*
- 2) *Egzistencinė tematika;*
- 3) *Egzotinė tematika;*
- 4) *Gamtos motyvų ir reiškinių tematika,*
- 5) *Istorinė tematika;*
- 6) *Istorinių asmenybių tematika;*
- 7) *Miestietiško gyvenimo tematika;*
- 8) *Mitologiniai ir literatūriniai įvaizdžiai;*
- 9) *Socialinė tematika;*
- 10) *Šeimos tematika;*
- 11) *Teatro tematika.*

1) Moters būties tematika:

1. 1. Aloyzas Smilingis (Lietuva). „Besimaudanti“ (torsas). 1984, granitas, h-300, Panevėžys, Senvagės parkas.

1. 2. Vytautas Martišius (Lietuva). „Gyvybės medis“. 1989, Karelijos granitas, h-245, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 1 ir 2. 1. 1. Aloyzas Smilingis (Lietuva). „Besimaudanti“ (torsas). 1984, granitas, h-300, Panevėžys, Senvagės parkas.

Aloyzo Smilingio skulptūra „Besimaudanti“ (torsas) vaizduoja nuogos moters figūrą. Ji iškalta iš granito. Kaip išduoda pavadinimas, nuogos moters atvaizdas yra pagrindinė autoriaus idėja, o jo tikslas - parodyti besimaudančią moterį. Besimaudanti moteris kelia asociacijas su gaivumu, švara, skaistumu. Maudymasis yra gana simbolinis veiksmas, nes jo metu žmogus gali nusiprausti ne tik kūną. Apsiplovimas simboliškai gali būti suvokiamas ir kaip dvasios, minčių

apsivalymas. Taip pat reikėtų paminėti, kad nuoga palinkusios moters figūra autoriui leidžia atvaizduoti iškilesnį moters biustą.

Skulptūrai parinkta tinkama vieta - kūrinys stovi netoli vandens. Daugiausiai dėmesio šioje skulptūroje skirta nuogai moters figūrai, skulptūra pasibaigia ties moters krūtine – tai klasikinis torsas. Toks aizdavimo tipas turi ilgaamžę tradiciją Europos skulptūros istorijoje.

II. 3 ir 4. 1. 2. Vytautas Martišius (Lietuva). Gyvybės medis. 1989, Karelijos granitas, h-245, Panevėžys, Senvagės parkas.

Skulptoriaus Vytauto Martišiaus skulptūrą „Gyvybės medis” galima traktuoti labai įvairiai. Galima teigti, jog šis skulptūrinis kūrinys primena netaisyklingą, išsigimusios formos medį. Tokie keisti biomorfiniai vaizdiniai būdingi Martišiaus kūrybai. Kita vertus, ši skulptūra išvis neprimena jokio medžio. Todėl ją galima laisvai interpretuoti pasitelkus vaizduotę. Matomi du identiškai į viršų kylantys smailėjantys bokšteliai asocijuojasi su nukirstomis medžių šakomis arba kaktusais.

Įmanoma tarp jų galima išvelgti nugara į adresatą atsisėdusią ilgaplaukę moterį. Galbūt dviejų motyvų - moters ir medžio sugretinimas dalinai atskleidžia šios mįslingos skulptūros simboliką? Einant šia kryptimi, galima būtų galvoti apie tai, kad moteris nuo seniausių laikų liaudies literatūroje, folklоре buvo laikoma naujos gyvybės simboliu. Medis dažnai buvo siejamas su gyvybės tęstinumu. Skulptūros autorius sumaniai apjungė du lietuvių kultūroje itin simbolinius objektus, t. y. moterį, kuri, kaip jau buvo minėta, simbolizuoja gyvybę, ir medį – tęstinumo, ryšių, stiprybės simbolį. Galbūt autoriaus pagrindinė idėja buvo medžio kamieną, iš kurio augs naujos šakos, ir moterį, kuriai gamtos duota atnešti į pasaulį naują gyvybę, atvaizduoti kaip vieną bendrą siluetą, kuris abiem atvejais yra naujos gyvybės nešėjas.

2) Egzistencinė tematika:

2. 1. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „Alternatyvi plokštuma“. 1998, Karelijos granitas, h-186, Panevėžys, Laisvės aikštė.

2. 2. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „Kertinis akmuo“. 2005, granitas, h-46, Panevėžys, Senvagės parkas.

2. 3. Stasys Juraška (Lietuva). „Kertinis akmuo“. 2009, granitas, h-298, Panevėžys, Senvagės parkas.

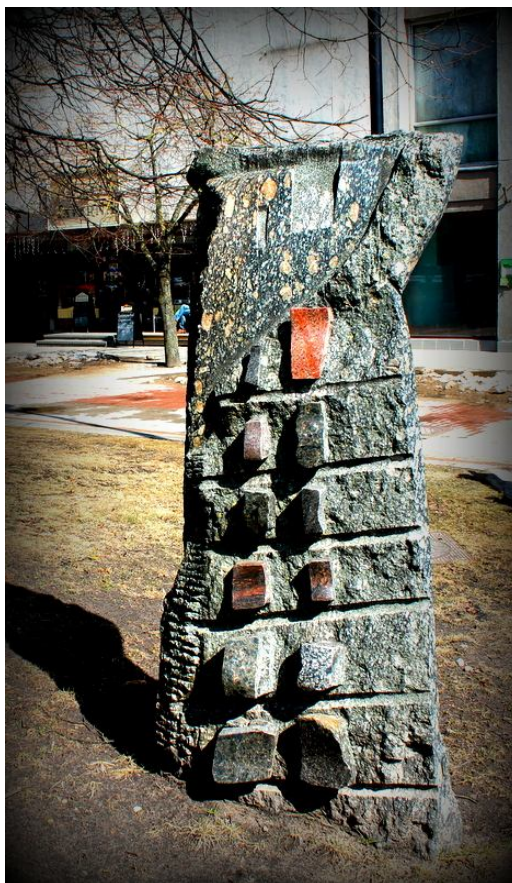
2. 4. Algimantas Vytėnas (Lietuva). „Virsmas“. 1998, Karelijos granitas, h-173, Panevėžys, Laisvės aikštė.

2. 5. Sigitas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Suolelis vienišam“. 2005, granitas, h-127, Panevėžys, Senvagės parkas.

2. 6. Benjamin Gilbert (Australija). „Prisitaikymas“. 2009, granitas, h-130, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 5 ir 6. 2. 1. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „Alternatyvi plokštuma“. 1998, Karelijos granitas, h-186, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Alfrido Pajuodžio skulptūra „*Alternatyvi plokštuma*“ yra iš tų skulptūrų, kurių formą tiksliai įvardinti yra gana sudėtinga užduotis. Skulptūros autorius gana taikliai įvardina idėjos pobūdį, naudodamas būdvardį „alternatyvi“. Šis žodis suteikia užuominą, kad skulptūra gali būti suvokiama ir interpretuojama skirtingai, ne taip, kaip įprasta analizuoti skulptūrines formas.

Skulptūros forma iš pirmo žvilgsnio primena pasvirusią sieną. Ant šios plokštumos autorius išdėstė skirtingų spalvų kvadratėlius, kurių kiekvienos spalvos yra po du. Jų forma gana panaši, tačiau jie nėra identiški. Iš viso yra šešios poros tokių spalvotų akmenų, kylančių į viršų. Kadangi šie elementai išrikiuoti po du, jie primena tarsi žingsnius į priekį, arba kilimą į viršų. Tai kelia asociacijas su tikslo siekimu, tobulėjimu. Jeigu žvelgsime į skulptūrą iš apačios į viršų, šie kvadratėliai tarsi simbolizuoja kažko siekimą, ėjimą link kažkur. Skulptūros viršuje jos forma išplatėja, tai galima interpretuoti kaip tikslo pasiekimą.

Ne vienoje kultūroje ar religijoje dangus, aukštuma yra gėrio, Dievo, kūrėjo ar magijos simbolis. Taigi ir šioje skulptūroje į viršų vedantys kvadratėliai ir išplatėjanti skulptūros viršutinė dalis asocijuojasi su gėriu, magija į kurią veda įvairiaspalviai, žaismingumo skulptūrai suteikiantys kvadratai, kurie taip mįslingai išdėstyti primena žingsnius, vedančius link tikslo, link siekio. Vingiai, išraižyti ant skulptūros šonų, tarsi vaizduoja vingiuotą, nelengvą kelią viršaus link, tikslo link.

II. 7 ir 8. 2. 2. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „Kertinis akmuo“. 2005, Karelijos granitas, h-46, Panevėžys, Senvagės parkas.

Pavadinimas „*Kertinis akmuo*“ yra simboliškas. Paprastai kertiniu akmeniu laikomas tas akmuo, kuris dedamas į statinio pagrindą, taigi yra viso statinio pagrindas, laikantis pagrindinį krūvį ir simbolizuojantis visa ko pradžią, užuomazgas.

Skulptūra padaryta iš masyvaus granito, kurio apačia ovalo formos, o viršus - plokštuma. Ji išraižyta gausybe įvairių „zigzagų“ formos laiptelių, kvadratų ir kitų geometrinių figūrų. Kadangi metafora „kertinis akmuo“ yra dažnai vartojama Biblijoje, šią skulptūrą galima interpretuoti kaip visa ko pagrindą, pradžią, susikūrimą. Galbūt ją būtų galima sieti net su Visata ar Žemės vaizdiniu, nes esanti ovalo forma primena Visatą ir jos elementus. Skulptūros viduryje išskirtas kvadrato formos, rausvos spalvos išraižytas plotas. Jį galima būtų laikyti kertinio akmens šerdimi, stiprybės

centru. Skulptorius panaudojo čia netgi raudoną spalvą. Ji simbolizuoja kraują ir gyvybę. Apskritai skulptūra perdėm apkrauta mįslingais ženklais, todėl ir jos interpretacijų gali būti labai įvairių.

Il. 9 ir 10. 2. 3. Stasys Juraška (Lietuva). „*Kertinis akmuo*“. 2009, granitas, h-298, Panevėžys, Senvagės parkas.

Stasio Juraškos skulptūra „Kertinis akmuo” ryškiai skiriasi nuo Pajuodžio skulptūros. Pajuodis skulptūrą „Kertinis akmuo“ vaizduoja kaip masyvų visa ko pagrindą, išraižytą įvairiais elementais. Juraška skulptūrą „Kertinis akmuo“ pateikia kaip aukštą vertikalų siluetą ar statinį, sudarytą iš trijų akmenų, sudarančių tris skirtingos spalvos skulptūros dalis.

Apatinis akmuo įgauna kertinio akmens reikšmę, nes jis laiko likusią iš dviejų dalių sudarytą skulptūros dalį. Jis yra plačiausias, ovalinis - tai visos skulptūros jėgos, tvirtumo, stiprumo pagrindas. Akmenyje autorius atvaizdavo tamsesnės spalvos kvadrato formos detalę, kuri simbolizuoja pamatą, viso statinio pagrindą, ant kurio laikosi visas skulptoriaus atvaizduotas tvarinys.

Be to, skulptūroje yra išraižyti žodžiai: „Kada kertinis akmuo virsta kūno dalimi pakrikštyta ir vardu paženklintu – jis tampa pasauliu.“ Reiškia, abstrahuotoms formoms skulptorius teikė gilią filosofinę prasmę.

Il. 11 ir 12. 2. 4. Algimantas Vytėnas (Lietuva). „Virsmas“. 1998, Karelijos granitas, h-173, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Algimanto Vytėno skulptūra „Virsmas“ yra neįprastos formos. Ant gana aukšto vertikalaus akmens yra neįvardijamas vingiuotos formos elementas. Šalia skulptūros ant žemės išdėstyti apvalios formos akmenys. Kaip liudija skulptūros pavadinimas, autorius siekė išreikšti atvaizduoti virtimo, atsiradimo procesą. Jam įforminti pasirinko simboliais grįstą kelią.

Kaip žiūrovas besuvoktų šiuos skirtingo dydžio elementus (angelas, kiaušiniai, molekulės), aišku viena, kad juos kūrinio autorius siejo su pradžia, atsiradimu, nauja gyvybe. Šią skulptūrą reikėtų traktuoti kaip autoriaus norą įprasminti kažkieno atsiradimą, gimimą, vystymąsi. Į visa tai galima žvelgti kaip į moderniai atvaizduotą gimimo, perėjimo, palikuonių vedimo procesą.

Il. 13 ir 14. 2. 5. Sigitas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Suolelis vienišam“. 2005, granitas, h-127, Panevėžys, Senvagės parkas.

Sigito Tallat-Kelpšos skulptūra „Suolelis vienišam“ – tai sėdėjimui skirta vieta. Pavadinime esanti nuoroda į vienišumą galėtų kelti daug pesimistiškų minčių, egzistencinių klausimų. Bet šis suolelis labiau primena didingą senovės valdovo krėslą: jo atlošas itin platus, o siluetas atrodo ištaigingai ir prašmatniai. Masyvi forma labiau primena patogų sostą, kadangi yra su atlošu nugarai. Sėdėjimo dalis gana siaura, tačiau masyvumo ir didingumo jai duoda platus ir stambus atlošas, kuris itin didingai atrodo stebint skulptūrą iš šono. Grakščiai, pagal žmogaus figūrą išlenkta suolelio dalis kelia asociacijas su grakščia žmogaus figūra.

Skulptūra gali būti interpretuojama kaip ramybės, apmąstymų, vienišo žmogaus savivokos reiškimosi vieta. Nors skulptūra atrodo didingai, tačiau kartu viduje slepia ir liūdesį, nes vienišas žmogus dažniausiai asocijuojasi su vienatve ir nusiminimu.

Il. 15 ir 16. 2. 6. Benjamin Gilbert (Australija). „Prisitaikymas“. 2009, granitas, h-130, Panevėžys, Senvagės parkas.

Benjamin'o Gilbert'o skulptūra „*Prisitaikymas*” vaizduoja dvi labai panašias, suglaustas abstrakčias formas. Iš granito sukurta dvilypė skulptūra kelia asociacijas su dviem skirtingom asmenybėmis, galbūt kažkokiais pradais, daiktais, kurie susijungia ir šliejasi vienas prie kito. Abi autoriaus vaizduojamos figūros yra beveik identiškos, tačiau esanti kairiau - šiek tiek aukštesnė. Pats skulptūros pavadinimas „*Prisitaikymas*“ kelia asociacijas su kažko dviejų, labiausiai dviejų skirtingų žmonių, siekiu tapti viena bendra visuma.

Aiškūs dvilypės skulptūros susijungimo linijos atvaizdavimas tarsi įprasmina autoriaus siekį parodyti, kad keičiantis ir kartu keičiant kitą įmanoma prisitaikyti net ir skirtingiems dviems objektams ar asmenybėms, sudaryti vieną grandį ar vieną asmenį. Tai, kad autorius šią skulptūrą atvaizdavo sunkiai įvardinamos formos objekto pavidalu, adresatui suteikia galimybę skulptūroje savaip išvelgti jos prasmę ir pagrindinę mintį.

Tačiau verta pabrėžti, jog šią skulptūrą, kaip ir visas kitas, galima interpretuoti labai įvairiai. Pastaroji adresatui gali atverti ir kitą požiūrį. Žvelgiant į šią skulptūrą kyla mintis, kad galbūt čia prisitaikymas slypi net ne kūrinio idėjoje, o pačiame australų kilmės autoriuje? Galbūt ji byloja apie tai, kad pats skulptorius sunkiai prisitaikė prie lietuviško akmens ir jam nelengva buvo išgauto skulptūros formą.

3) Egzotinė tematika:

3. 1. Andris Varpa (Latvija). „*Gulinti amazonė*“. 2009, granitas, h-194, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 17 ir 18. 3. 1. Andris Varpa (Latvija). „*Gulinti amazonė*“. 2009, granitas, h-194, Panevėžys, Senvagės parkas.

Skulptūra „*Gulinti amazonė*” yra netradiciškas sprendimas atvaizduoti laukinės ir seksualios prigimties moterį. Skulptūroje galima įžvelgti netradiciškoje kūno pozicijoje esančią moterį. Įsisiūrėjus į šią modernią skulptūrą matoma gulinti ir iš lanko taikanti ar šaunanti amazonė.

Kompozicijoje svarbus vaidmuo tenka laukinę amazonės prigimtį liudijančiam ginklui – lanką. Lankas yra medžioklės ir senovės žmonių, gyvenusių gentimis, simbolis. Skulptorius pasiryžo moterį atvaizduoti ne itin moterišką, labiau siekta iškelti laukinės medžioklės, kovotojos, maitintojos įvaizdį. Skulptūroje autorius moters figūrą atvaizdavo ne itin grakščią, apvalių formų. Autorius nesistengė atvaizduoti ypatingą amazonės išvaizdą pabrėžiančių veido bruožų. Aiškiau pateikta tik masyvi amazonės figūra. Ji išraižyta smulkiais dryželiais, kuriuos galima interpretuoti kaip odinį ar iš tinklo pagaminą drabužį. Amazonės galva, lyginant su kūnu, gana maža, veido dalys nėra aiškiai išskirtos. Dėmesį atkreipia tik plačiai atverta moters „akis“ - susikaupimo, ryžto, pasiruošimo kautis simbolis.

4) Gamtos motyvų ir reiškinių tematika:

4. 1. Alfridas Pajuodis (Lietuva), „*Vėžys*“. 1982, varis, metalo plastika, h-258, Panevėžys, Senvagės parkas.

4. 2. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „*Lizdas*“. 1998, Karelijos granitas, h-188. Panevėžys Laisvės aikštė.

4. 3. Audrius Tamošaitis (Lietuva). „*Koralas*“. 1998, Karelijos granitas, marmuras, h-217, Panevėžys, Laisvės aikštė.

II. 19 ir 20. 4. 1. Alfridas Pajuodis (Lietuva), „Vėžys“. 1982, varis, metalo plastika, h-258, Panevėžys, Senvagės parkas.

Skulptoriaus Alfrido Pajuodžio skulptūra „*Vėžys*“ vaizduoja apie Panevėžio miesto legendos veikėją vėžį. Legenda pasakoja, kad Panevėžio miesto vardas kilęs pono vardu Pane ir jo tarnas. Kartą jie abu vaikštinėjo Nevėžio upės pakrantėmis. Ponas eidamas žiūrėjo į dangų, o tarnas

pamatė Nevėžio upėje vėžį ir pradėjo šaukti: „Pane, vėžys!“. Taip gimė Panevėžio vardas. Matyt dėl to, skulptorius ir sukūrė skulptūrą „Vėžys“.

Šis vandens gyvūnas autoriaus pavaizduotas itin masyvios formos, kuri suteikia gyvūnui didingumo. Skulptūra, iškelta virš vandens – dirbtinio „Senvagės“ ežero. Tai suteikia jam labai daug simboliškumo. Daugelis panevėžiečių ir miesto svečių šią skulptūrą sieja su Panevėžio miesto vardo atsiradimo istorija.

Žvelgiant į skulptūrą susidaro įspūdis, kad autorius siekė vėžį atvaizduoti kaip plėšrų ir stiprų gyvūną, kadangi skulptorius išryškino čiuptuvus, daug dėmesio skyrė čiuptuvų aštrumui atvaizduoti.

Ši metalo plastikos skulptūra ilgą laiką keliavo iš vienos vietos į kitą. Ji buvo Sietyno skvere, vėliau - prie dabartinės „Vyturio“ progimnazijos, dar vėliau buvo laikoma uždaryta UAB „Panevėžio gatvės“ sandėlyje. Tačiau galiausiai UAB „Panevėžio gatvės“ direktorius P. Giedrikas inicijavo vario skulptūros perkėlimą¹⁰⁸ į viešumą. Taip jau kelis dešimtmečius skulptūra yra „įplaukusi“ į Senvagę. Ši vieta iš tiesų atitinka skulptūros prasmę, primena panevėžietišką miesto vardo kilmės legendą.

Il. 21, 22 ir 23 4. 2. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Lizdas“. 1998, Karelijos granitas, h-188, Panevėžys, Laisvės aikštė.

¹⁰⁸ Panevėžio rytas. 1996, rugpjūčio 24, Nr. 166.

Skulptoriaus Vytauto Tallat-Kelpšos skulptūra „*Lizdas*“ iš pirmo žvilgsnio atrodo komplikuoto silueto. Apžiūrėjus atidžiau galima įžvelgti grakštų gražaus medžio kamieną. Viršutinė dalis itin primena medžio kamieną. Šį panašumą sustiprina šalia augantys keli medžiai. Autorius, ko gera, sąmoningai nuo apačios iki viršaus iškalinėjo grublėtą paviršių, jis atrodo panašiai kaip šalia skulptūros augančių medžių kamienai.

Skulptūros viršutinėje dalyje, puse mėnulio formos išskaptuotoje dalyje galima išvysti du blizgančius cilindro formos pagalėlius. Tai yra meniškai atvaizduotos paukščio kojos, o ant jų netaisyklingos formos akmuo. Tai – paukščio kūnas.

Paukščio stovinėjimas lizde suteikia skulptūrai gyvumo. Apatinė skulptūros dalis asocijuojasi su piramide. Šio elemento buvimas skulptūroje suteikia jai simbolinę aukštį. Taigi stovintis paukštis vaizduojamas aukšto medžio viršūnėje, tarsi naujienos pranašas, gyvybės elementas.

II. 24, 25 ir 26. 4. 3. Audrius Tamošaitis (Lietuva). „*Koralas*“. 1998, Karelijos granitas, marmuras, h-217, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Audriaus Tamošaičio skulptūra „Koralas“ vaizduoja netaisyklingoje padėtyje stūksantį vandenų gyvį. Koralui atvaizduoti skulptūros autorius pasirinko baltą spalvą. Skulptūros akmenis apatinė dalis palikta natūralios spalvos. Tai kelia asociacijas su gyvūno buvimu ant žemės ar kažkur vandenyno dugne. Šis koralinių šeimos gyvūnas autoriaus atvaizduotas netaisyklingos formos pagrindine kūno dalimi, skirtingo ilgio ir storio čiuptuvais. Netaisyklingos gyvūno figūros atvaizdavimas simbolizuoja, kad nieko nėra tobulo net gamtoje. Kiekviena būtybė savita, originali, skleidžia savotišką grožį.

Skulptūroje vaizduojamas koralas turi penkis čiuptuvus, nors paprastai šie gyvūnai čiuptuvų turi gerokai daugiau. Toks čiuptuvų skaičius skulptoriaus pasirinktas turbūt neatsitiktinai. Žmogus turi penkis rankos pirštus, o autorius skulptūroje vaizduojamą jūros gyvūną vaizduoja iš tokios pozicijos, kuri kelia dideles asociacijas su žmogaus plaštaka ir delnu. Skulptūra kelia ne tik

vizines bet ir logines asociacijas su žmogaus rankos dalimi. Žmogaus delnas ir pirštai taip pat yra „čiuptuvai“, kuriais jis, kaip ir koralas, naudojasi kažkam paimti, sugriebti, laikyti. Taigi ši Audriaus Tamošaičio skulptūra, vaizduojanti vandens gyvį teigia, kad gamtoje viskas tarpusavyje susiję. Ir augalija, ir gyvūnija, ir žmonija yra vieno ir to paties kūrėjo vaisius.

5) Istorinė tematika:

5. 1. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Valdovai“. 2009, granitas, h-170, Panevėžys, Senvagės parkas.

5. 2. Sigitas Tallat-Kelša (Lietuva). „Vieno skalbimo istorija“, 2009, granitas, h-50, Panevėžys, Senvagės parkas.

II. 28 ir 29. 5. 1. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Valdovai“. 2009, granitas, h-170, Panevėžys, Senvagės parkas.

Vytauto Tallat-Kelpšos skulptūra „*Valdovai*” turi itin glaudų ryšį su senąja Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorija. Būtent Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikai yra ta Lietuvos istorijos atkarpa, kurioje mūsų šalis turėjo didžių valdovų. Skulptūra vaizduoja dvi didingas, placių pečių, galia alsuojančias figūras. Skulptūros masyvumas simbolizuoja valdovų galią, rūstybę, didžius siekius ir darbus. Skulptūroje savo idėjai atvaizduoti autorius pasitelkė keletą skirtingų spalvų, kurios kelia asociacijas su spalvingu LDK nueitu keliu.

Skulptūra - vienas masyvas, bet galvos – dvi. Taigi iš vieno kūno iškylančios dvi galvos gali būti bendrų valdovų siekių dėl vienos tautos simbolis. Figūros dekoruotos skirtingais simboliais. Tai kelia asociacijas su skirtingais valdovų nuveiktais žygdarbiais bei herbais. Pagaliau, LDK nebuvo valdoma vienos giminės ar dinastijos. Dešimtmečiai bėgo, kunigaikščiai ir dinastijos keitėsi, tačiau visi atstovavo ir valdė vieną ir tą pačią – Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės žemę.

Galima įžvelgti sąsają ir su M. K. Čiurlionio paveikslu „Karaliai. Pasaka“ (žr. į priedą nr. 2). Abiejuose kūriniuose vaizduojami valdovai žiūri vienas į kitą ir tartum kuria kažką bendro, gero savo aplinkai.

„*Valdovai*“ – estetiškas, prasmingas, paveikus kūrinys. Tai viena vertingiausių Panevėžio skulptūrų.

Il. 29 ir 30. 5. 2. Sigitas Tallat-Kelša (Lietuva). „*Vieno skalbimo istorija*“. 2009, granitas, h-50, Panevėžys, Senvagės parkas.

Skulptūra „*Vieno skalbimo istorija*” išsiskiria tuo, kad autorius ne tik atvaizduoja tam tikrą objektą, bet ir suteikia žiūrovui galimybę išsivaizduoti tam tikrą istoriją, priminti sonovinės buities sunkų darbą – skalbimą. Skulptūroje vaizduojamus objektus įvardindamas kaip istoriją, autorius suteikia žiūrovui galimybę individualiai sukonstruoti, sugalvoti tęsinį. Skulptūroje autorius

nesineria į veikėjo, personažo vaizdavimus, atvaizduoja tik pačią darbo vietą, taip palikdamas plačią dirvą kitų idėjoms, mintims ir vaizduotei.

Pačios skulptūros forma – lieptelis, tiltelis. Ant jo – kultuvė, skalbimo įrankis, kuriuo skalbta senovėje. Šia skulptūra autorius įprasmina senovinę, kitokią nei dabar lietuvių liaudies buitį. Adresatas nukeliamas į praeities laikus, kuriuose gali matyti, išsivaizduoti kitokią, primityvesnę buitį.

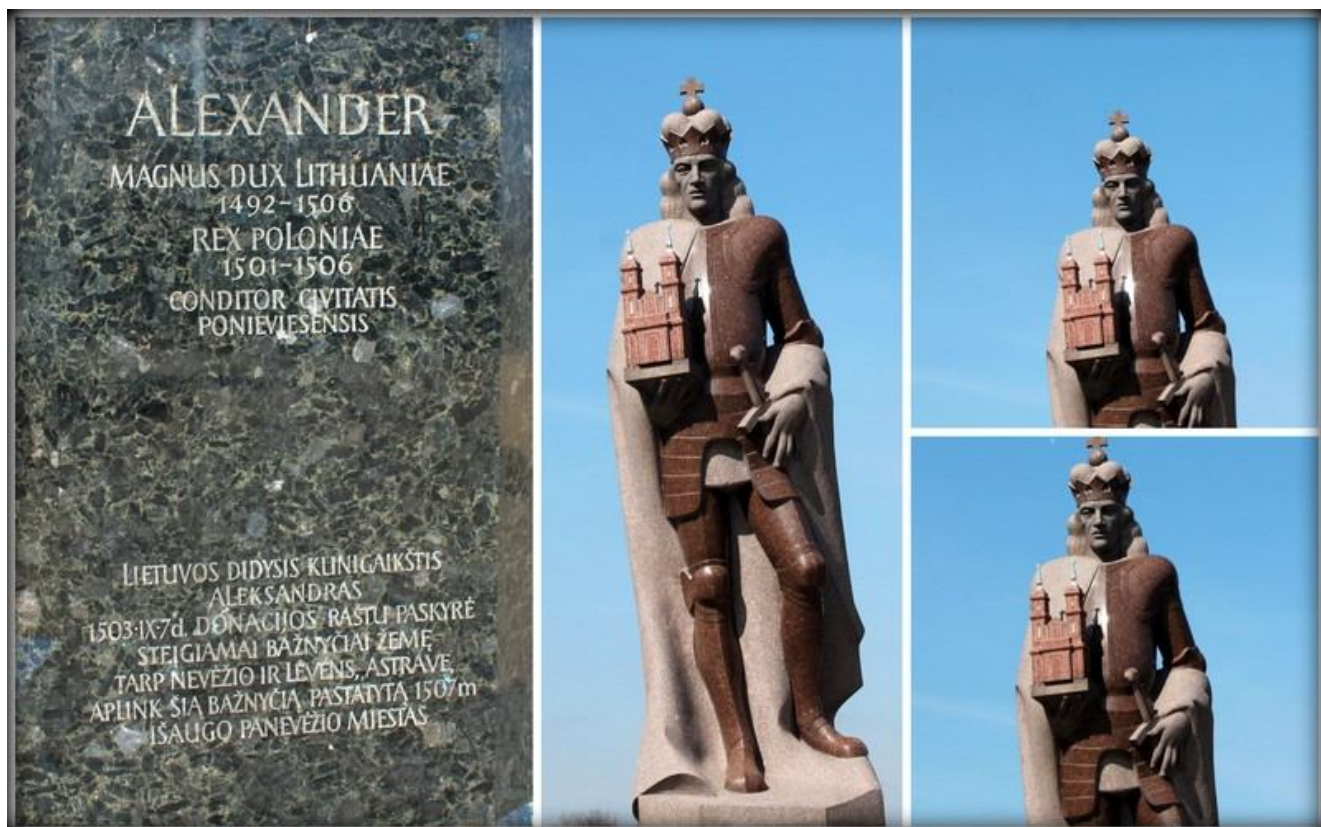
6) Istorinių asmenybių tematika:

6. 1. Stanislovas Kuzma (Lietuva). Paminklas Lietuvos kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandriui. 2003, raudonasis granitas, h-515, Panevėžys.

6. 2. Regimantas Midvikis (Lietuva). Paminklas Juozui Miltiniui. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Il. 31, 32 ir 33. 6. 1. Stanislovas Kuzma (Lietuva). Paminklas Lietuvos kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandriui. 2003, raudonasis granitas, h-515, Panevėžys.

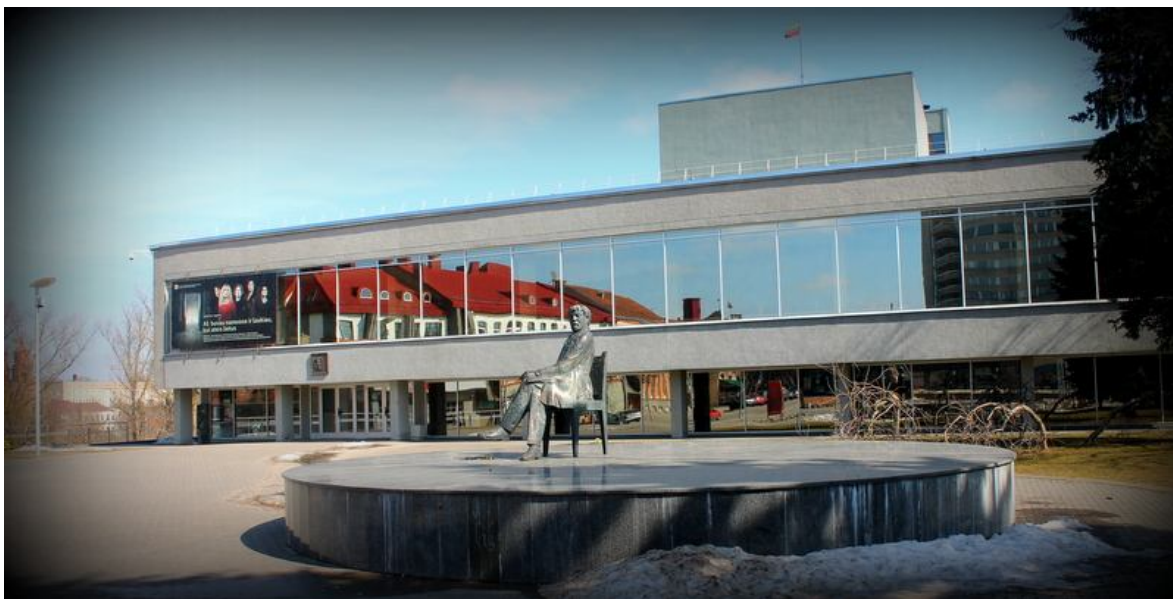

Stanislovo Kuzmos skulptūra, skirta *Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui*, vaizduoja grakštaus ir jauno vyro figūrą. Skulptūros autorius gana skrupulingai sureiškmino kiekvieną vyriško kūno detalę, atvaizdavo šarvais pasipuošusį didiką. Valdovo galvą papuošė karūna, kuri simbolizuoja asmens galią, tvirtumą ir valdžią. Dar viena detalė, kuri vaizduojamą kunigaikštį įamžina kaip tvirtą ir galingą asmenybę – jo viena ranka, padėta ant kardo, kuris buvo pagrindinis senųjų laikų kunigaikščių ir kitų valdovų ginklas kovose ir mūšiuose.

Autorius pasitelkė senųjų kunigaikščių aprangos ir išvaizdos detales (ilgi banguoti plaukai, daili figūra, galvą puošianti karūna, apsiaustas, ir kt.), kurias sudėdamas į vieną darbą sukūrė išdidaus, šarvais ir apsiaustu pasipuošusio kunigaikščio atvaizdą.

Ši skulptūra turi sąsają su miesto legendomis. Iš istorinių šaltinių yra žinoma, kad Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius Aleksandras 1503 metais atėjo ir pastatė Panevėžio miestą, o 1507 metais ir Šventų apaštalų Petro ir Povilo bažnyčią. Dėl šios priežasties Kuzma nepamiršo vienoje šios asmenybės rankoje pavaizduoti ir minėtos šventovės modelio. Taip paminklas įkūnija ne tik fizinę vaizduojamo asmens, bet ir istorijos jausmo įtampą, tarsi dvasinį praeities atgimimą meno kūrinyje. Paminklas tinkamai įsiterpia į Panevėžio skulptūrų tako erdvę. Tačiau skulptoriaus Kuzmos kūrybos kontekste šis kūrinys nėra pats meniškiausias ar įdomiausias.

Il. 34, 35, 36 ir 37. 6. 2. Regimantas Midvikis (Lietuva). Paminklas Juozui Miltiniui. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Regimanto Midvikio paminklas, skirtas teatro režiseriui Juozui Miltiniui atminti. Jis pulsuoja didingumu ir pagarba šiam Panevėžio dramos teatro kūrėjui. Skulptūroje vaizduojama sėdinčio vyro figūra. Kostiumas, suteikia jam dalykiškumo ir rimtumo įvaizdį. Tai tipiška teatralo

Juozo Miltinio apranga, tokį jį prisimena žmonės. Skulptūroje vaizduojamas asmuo yra rimtos, susikaupusios išraiškos. Taip autorius pateikia vaizduojamos asmenybės išmintingumą.

Itin simbolišką reikšmę skulptūrai suteikia jos reprezentavimo vieta. Figūra yra ant apskritimo formos pakilimo, kuris primena sceną. Taip pabrėžiama režisieriaus didingumas, nuopelnai, svarbūs darbai, kurie jį iš teisių iškėlė aukščiau kasdieninės aplinkos. Toks skulptūroje vaizduojamos asmenybės pateikimas simbolizuoja pagarbą ir padėką jam už tai, kad Panevėžys įgavo teatrinio miesto vardą.

Verta pabrėžti ir tai, kad Juozo Miltinio skulptūra žvelgia ne į teatrą, o į Laisvės aikštę. Tai simbolizuoja, matyt, kad šiam žmogui Panevėžio miestas buvo kūrybinio kelio pradžia ir visas gyvenimas. Mat istorija mena, kad į šį miestą Juozas Miltinis grįžo iš Prancūzijos, iš Šarlio Diuleno teatro, norėdamas įkurti teatrą ir mokyti žmones. Todėl skulptorius Regimantas Midvikis teisinga linkme nukreipė Juozo Miltinio skulptūros žvilgsnio kryptį. Tai patvirtina Tomo Sakalausko knygoje „Monologai: Miltinio gyvenimas“¹⁰⁹ teatro legendos ištartižodžiai: „Atėjau į Panevėžį su kuprine. Daugiau nieko nereikėjo... Tik blogo tegul niekas nedaro, galvojau, o gera aš pats čia pasidarysiu... Kad tik gerai prasidėtų: baigtis turbūt gerai negali...”.

Be to, taiklus sprendimas pavaizduoti Juozą Miltinį su knyga rankoje. Knygos šiam žmogui buvo viskas. Tai pagrindžia jo paties žodžiai Tomo Sakalausko knygoje: „Mano psichologija tebėra kaip mokinio: nesu įdomus kito smalsumui patenkinti, o pats esu pasiutiškai smalsus. Man įdomiau – nauja knyga, bet ne nauja pažintis. Vis skaitau, lyg norėdamas pakilti į naują pakopą. Po savo biblioteką vaikštau kaip po Semiradės sodus... Filosofavimas yra mokymasis gyventi ir kartu galėjimas numirti...“.¹¹⁰

Midvikis Juozą Miltinį pavaizdavo labai išdidų, bet tai nebuvo svetima šiam žmogui. Miltinis buvo žmogus, kuris niekada nepaliovė ieškoti naujovių savo teatrui, savo žmonėms mokyti. Tobulumo ir maksimumo jis siekė visur ir visada, nes matyt savo atspindį matė savyje, dėl to norėjo būti reikšmingu. Ir tokiu tapo, nes paliko Lietuvos kultūrai didį palikimą – lietuviško modernaus teatro sampratą, kurią Lietuvoje šiandien įvardijame labai paprastai – Juozo Miltinio teatro samprata tarp žemės ir dangaus. O Panevėžio mieste jis prisimenamas šalia teatro stovinčia paminkline skulptūra.

7) Miestietiška tematika:

7. 1. Tautvilas Povilionis (Lietuva). „Auskaras“. 2005, granitas, h-104, Panevėžys, Senvagės parkas.

¹⁰⁹ Sakalauskas T. 1981: *Monologai: Miltinio gyvenimas*. Vilnius: Mintis.

¹¹⁰ Ten pat.

7. 2. Andrius Siderkevičius (Lietuva). „Gražūs“, 2007, granitas, h-139, 135, 109, 97, 105, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 38 ir 39. 7. 1. Tautvilas Povilonis (Lietuva). „Auskaras“. 2005, granitas, h-104, Panevėžys, Senvagės parkas.

Tautvilo Povilono skulptūra „*Auskaras*“ itin moderniai ir išradingai vaizduoja vieną iš moterų mėgstamiausių papuošalų – auskarą. Skulptūra nėra aiškos formos, todėl nežinant jos pavadinimo nuspėti autoriaus pagrindinę idėją ir siekius, nusakyti ką vaizduoja ši skulptūra nebūtų lengva užduotis.

Autorius vaizdavo objektą, kuris yra puošnus. Tai pritaikė ir kūrinio erdvei. Skulptūra „Auskaras“ yra reprezentuojama miesto centrinėje dalyje. Auskaras yra papuošalas, kuris gali būti laikytinas kaip miestietiško braižo akcentas. Tačiau... skulptūrinis objektas „Auskaras“ yra visiškai nepuošnus. Skulptūrą sudaro netaisyklingo kvadrato formos granito akmuo, kurio viduryje iškalta tuščiavidurė, pailga juosta, per kurią matomas vaizdas kitapus skulptūros. Šis skulptūros elementas greičiausiai autoriaus buvo sukurtas tam, kad skulptūrą, t.y. auskarą, darytų tikroviškesnį, puošnesnį. Kad būtų išpildyta auskaro forma, skulptorius viename iš akmens kraštų pritvirtinęs metalinį kablo formos elementą. Dėl šių priežasčių šį kūrinį galima interpretuoti ir iš kitos trajektorijos. Kadangi auskaro forma ir dydis yra nerealaus dydžio, jis kelia asociacijas su milžiniškomis būtybėmis, kurioms šis auskaras skirtas. Senovės padavimuose ir legendose neretai randama mitinių personažų – milžinų. Taigi pagrindinė šio auskaro keliamas asociacija ir yra su šiais mitų ir legendų sukurtais pasakiškais herojais.

II .40. 7. 2. Andrius Siderkevičius (Lietuva). „Gražūs“. 2007, granitas, h-139, 135, 109, 97, 105, Panevėžys, Senvagės parkas.

Jauno skulptoriaus Andriaus Siderkevičiaus skulptūra „Gražūs“ vaizduoja penkis skirtingo dydžio akmenis su kaklaraščiais. Kaip teigia pats skulptūros autorius, svarbiausia idėja - aiškiai ir lengvai atvaizduoti teatrą, pasirenkant nesudėtingai perprantamą meno ir žmogaus aprangos detalę, tvarkingos aprangos simbolį – kaklaraištį. Autoriaus pasirinktas kaklaraiščiais „papuoštų“ riedulių vaizdavimas yra įrankis perteikti skulptoriaus mintis apie rolių pasiskirstymą teatre, kuris realiai egzistuoja ir kiekvieno žmogaus kasdieniniame gyvenime. Roles autorius perteikia itin originaliai, pasirinkdamas archetipiniu simboliu tapusius vyriškos apangos elementus - kaklaraiščius. Paties autoriaus žodžiais tariant, „archetipine tapusia teatro detale“.

Kiekvienas akmuo (kurių iš viso skulptūroje yra penki) yra skirtingas. Visi stambūs, tačiau vieni į viršų apvalėjantys, kiti - siaurėjantys ir smailiomis viršūnėmis. Skirtingas akmens formas

galima interpretuoti kaip skirtingus teatro aktorių personažus, kiekvienos asmenybės savitumą ir originalumą, savitą rolę. Taip pat skirtingi į vieną eilę išrikiuoti akmenys gali būti individualybės simbolis. Skulptoriaus suteiktas pavadinimas „*Gražūs*“ taip pat leidžia daryti prielaidą, kad skulptūros autorius siekė perteikti ir įprasminti savitą ir originalų grožio suvokimą. Tai tarsi jo bandymas pareikšti pasauliui, kad grožis yra asmenybės individualume, skirtingume ir grožio, kaip ir meno, negalima vertinti vien tik per išorinius elementus, reikia gilintis į kūrinių, asmens ar kito objekto vidinius dalykus, į visa žvelgti gilesniu, visa apimančiu rakursu.

8) Mitologiniai ir literatūriniai įvaizdžiai:

8.1. Juozas Genevičius (Lietuva). „*Dainius*“. 1988, bronzos, h-235, Panevėžys, Senvagės parkas.

8.2. Romanas Kazlauskas (Lietuva). „*Šaulys*“. 1989, bronzos, h-306, Panevėžys, Senvagės parkas.

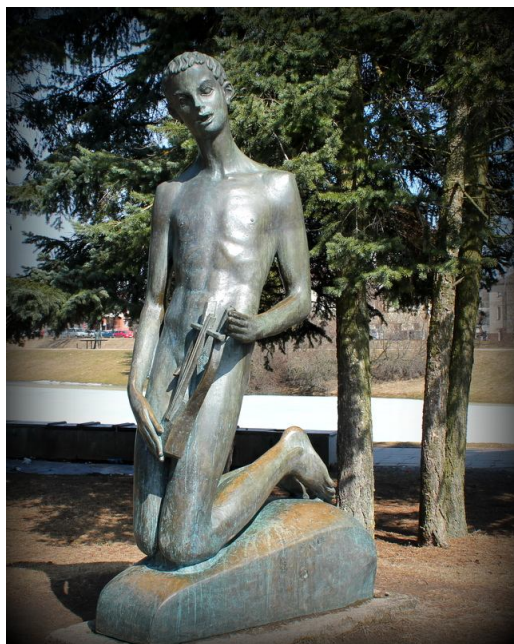
8.3. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „*Langas*“. 1998, Karelijos granitas, h-181, Panevėžys, Laisvės aikštė.

8.4. Dimitrij Volkov (Latvija). „*Paparcio žiedas*“. 2005, granitas, h-90, Panevėžys, Senvagės parkas.

8.5. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „*Balnas dviems*“. 2005, granitas, h-119, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 41 ir 42. 8. 1. Juozas Genevičius (Lietuva). „*Dainius*“. 1988, bronzos, h-235, Panevėžys, Senvagės parkas.

Juozo Genevičiaus skulptūra „*Dainius*“ vaizduoja klūpantį nuogą jauną vyrą, laikantį rankose arfą. Kaip teigia pats autorius, šioje skulptūroje jis siekė atvaizduoti „orfėjiškus pirštus”.¹¹¹ Tai leidžia daryti prielaidą, kad ši autoriaus skulptūra turi glaudų ryšį su Graikijos mitologija, kurioje Orfėjas buvo žymiausias menų atstovas, dainų tėvas. Tokią prielaidą patvirtina ir skulptūros pavadinimas.

Skulptoriaus vaizduojamas dainius yra klūpantis. Klūpėjimą reikėtų interpretuoti kaip nuolankumo, atsidavimo, tyros ir nuoširdžios maldos ženklą. Klūpančio dainiaus vaizdavimas gali būti interpretuojamas kaip atsidavimo menui, muzikai simbolis. Nuogumas ir gana liesas vyro kūnas kelia asociacijas su siekiu atvaizduoti atsidavusį muzikai grakštų, jauną vaikina.

Il. 43 ir 44. 8. 2. Romanas Kazlauskas (Lietuva). „Šaulys“. 1989, bronz, h-306, Panevėžys, Senvagės parkas.

¹¹¹ Iš darbo autorės internetinio pokalbio su Juozu Genevičiumi. (2013.01.19).

„Šaulys“ vaizduojamas kaip lieknos figūros vyriškis, stovintis su lanku, besitaikantis šauti. Iš kuklaus apdaro galima spręsti, kad autorius nukelia mus į senesnius laikus ir pateikia tų laikų šaulio skulptūrą. Gana įtempta šaulio stovėseną ir iškeltas lankas rodo jo pasiruošimą šauti, medžiotojišką nusiteikimą.

Žvelgiant į skulptūrą kyla asociacijos su senaisiais laikais, kuomet prieš mus gyvenę mūsų gentainiai turėjo gerokai kuklesnes gyvenimo sąlygas, bei didesnę sąlytį su gamta. Vaizduojamas šaulys gali būti interpretuojamas kaip skulptūra, kuria autorius siekia adresatą nukelti į praeitį, priminti mūsų protėvius, prigimtį, primityvesnio gyvenimo ypatumus ir buitį. Taip pat šią skulptūrą galima laikyti autoriaus idėja įamžinti ir įprasminti vieną seniausių mūsų protėvių amatų – medžioklę.

Il. 45 ir 46. 8. 3. Alfridas Pajuodis (Lietuva). „Langas“. 1998, Karelijos granitas, h-181, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Skulptoriaus Alfredo Pajuodžio darbe „*Langas*“ užkoduota itin simboliška skulptūros prasmė. Jau vien skulptūros pavadinimas „*Langas*“ yra itin simbolinis, kadangi lietuvių tautosakoje ir kitoje literatūroje langas turi itin simbolinę prasmę. Tai objektas, neretai jungiantis dvi erdves, du pasaulius.

Skulptūra „*Langas*“ yra stambios formos. Kvadratiniai ir masyvūs skulptūros kraštai primena pastato sieną, o per vidurį išpjautas tuščiaaviduris kvadratas – pastato langą. Skulptorius langą vaizduoja labai išradingai. Stambiame akmens masyve išpjautas kvadrato formos plotas neturi rėmų ar kitų lango dalių, tačiau vizualiai atrodo kaip tikras langas. Skulptūros išpjautas kvadratas atitinka lango pagrindinę funkciją – t.y. pro jį matyti toliau esanį vaizdą. Žiūrint pro šį kvadratą iš vienos pusės matosi gatvė ir joje esantys objektai, iš kitos – parkelis, medžiai, veja. Kaip buvo minėta, langas yra itin simbolinė pastato dalis. Neretai langas tapatinamas su ateitimi, su tam tikra erdvės susikirtimo vieta.

Skulptūra kelia asociacijas su senosiomis Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės pilimis. Stambios akmeninės sienos, mažutis langelis skulptūrai suteikia didingumo ir primena senąsias storasienes Lietuvos didikų kunigaikščių buveines. Akmuo, iš kurio padaryta skulptūra, atrodo senas, o tai byloja apie didingą tautos ir šalies praeitį, pragyventus šimtmečius, o taip pat koduoja pastato ilgą amžių.

Il. 47. 8. 4. Dimitrij Volkov (Latvija). „Paparčio žiedas“. 2005, granitas, h-90, Panevėžys, Senvagės parkas.

Skulptūros idėja leidžia skulptoriui pasikliauti savo vaizduote, nes papartis žiedų nekrauna, o jo žiedas – gražus mitas, lietuvių liaudies papročių dalis.

Skulptūrą autorius sukūrė baltos spalvos, kuri nuo neatmenamų laikų lietuvių kultūroje užima ypatingą vietą, yra tobulumo, tyrumo, skaistumo, gėrio, grožio simbolis. Skulptūros forma kelia asociacijas su dviem keistos formos, šiek tiek tulpės žiedus primenančiais pumpurais. Visa skulptūros forma kuriama naudojant daug apvalių elementų, kurie būdingi gėlėms. Taip pat vaizduojami pumpurai yra išraižyti, o šie išraižymai suteikia skulptūrai grakštumo, papildo apvalias formas. Šią skulptūrą reikėtų interpretuoti kaip savitą skulptoriaus Dimitrij Volkov suvokiamą paparčio žiedo interpretaciją.

Il. 48 ir 49. 8. 5. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Balnas dviems“. 2005, granitas, h-119, Panevėžys, Senvagės parkas.

Vytauto Tallat-Kelpšos „*Balnas dviems*“ - itin grakšti skulptūra. Autorius apjungia savo vaizduotę ir realią balno formą. Skulptūra sudaryta iš dviejų pagrindinių detalių, t. y. pilko pagrindo, padaryto iš granito akmens ir paties autoriaus vaizduojamo balno dviems.

Skulptūros pagrindas, padarytas iš pilkos spalvos išraižyto akmens, labai išaukština skulptūroje vaizduojamą balną. Granitas šioje skulptūroje atlieka podiumo vaidmenį. Toje vietoje, kur autorius pritvirtino balną laikančias cilindro formos atramas, granite iškaltas nudailintas apskritimo formos pagrindas, kuris iš pirmo žvilgsni sukelia asociacijas su kalno viršūne ar kita aukšta, didinga vieta. Ant jo pateiktas balnas vizualiai ir realiai atrodo daug aukščiau, o tai priartina skulptūrą prie realybės, nes balnas, dedamas ant žirgo visada būna gana aukštoje padėtyje. Svarbu paminėti, kad granite autoriaus iškalti taisyklingos formos laipteliai, kuriais galima palipėti iki paties pagrindinio skulptūros akcento – balno.

Cilindrai, ant kurių pritvirtintas balnas, kelia asociacijas su grakščiomis žirgo kojomis. Ant jų didingai ir itin grakščia taisyklinga forma pateikiamas pats balnas, su dviem vienodais išlinkimais, skirtais dviem raiteliams atsisėsti. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad balnas, kaip ir nurodyta pavadinime, yra skirtas dviem asmenims. Iškilūs ir vizualiai vienodi balno vingiai simbolizuoja dviejų žmonių artumą, galbūt net šiltus jausmus, kadangi du vienas šalia kito sėdintys asmenys kelia mintis apie ant balno sėdinčią mergelę ir jaunikaitį, taip dažnai sutinkamus mūsų liaudies literatūroje ir tautosakoje.

9) Socialinė tematika:

9. 1. Redas Diržys (Lietuva). „Šachmatininkas“. 2003, bronzos, granitas, h-181, Panevėžys, Senvagės parkas.

II. 50 ir 51. 9. 1. Redas Diržys (Lietuva). „Šachmatininkas“. 2003, bronzos, granito, h-181, Panevėžys, Senvagės parkas.

Menininko Redo Diržio žmogaus natūros dydžio bronzinė skulptūra „Šachmatininkas“ vaizduoja šalia juodo akmens granito stalo su šachmatais stovintį ir žaidžiantį jais vyrą. Kaip teigia pats skulptūros autorius, „ši skulptūra turi lengvos ironijos, kadangi joje žaidžiama bronzos ir juodo granito akmens atspalviais“¹¹². Ironiją taip pat autorius pasitelkia ir vaizduodamas šachmatininko veidą. Žaidėjui autorius skulptūroje suteikia garsaus afroamerikiečių boksininko Mike'o Tyson'o veidą.

¹¹² Iš darbo autorės internetinio pokalbio su Redu Diržiu. (2013.01.17).

Visa skulptūra, joje vaizduojamas stolas, šalia jo stovintis šachmatininkas yra juodos spalvos. Tai, žinoma, lemia skulptūros medžiaga, bet neliečiant jos galima traktuoti, jog vyriškis – afroamerikietis boksininkas Mike'as Tyson'as, dėvi juodos spalvos kostiumą, kuris susilieja su tamsia jo prigimtimi.

Vienintelė kita spalva, pavartota šiame darbe – balti šachmatų lentos laukeliai, kurie tampa priešprieša vyraujančiai juodai spalvai. Tokį spalvos žaismą ir autoriaus ironiškai šachmatininkui suteiktą žymaus boksininko veidą galima laikyti autoriaus siekiu irnoškai atvaizduoti rasių nesutarimus, gėrio (balta spalva) ir blogio (juoda spalva) kovą, kurios simboliu galima laikyti šachmatų lentą. Tai teigia ir pats skulptorius R. Diržys.

10) Šeimos tematika:

10. 1. Gerardo Foubert de la Vega (Meksika). „Šeima“. 2007, granitas, h-120, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Il. 52 ir 53. 10. 1. Gerardo Foubert de la Vega (Meksika). „Šeima“. 2007, granitas, h-120, Panevėžys, Laisvės aikštė.

Gerardo Foubert de la Vega skulptūra „Šeima” iš pirmo žvilgsnio yra neaiškios formos ir sudėtingai suvokiama. Skulptūra sudaryta iš kelių spalvotų detalių ir daugybės įvairių vertikalių ir horizontalių išraižymų. Toks autoriaus kelias atvaizduoti visuomenės elementą šeimą gali būti interpretuojamas kaip siekis šeimą parodyti kaip vieną bendrą tvarinį, kuriame visos formos ir visi elementai priklauso vienai visumai.

Skulptorius, viename akmenyje išraižydamas daugybę vertikalių ir horizontalių detalių, kurios imituoja daugybę skirtingų elementų, ir šeimą vaizduodamas viename akmenyje greičiausiai turėjo siekį parodyti, kad šeimą sudaro daug skirtingų žmonių, daug skirtingų charakterių ir asmenybių, kurie papildo vienas kitą ir visi kartu sudaro pagrindinę socialinės visuomenės struktūrą – šeimą. Skulptūros viršuje autoriaus išraižyta didelė saulė, kuri šioje skulptūroje galėtų būti darnos, santarvės, tarpusavio supratingumo, šilumos simbolis.

Žvelgiant į skulptūrą viršutinėje jos dalyje išryškėja masyvi kampuotai atvaizduota figūra, kuri savo masyvumu primena vyro pečius, kaklą. Tai galima interpretuoti kaip autoriaus siekį pavaizduoti vyrišką figūrą, šeimos galvą, kuri yra jungiamasis ir pagrindinis visų šeimos narių ryšys ir maitintojas. Viršuje aplink skulptūrą taip pat išraižyta daugybė kvadratų, kuriuose kryželiai. Tai kelia asociacijas su šeimos tęstinumu ir gimine. Kiekvienoje šeimoje, jos narių širdyse yra asmenų, kurie šį gyvenimą paliko, tačiau jų širdyse pasiliks visados.

11) Teatro tematika:

11. 1. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „Prologas“. 2007, granitas, h-135, Panevėžys, Senvagės parkas.
11. 2. Igors Dobičins (Latvija). „Akmenų teatras“. 2007, granitas, h-303, Panevėžys, Senvagės parkas.
11. 3. Donatas Dovydavičius (Lietuva). „Premjera“. 2007, granitas, h-150, Panevėžys, Senvagės parkas.

Il. 54 ir 55. 11. 1. Vytautas Tallat-Kelpša (Lietuva). „*Prologas*“. 2007, granitas, h-135, Panevėžys, Senvagės parkas.

Vytauto Tallat-Kelpšos skulptūra „*Prologas*“ vaizduoja du susiglaudusius veidus. Pažvelgus į skulptūrą atidžiau ir įsigilinus į skulptūros pavadinimą, ši skulptūra kelia asociacijas su teatru, vaidyba. Skulptūros pavadinime yra terminas „prologas“, kuris vartojamas vadinant teatralinio kūrinio ar literatūros kūrinio įžanginę dalį, kurioje adresatas supažindinamas su įžanga, pradžia. Taigi šioje skulptūroje vaizduojami besibučiuojantys žmonės simbolizuoja kažko pradžią. Galbūt tai jausmų, santykių, aistros ar kitų, du žmones jungiančių santykių pradžia, preliudija.

Taigi šią Vytauto Tallat-Kelpšos skulptūrą priimtinausia interpretuoti kaip žmonių jausmų pradžią, prasidedančią nuo nekalto bučinio. Kadangi autorius abu veidus vaizduoja susiglaudusius,

užmerktomis akimis, galima manyti, kad pagrindinė skulptoriaus mintis buvo atvaizduoti bučinį ir įprasminti bučinio galią, kaip jausmo, santykių, žmonių susijungimo, susilieimo į vieną vienetą užuomazgą. Abiejų veidų visiškas susiglaudimas kelia asociacijas su idėja, kad vienas kitą mylintys žmonės, iš dviejų atskirų asmenybių tampa viena bendra visuomenės ląstele, dalimi.

Il. 56 ir 57. 11. 2. Igors Dobičins (Latvija). „Akmenų teatras“. 2007, granitas, h-303, Panevėžys, Senvagės parkas.

Igors Dobčins skulptūra „Akmenų teatras“ itin plastiška ir aukšta. Iš pirmo žvilgsnio šis kūrinys primena iš trijų akmenų pastatytą auštą padarą. Pažvelgus į skulptūrą atidžiau, matyti, kad kiekviena iš trijų jos sudedamųjų dalių yra skirtingos, grakščiai tarpusavyje sujungtos. Visa skulptūra turi juodas skirtingo dydžio blizgančias dėmes, kurios kelia asociacijas su daugybe skirtingų veidų, personažų, rolių, kurios būdingos teatro aktoriams. Kiekviena išpjova, kiekviena

skirtingos formos dėmė yra tarsi daug skirtingų veidų ir žanrų, kuriuos turi pasaulinis teatras, talpinantis savyje begales skirtingų teatro trupių, skirtingų personažų.

Skulptūra, pastatyta tokioje jaukioje vietoje atrodo ištaiginga ir didinga. Tai galima prilyginti teatro, kaip meno ir kultūros srities turtingumui ir žavesiui. Apatinę skulptūros dalį sudaro kitokios spalvos akmuo, kuris yra skulptūros pagrindas. Išsiskiriantį skulptūros pagrindą galima interpretuoti kaip meno, kultūros pamatą. Juk kultūra ir menas turi itin daug atšakų ir krypčių, tačiau pagrindas, visų pamatas yra bendras.

Il. 58 ir 59. 11. 3. Donatas Dovydavičius (Lietuva). „Premjera“. 2007, granitas, h-150, Panevėžys, Senvagės parkas.

Donato Dovydavičiaus skulptūra vaizduoja akmenyje iškaltą antikinę koloną. Ši skulptūra dvelkia klasika bei senovės istorija. Senovės Graikijos ir Romos imperijų egzistavimo laikai laikomi vienais didingiausių ir splavingiausių dešimtmečių kultūros ir meno istorijoje. Taigi šį skulptoriaus darbą reikėtų laikyti bandymu atsigręžti į anuos laikus, įprasminti tų amžių ypatingą kultūros, architektūros ir meno situaciją ir bruožus.

Senovės Graikijos ir Romos imperijose svarbią vietą užėmė kultūra, menas. Šiuo istoriniu laikotarpiu stipriai sužibėjo ir suklestėjo teatras, vaidyba, vyravo specifinė ištaiginga architektūra. Remiantis skiriamaisiais anų laikmečių bruožais, šią Donato Dovydavičiaus skulptūrą, vaizduojančią koloną, galima interpretuoti kaip autoriaus norą priminti ir iškelti į dabartį Senovės Graikijos ir Romos imperijos laikais klestintį teatrą ir savitą architektūrą, parodyti, kad didingi meną ir kultūrą aukštinę laikai nėra užmarštyje. Ši skulptūra kelia asociacijas su anais laikais vykusiais masiniais teatro pasirodymais, rengtais ištaigingai suprojektuotuose pastatuose, išpuoštuose kolonomis, balta spalva.

Skulptūroje vaizduojama kolona pateikiama tarsi stovinti scenoje, kurią primena skulptūroje vaizduojamas akmenyje išskaptuotas pagrindas ir lubos. Tai tik dar labiau priartina asociacijas su ypatingą vietą anais laikais žmonių gyvenimuose užėmusiu teatru, drama, menu. Autorius šia skulptūra tarsi rėkte rėkia, kad tie laikai nėra nugrimzdę į užmarštį, kultūra ir menas nėra naujas produktas ir taip tarsi išreiškia pagarbą Antikos laikams, pabrėždamas, kad tai visos dabartinės kultūros ir meno pagrindas, davęs pradžią meno tobulėjimui ir naujoms galimybėms. Taigi šia skulptūra, įprasminančia Antikos laikų aukštą kultūros ir meno lygį, autorius tarsi atiduoda duoklę, savo pagarbą tiems istoriškai ypatingiems ir svarbiems menininkams laikams.

IŠVADOS

Remiantis atliktu menotyriniu tyrimu, kurio tema „*Skulptūriniai ženklai Panevėžio miesto centrinėje dalyje: idėja ir plastika*“ galima daryti tokias išvadas:

1. Skulptūrų parkas – erdvė, kurioje parko ertmė puošiamą skulptūriniais kūriniais. Lietuvoje skulptūrų parkų kilmės ištakos yra siejamos su parkais, kuriuose skulptūriniai meno objektai atliko tik puošybinę funkciją, o patys parkai neturėjo tikrosios skulptūrų parkų funkcijos.
2. Skulptūrų parkų ištakos Lietuvoje sietinos su peizažiniais parkais, kurie pradėti įkūrėti XVIII a. pab. – XIX a. pr., o skulptūrų parkų idėją, funkciją ir paskirtį atitinkantys parkai Lietuvoje ėmė rasti XX a. II pusėje, su pirmaisiais rengiamais skulptūrų simpoziumais.
3. Atsižvelgiant į skulptūrų parkų tipus, galima daryti išvadą, kad jie gali būti skiriami pagal formą ir vietą. Pagal formą skulptūrų parkai skirstomi į geometrinius, mišrius ir peizažinius. Panevėžio skulptūrų takas pagal formą gali būti priskiriamas prie geometrinio ir mišraus tipo. Mišrų tipą atliepia erdvė, kurią sudaro aikštė (Laisvės aikštė) ir parkas centrinėje miesto dalyje (Senvagė). Tuo tarpu geometrinį tipą pagrindžia išnagrinėtų erdvių forma, kurių kompleksas sudaro aštuoneto pavidalą. Pagal vietą skulptūrų parkai yra skiriami į esančius užmiesčiuose ir miestuose (jų centrinėse dalyse). Pagal vietos tipą Panevėžio skulptūrų takas yra skulptūrų kompleksas, esantis miesto centrinėje dalyje.
4. Panevėžio miesto centrinėje dalyje esantis skulptūrų kompleksas sudaro skulptūrų taką, kuris neša skulptūrų parko idėjinę koncepciją. Kadangi tyrimų erdvė urbanistiškai vientisai nesudaro parko, o skulptūros reprezentuojamos skirtingą paskirtį turinčiose erdvėse – Laisvės aikštėje ir Senvagėje, jis yra laikomas skulptūrų taku, kuris turi skulptūrų parko, esančio miesto centrinėje dalyje idėją. Dėl šios priežasties jis gali būti kontekstualiai sietinas su kitais skulptūrų parkais. Skulptūrų reprezentavimo erdvė apima dvi svarbiausias miesto centrines vietas – Laisvės aikštę ir Senvagės parką, kurios turi reikšmingą urbanistinę istoriją. Skulptūriniai ženklai, esantys Panevėžio miesto centrinėje dalyje yra reprezentuojami viešai, nes erdvė, kurioje įkurdintas parkas, yra vieša. Parinktai miesto urbanistinei vietai parkas labai reikšmingas, nes suteikia viešoms erdvėms gyvybingumo. Būdami vieši skulptūriniai ženklai atskleidžia vieną neatsiejamą nuo skulptūros istorijos prizmės ženklą – viešojo skulptūra visais laikais buvo ta meno sritis, kuri per savo literatūrinius įvaizdžius paveikiausiai išreiškėdavo įvairias prasmes ir sukeldavo daugiausiai diskusijų viešajame diskurse.

5. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais galima teigti, kad ieškant kontekstų Lietuvoje, Panevėžio skulptūrų taką galima lyginti su Klaipėdos Martyno Mažvydo skulptūrų parku bei Palangos, Druskininkų skulptūrų parkais. Minėti skulptūrų parkai su Panevėžio skulptūrų parku yra susiję įkūrimo laikmečiu, skulptūrų reprezentavimo vieta, panašiomis idėjinėmis koncepcijomis bei atsiradimo istorijomis. Tuo tarpu Panevėžio miesto skulptūrų takui visiškai priešingi yra Molėtų, Grūto, Europos skulptūrų parkai. Jie negali būti tapatinami, nes skiriasi jų ekspozicijos vieta, meninė vertė bei idėjos.
6. Skulptūrų take eksponuojamos skulptūros atsiradusios skirtingais laikmečiais ir aplinkybėmis. Pagal atsiradimo laiką skulptūros gali būti skiriamos į atsiradusias sovietmečiu (1984-1989), miesto švenčių metu, siekiant paminėti kokias nors svarbias asmenybes ir akmens simpoziumų metu.
7. Išskirtinis Panevėžio skulptūrų tako bruožas – ypatingas dėmesys erdviniam skulptūros kontekstui, tinkamam eksponavimui. Be to, Panevėžio skulptūrų takas yra unikalus miesto ir meno junginys, kuriame formuojama nauja miesto landšafto kokybė, sąlygojama naujų prasmų, meninės raiškos būdų, į miesto urbanistinę erdvę, esančią centrinėje dalyje, inkorporuojant skulptūras.
8. Panevėžio skulptūrų takas yra skulptūrų erdvė. Gera apgalvoti komponavimo principai sukuria originaliai suvaldytą miesto erdvę, kurioje skulptūroms, jų pateikimui, išskirtinių idėjinių kiekvieno kūrinio bruožų pabrėžimui skiriamas ypatingas dėmesys, leidžiantis teigti, jog skulptūrų takas, turintis skulptūrų parko idėjinę koncepciją, nėra įprastas miesto fonas skulptūroms.
9. Panevėžio skulptūrų takas turi meninę harmoniją tarp miesto, žmogaus ir meno. Šis naratyvas yra vienas ryškiausių ir labiausiai plėtojamų. Šios koncepcinės linijos atliepimas – puikiai parinkta arti žmonių esanti miesto erdvė.
10. Panevėžio skulptūrų take išsidėstę skulptūriniai kūriniai pagal rūšį yra skiriami į du blokus: dekoratyviąją ir paminklinę skulptūrą. Abiejų skulptūrinių rūšių darbai pasižymi dideliu dėmesiu formai, tūrių ir masių santykiams, faktūrų įvairove, tradicinėmis medžiagomis, tarp kurių dominuoja akmuo ir bronzos. Svarbiausios nagrinėjamų skulptūrų meninės išraiškos priemonės – formų erdvinė padėtis, proporcijos, siluetas, ritmas, faktūra. Visos jos turi estetinę, meninę reikšmę.
11. Tiriamajame darbe skulptūros skirstytos į tokias grupes: kalbančios apie moters būties idėjines temas, egzistencinės, egzotinės, socialinės tematikos, plėtojančios gamtos temas idėjas, turinčios istorinių atspindžių, menančios istorines asmenybes, atspindinčios

miestietišką gyvenimą, turinčios mitologinių/literatūrinių įvaidžių, kalbančios šeimos tema, atspindinčios teatro temą skulptūros.

Svarbu paminėti, kad dėl naujumo ir aktualumo šis darbas naudingas Lietuvos skulptūros istorijai. Be to, tai gali tapti ir tolimesnių menotyrinių tyrimų sritimi, nes Panevėžyje yra dar keletas vietų, kuriose yra skulptūrų zonos kompleksai, kurių kūriniai turi skirtingas atsiradimo istorijas bei didelę reikšmę miesto veidui.

BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS

Šaltiniai:

1. Darbo autorės internetinis pokalbis su Andriumi Siderkevičiumi. 2013.01.13. Karolinos Jakaitės archyvas.
2. Darbo autorės internetinis pokalbis su Donatu Dovydavičiumi. 2013.03.07. Karolinos Jakaitės archyvas.
3. Darbo autorės internetinis pokalbis su Juozu Genevičiumi. 2013.01.19. Karolinos Jakaitės archyvas.
4. Darbo autorės internetinis pokalbis su Redu Diržiu. 2013.01.17. Karolinos Jakaitės archyvas.
5. Darbo autorės internetinis pokalbis su Regimntu Midvikiu. 2013.04.04. Karolinos Jakaitės archyvas.
6. Darbo autorės pokalbis su Algimantu Vytėnu. 2013.03.03. Karolinos Jakaitės archyvas.
7. Darbo autorės pokalbis su Alfridu Pajuodžiu. 2013.01.07. Karolinos Jakaitės archyvas.
8. Darbo autorės pokalbis su Vytautu Tallat-Kelpša. 2013. 01 05. Karolinos Jakaitės archyvas.
9. Dichavičius R. 2012: *Laisvės paženklinėti*. Vilnius: Versmė.
10. Kuzma S. 2011: *Stanislovas Kuzma: (Albumas)*. Vilnius.

Knygos:

11. Belting H., Dilly H., etc 2002: *Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma littera.
12. Bussmann Ed. K., Matzner F. König K. 1997: *Contemporary Sculpture: Projects in Münster 1997*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje.
13. Bussmann Ed. K., Grasskamp W., König K., Matzner F 1977: *Art and the City. Contemporary Sculpture: Projects in Münster 1997*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje, p. 7-41.
14. Butkus, Tomas S 2011: *Miestas kaip įvykis. Urbanistinė kultūrinių funkcijų studija*. Vilnius.
15. Carr S. Francis M., Rivlin G. L., Stone A. M. 1992: *Public Spaces*. Cambridge University Press, p.3-6.

16. Cerver F. 1996: *Landscape Architecture*. Barcelona: Atrium International.
17. Chong D. 2004: *Arts Management*. London and New York: Routledge.
18. Davies Ed. P., Knipe T. 1984: *A Sense of Place: Sculpture in Landscape*. Sunderland Arts Centre.
19. Diepeveen L., Van Laar T. 1988: *Active Sights: Art as Social Interaction*. London, Toronto: Mayfield Publishing Company.
20. Donskis L. 1996: *Kasdienybės kalbos kontūrai: tarp vaizduotės ir realybės, kasdienybės kalba*, Vilnius, p.3
21. DŽ 1999: *Dailės žodynas*, sud. J. Mulevičiūtė. Vilnius: VDA leidykla.
22. Fineberg J. 2000: *Art since 1940*. London: Laurence King Publishing.
23. Fornaro E. 2004: *Ghiotti: materija, įtampa, forma*. Saint Vincent: International Service Art.
24. Foster Ed. H. 2002: *The Anti – Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*. New York: The New Press.
25. Foster Ed. H., Krauss R. 2004: *Art since 1900: Modernism, Antimodernism, Postmodernism*. London: Thames and Hudson.
26. Grasskamp W. 1997: *Art and the City in Sculpture Projects in Munster*.
27. Habermas J. 1994: *The structural transformation of the public sphere : an inquiry into a category of bourgeois society*, Cambridge, p. 167.
28. Hammacher A. M. 1998: *Modern Sculpture/Tradition and Innovation*. New York.
29. Hassan I. 1995: *Link postmodernizmo sąvokos // Miestelėnai*. Vilnius: Taura, 33-45.
30. Jankauskaitė M., Kuzma S. 2000: *100 šiuolaikinių Lietuvos dailininkų*. Vilnius, 90-91.
31. Jankevičiūtė G., Lubyte E. 1997: *Skulptūra 1975 – 1990*. Vilnius: Aidai.
32. Januškevičius L. 2004: *Lietuvos Parkai*. Kaunas: Lututė.
33. Jenks Ed. C. 2003: *Culture: Critical Concepts in Sociology*. T.2. London, New York: Routledge.
34. Karosas G. 2005: *Gintaras Karosas ir Europos parkas*. Vilnius: Europos parkas.

35. Kinčinitis V. 2001: *Interpretacijos : postmodernizmas, vizualinė kultūra, dailė*. Šiauliai: Saulės delta.
36. Klückert E. 2000: *European Garden Design*. Cologne: Könemann.
37. Krauss R. 1977: *Passages in Modern Sculpture*. London: Thames and Hudson.
38. Laužikienė R. 2009: *Miestų viešosios erdvės: Kūrybiškumas ir meninė intervencija*. Klaipėda.
39. LDI 2002: *Lietuvos dailės istorija*, sud. Andriuškevičius A., et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
40. Lebednykienė J. 2008: *Panevėžio apskrities menas/Art of Panevėžys Country*. Panevėžys: AB Aušra.
41. Lyall S. 1997: *Designing the New Landscape*. London: Thames and Hudson.
42. Lucie-Smith E. 1996: *Meno kryptys nuo 1945-ųjų: temos ir koncepcijos*. Vilnius: R. Paknio leidykla.
43. Lucie-Smith E. 2003: *Art Today*. London: Phaidon.
44. Navakas M. 1980: *Medžiagos dialektika II Literatūra ir menas*.
45. Read H. E. 1996: *Modern Sculpture: A Concise History*. London: Thames and Hudson.
46. Sakalauskas T. 1981: *Monologai: Miltinio gyvenimas*. Vilnius: Mintis.
47. Smithson R. 1981: *Sculpture* Ed. R. Hobbs. Ithaca and London: Cornell University Press.
48. Spirn A.W. 1998: *The Language of Landscape*. New Haven and London: Yale University Press.
49. Tauras A. 1989: *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas.
50. Warnke M. 2002: *Meno istorijos objekto sritis. Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma littera.
51. Weilacher U. 1999: *Between Landscape Architecture and Land Art*. Basel, etc.: Birkhauser.

Straipsniai:

52. Alekna R. *Gražus sumanymas realizuojamas*. In: Panevėžio tiesa. 1973.
53. Andriušytė-Žukienė R. *Skulptūrų zona Kaune*. In: Dailė. 2003, Nr. 1, p. 78-79.
54. Kogelytė-Simanaitienė R. *Skulptūriniai ženklai, įprasminantys viešąją erdvę*. In: Archiforma. 2009, Nr. 1/2 (43), p.112

55. Kreivytė L. *Dangus gali nusileisti ir Europos centre*. In: Kultūros barai. 1994, Nr.11, p. 34-37.
56. Laima Kreivytė. *Europos parkas - vieninga patirties erdvė*. In: Kultūros barai 2000. Nr. 12 (1-96), psl. 51-54.
57. Kreivytė L. *Viešumos strategijos: muziejus, aikštė, gatvė*. In: Menotyra. 2001, Nr.4, p.70.
58. Kreivytė L. *Šiuolaikinės skulptūrų zonos*. In: Dailė. 2003, Nr.1, 74-77.
59. Kučinskas R. *Viešojo erdvė – sąvokų raida*. In: Archiforma. 2009, Nr. 44, p. 65 – 66.
60. Kotryna Džilavjanaitė. *Europos parkas: skulptūrų sąskambiai su erdve*. In: Kultūros barai, 2007 Nr.4 (510), psl. 33-35.
61. Kuzma S. 2005: Aš nuolat šoku per ugnies lanką. In: Krantai. 2005, Nr. 2, p. 20-27.
62. Lietuvos rytas 2007: *Laureatai garbe dalijasi su kolegomis*. Gruod. 22, priedas *Sostinė*, 1-2.
63. *Panevėžio rytas*. 1996, rugpjūčio 24, Nr. 166.
64. Petkevičius E. *Menininkas Pailsi dirbdamas*. In: Sekundė, 1999 m. birželio 19-20, nr.139.
65. Rachlevičiūtė R. 1997: Atkaklusis giedrojo veido riteris: Nacionalinė premija Stanislovui Kuzmai – tai ir palmės šakelė, ir dalelė skolos. *Kultūros barai* 1,19-21.
66. Rimkus V. *Skulptūra veržiasi į gyvenimą*. In: Kultūros barai, Nr.1, 1973, p.30-32.
67. Stauskas V. 2001: Skulptūra architektūrinėje erdvėje. *Darbai ir dienos*, 194.
68. Trilupaitytė S.2007: Kūrybos laisvės diskursai vėlyvojo sovietmečio ir pirmųjų nepriklausomybės metų Lietuvos dailės gyvenime. *Menotyra* T. 14. 2, p. 1-19.
69. XXI amžius. 2005 m. sausio 5 d., Nr.1.

Elektroniniai duomenys:

70. Alytaus miesto savivaldybės svetainė. Prieiga per internetą: <http://aplinkosauga.alytus.lt/jaunimo-parkas> (žiūrėta 2013-01-22).
71. *Apie skulptūrą*. Prieiga per internetą: http://mkp.emokykla.lt/ars/puslap/sk_teor.htm (žiūrėta 2013-01-22).

72. Čaikauskas G. *Būdingi prieštaravimai, foruojant viešąsias erdves*. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3280&kas=straipsnis&st_id=16369> (žiūrėta 2013-01-22).
73. Donskis L. *Viešosios erdvės praradimas*. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-03-07-leonidas-donskis-viesosios-erdves-praradimas/29488>> (žiūrėta 2013-01-23).
74. *Europos parkas: skulptūrų sąskambiai su erdve*. Prieiga per internetą: <<http://www.europosparkas.lt/straipsniai/kulturosbarai.htm>> (žiūrėta 2013-01-22).
75. Interetinė prieiga <<http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/zmones/trys-didziosios-midvikio-m/>> (žiūrėta 2013-02-06).
76. *Klaipėdos skulptūrų parkas*. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Klaip%C4%97dos_skulpt%C5%ABr%C5%B3_parkas> (žiūrėta 2013-01-22).
77. Krauss R. 1979: Sculpture in the Expanded Field. *October* 8, 33. Prieiga per internetą: <http://www.situations.org.uk/_uploaded_pdfs/Krauss.pdf> (žiūrėta 2013-01-22).
78. Kreivytė L. Šiuolaikinės skulptūros zonos. *Dailė*. Prieiga per internetą: <[http://www.culture.lt/daile/03\(1\)/ssz.htm](http://www.culture.lt/daile/03(1)/ssz.htm)> (žiūrėta 2013-02-13).
79. Kuzma S. 2008: Esu anachronistas. *Dailė* 2 (52), 103-106. Prieiga per internetą: <[http://test.svs.lt/?Daile;Number\(255\);Article\(6243\)](http://test.svs.lt/?Daile;Number(255);Article(6243))> (žiūrėta 2013-03-06)
80. Kuzma S. 2010: *Lietuvos dailininkų sąjunga*. Prieiga per internetą: <http://www.artistsassociation.lt/index.php?cid=111&client_id=1204> (žiūrėta 2013-02-17).
81. Liutkus V. 2003: Skulptūrų zona Kaune. *Dailė* 1. Prieiga per internetą: <[http://www.culture.lt/daile/03\(1\)/szk.htm](http://www.culture.lt/daile/03(1)/szk.htm)> (žiūrėta 2013-02-13).
82. *Mažosios Lietuvos istorinis muziejus*. Prieiga per internetą: (<http://www.mlimuziejus.lt/lt/skulpt-r-parkas.php?Itemid=326>) (žiūrėta 2013-01-22).

83. Milerius N. *Ar gyvename mieste? Viešosios kultūrinės ir socialinės erdvės*. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/7md/?leid_id=805&kas=straipsnis&st_id=8443> (žiūrėta 2013-04-08).
84. *Molėtų skulptūrų parkas*. Prieiga per internetą: <<http://muziejus.moletai.lt/parkas.html>> (žiūrėta 2013-01-22).
85. *Palangos skulptūrų parkas*. Prieiga per internetą: <<http://www.ldm.lt/PGM/Rekonstruotas.htm>> (žiūrėta 2013-01-22).
86. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-08-14-mire-skulptorius-s-kuzma/86636>>. (žiūrėta 2013-04-04).
87. Prieiga per internetą: <<http://www.skulptoriai.com/main.php/id/56/lang/1>>.
88. Prieiga per internetą: <<http://www.stoneart.lt/simpoziumai/autoriai/17.html>>.
89. Prieiga per internetą: <www.burghley.co.uk> žiūrėta (2013-02-09).
90. Prieiga per internetą: <www.thesculpturepark.com>, žiūrėta (2013-02-07).
91. Prieiga per internetą: <www.visitkielder.com>, žiūrėta (2013-02-09).
92. Raškauskaitė Ž. *Skulptūros darbo miesta jaukesnį*. In: Sekundė. 2011.08.19. Prieiga per internetą: <<http://www.sekunde.lt/kultura/skulpturos-miesta-daro-jaukesni>> (žiūrėta 2013-01-05).
93. *Rokiškio miesto Liongino Šepkos parkas*. Prieiga per internetą: <http://www.wood-craft.eu/lt-251rokiskio_miesto_liongino_sepkos_parkas.html> (žiūrėta 2013-01-22).
94. *Tervetės nacionalinis parkas*. Prieiga per internetą: <http://www.wood-craft.eu/lt-281-tervetes_nacionalinis_parkas.html> (žiūrėta 2013-01-22).
95. Vijrand T.: *XX a. skulptūra*. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:nhteb7xlsbmj:www.fructusartis.lt/contents/coid_3218/xx-amziaus-skulptura+&cd=21&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> (žiūrėta 2013-01-22).

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Aloyzas Smilingis. *Besimaudanti (torsas)*. 1984, granitas, h-300 Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
2. Aloyzas Smilingis. *Besimaudanti (torsas)*. 1984, granitas, h-300 Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
3. Vytautas Martišius. *Gyvybės medis*. 1998, Karelijos granitas, h-245, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
4. Vytautas Martišius. *Gyvybės medis*. 1998, Karelijos granitas, h-245, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
5. Alfridas Pajuodis. *Alternatyvi plokštuma*. 1998, Karelijos granitas, h-186, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
6. Alfridas Pajuodis. *Alternatyvi plokštuma*. 1998, Karelijos granitas, h-186, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
7. Alfridas Pajuodis. *Kertinis akmuo*. 2005, granitas, h-46, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
8. Alfridas Pajuodis. *Kertinis akmuo*. 2005, granitas, h-46, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
9. Stasys Juraška. *Kertinis akmuo*. 2009, granitas, h-298, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
10. Stasys Juraška. *Kertinis akmuo*. 2009, granitas, h-298, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
11. Algimantas Vytėnas. *Virsmas*. 1998, Karelijos granitas, h-173, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
12. Algimantas Vytėnas. *Virsmas*. 1998, Karelijos granitas, h-173, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
13. Sigitas Tallat-Kelpša. *Suolelis vienišam*. 2005, granitas, h-127, Panevėžys. Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
14. Sigitas Tallat-Kelpša. *Suolelis vienišam*. 2005, granitas, h-127, Panevėžys. Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
15. Benjamin Gilbert. *Prisitaikymas*. 2009, granitas, h-130, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
16. Benjamin Gilbert. *Prisitaikymas*. 2009, granitas, h-130, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;

17. Andris Varpa. *Gulinti amazonė*. 2009, granitas, h-85, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
18. Andris Varpa. *Gulinti amazonė*. 2009, granitas, h-85, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
19. Alfridas Pajuodis. *Vėžys*. 1982, varis, metalo plastika, h-258, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
20. Alfridas Pajuodis. *Vėžys*. 1982, varis, metalo plastika, h-258, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
21. Vytautas Tallat-Kelpša. *Lizdas*. 1998, Karelijos granitas, h-188, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
22. Vytautas Tallat-Kelpša. *Lizdas*. 1998, Karelijos granitas, h-188, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
23. Vytautas Tallat-Kelpša. *Lizdas*. 1998, Karelijos granitas, h-188, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
24. Audrius Tamošaitis. *Koralas*. 1998, granitas, marmuras, h-217, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
25. Audrius Tamošaitis. *Koralas*. 1998, granitas, marmuras, h-217, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
26. Audrius Tamošaitis. *Koralas*. 1998, granitas, marmuras, h-217, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
27. Vytautas Tallat-Kelpša. *Valdovai*. 2009, granitas, h-170, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
28. Vytautas Tallat-Kelpša. *Valdovai*. 2009, granitas, h-170, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
29. Sigitas Tallat-Kelpša. *Vieno skalbimo istorija*. 2009, granitas, h-50, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
30. Sigitas Tallat-Kelpša. *Vieno skalbimo istorija*. 2009, granitas, h-50, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
31. Stanislovas Kuzma. *Paminklas skirtas miesto įkūrėjui – Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui atminti*. 2003, raudono akmens granitas, h-515, Panevėžys / Karolina Jakaitė;
32. Stanislovas Kuzma. *Paminklas skirtas miesto įkūrėjui – Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui atminti*. 2003, raudono akmens granitas, h-515, Panevėžys / Karolina Jakaitė;

33. Stanislovas Kuzma. *Paminklas skirtas miesto įkūrėjui – Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui atminti*. 2003, raudono akmens granitas, h-515, Panevėžys / Karolina Jakaitė;
34. Regimantas Midvikis. *Paminklas Juozui Miltiniui*. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė / Karolina Jakaitė;
35. Regimantas Midvikis. *Paminklas Juozui Miltiniui*. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė / Karolina Jakaitė;
36. Regimantas Midvikis. *Paminklas Juozui Miltiniui*. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė / Karolina Jakaitė;
37. Regimantas Midvikis. *Paminklas Juozui Miltiniui*. 2007, bronzos, h-303, Panevėžys, Laisvės aikštė / Karolina Jakaitė;
38. Tautvilas Povilionis. *Auskaras*. 2005, granitas, h-104, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
39. Tautvilas Povilionis. *Auskaras*. 2005, granitas, h-104, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
40. Andrius Sirdekevičius. *Gražūs*. 2007, granitas, h-162, 139, 135, 109, 97, 105, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
41. Juozas Genevičius. *Dainius*. 1988, bronzos, h-235, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
42. Juozas Genevičius. *Dainius*. 1988, bronzos, h-235, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
43. Romanas Kazlauskas. *Šaulys*. 1989, bronzos, h-306, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
44. Romanas Kazlauskas. *Šaulys*. 1989, bronzos, h-306, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
45. Alfridas Pajuodis. *Langas*. 1998, Karelijos granitas, h-181, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
46. Alfridas Pajuodis. *Langas*. 1998, Karelijos granitas, h-181, Panevėžys, Laisvės a. / Karolina Jakaitė;
47. Dimitrij Volkov. *Paparčio žiedas*. 2005, granitas, h-90, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
48. Vytautas Tallat-Kelpša. *Balnas dviems*. 2005, granitas, h-119, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;

49. Vytautas Tallat-Kelpša. *Balnas dviems*. 2005, granitas, h-119, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
50. Redas Diržys. *Šachmatininkas*. 2003, bronzos, granitas, h-181, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
51. Redas Diržys. *Šachmatininkas*. 2003, bronzos, granitas, h-181, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
52. Gerardo Foubert de la Vega. *Šeima*. 2007, granitas, h-120, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
53. Gerardo Foubert de la Vega. *Šeima*. 2007, granitas, h-120, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
54. Vytautas Tallat-Kelpša. *Prologas*. 2007, granitas, h-135, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
55. Vytautas Tallat-Kelpša. *Prologas*. 2007, granitas, h-135, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
56. Igors Dobičins. *Akmenų teatras*. 2007, granitas, h-303, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
57. Igors Dobičins. *Akmenų teatras*. 2007, granitas, h-303, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
58. Donatas Dovydavičius. *Premjera*. 2007, granitas, h-150, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
59. Donatas Dovydavičius. *Premjera*. 2007, granitas, h-150, Panevėžys, Senvagės parkas / Karolina Jakaitė;
60. Laisvės aikštė ir Senvagės parkas iš paukščio skrydžio. 2003. / Stanislovas Bagdonavičius.
61. Senvagės parkas iš paukščio skrydžio. 2002. / Stanislovas Bagdonavičius.
62. Laisvės aikštės ir Senvagės žemėlapis. / Karolina Jakaitė.
63. Laisvės aikštės ir Senvagės žemėlapis. / Karolina Jakaitė.
64. Laisvės aikštės ir Senvagės planelis. / Karolina Jakaitė.
65. Laisvės aikštės ir Senvagės planelis. / Karolina Jakaitė.
66. Senvagės parkas. / Karolina Jakaitė.
67. Viso skulptūrų tako žemėlapis. / Karolina Jakaitė.

ILIUSTRACIJOS

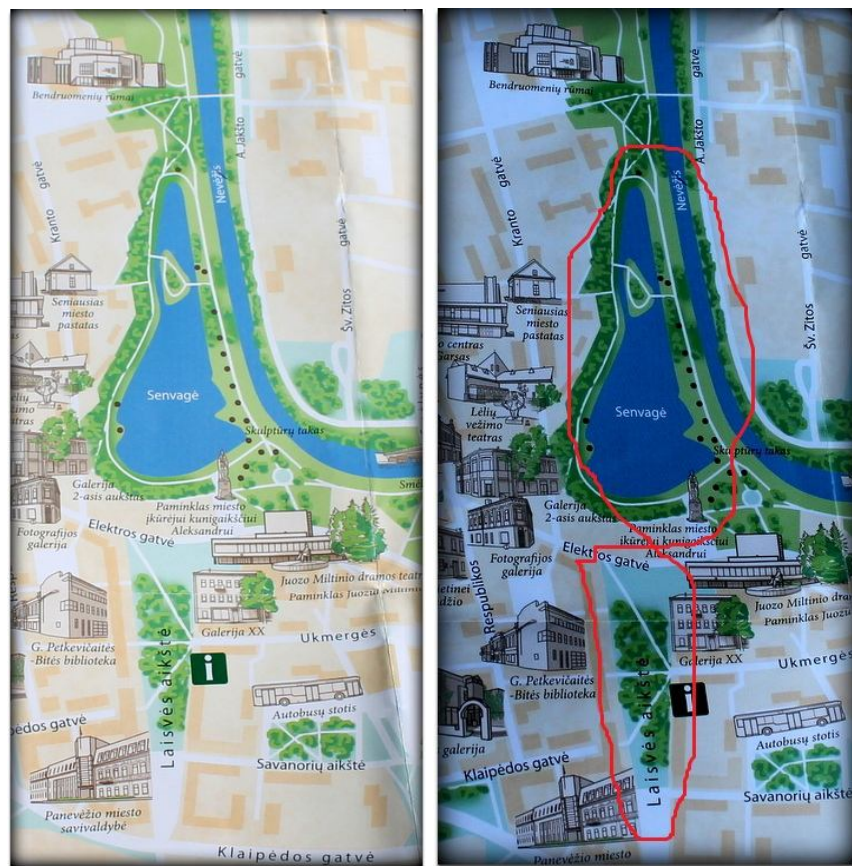
Il. 60. *Laisvės aikštė ir Senvagės parkas iš paukščio skrydžio. 2003. Stanislovas Bagdonavičius.*

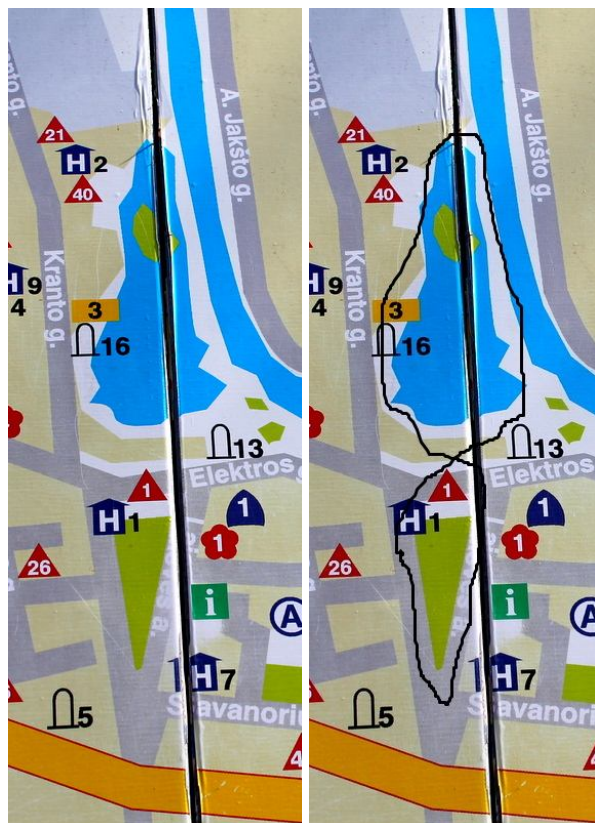
Il. 61. *Sevagės parkas iš paukščio skrydžio. 2002. Stanislovas Bagdonavičius.*

Il. 62 ir 63. Laisvės aikštės ir Senvagės žemėlapis.

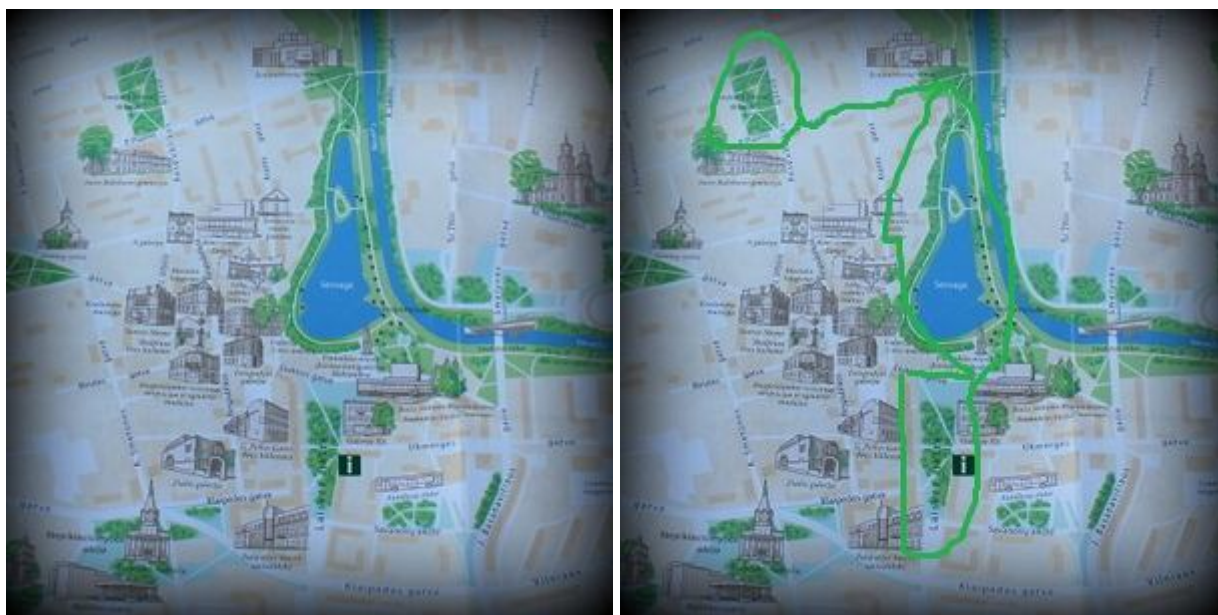
Il. 64 ir 65. Laisvės aikštės ir Senvagės panelis.

Il. 66. *Senvagės parkas.*

Il. 67. *Viso skulptūrų tako žemėlapis.*

PRIEDAI

1 p r i e d a s. Skulptūrų autoriai.

Skulptūrų autoriai

Prieš pristatant baigiamojo darbo priedą, kuriame trumpai kalbama apie skulptūrų autorius, reikėtų paminėti, jog apie nei vieną kūrėją, išskyrus Stanislovą Kuzmą, nėra išleistos monografijos ar platesnės aprašomosios analizės. Todėl pristatant skulptorius naudojamosi informacija, kurią suteikė panevėžiečiai skulptoriai, akmens simpoziumų iniciatoriai – Alfridas Pajuodis ir Vytautas Tallat-Kelpša. Taip pat naudojamosi ir internetiniais duomenimis.

Apie skulptorius, kurie į Panevėžio akmens simpoziumus atvyksta iš užsienio šalių, empirinės medžiagos rasti sudėtinga. Tačiau žvelgiant į jų kūrinius, esančius pasirinktame tyrimų lauke galima daryti prielaidą, jog jie gabūs savo srities meistrai. Nors pokalbio metu su Vytautu Tallat-Kelpša buvo sužinota, kad rengiant akmens simpoziumus dažnai veikia principas: jei mane pakvietė ir aš turiu pakviesti. Bet nepaisant to, vis vien galima teigti, kad užsienio šalių skulptoriai **Andris Varpa** (Latvija), **Volkov Dimitrij** (Latvija), **Igors Dobičins** (Latvija), **Gerardo Foubert de la Vega** (Meksika), **Gilbert Benjamin** (Austrija), kurių skulptūros tyrinėjamos baigiamajame darbe, yra labai saviti, turintys savitą kūrybinį braižą bei kuriantys pagal savo krašto tradicijas.

Alfridas Pajuodis

Tai yra žmogus, kuris kūryboje perteikia savo galvojimą, savo dvasią, o skulptūra jam yra ta sritis, kuri suteikia teisę kurti laisvai. Tai pagrindžia paties kūrėjo žodžiai: „Kartais pamana, gal aš per daug galvoju, nes mano gyvenime Dievas viską sutvarko tobuliau nei pats suplanuoju, o skulptūrą savo gyvenimui pasirinkau todėl, kad galiu dirbti vienas ir justi didžiulę kūrybinės laisvės jėgą...“¹¹³

Žvelgiant į skulptoriaus A. Pajuodžio biografiją minėtina, kad menininkas gimė 1956 m. Panevėžyje. 1982 m. baigė Valstybinį Dailės institutą (dabar Dailės akademija), skulptūros specialybę. 1982-1985 m. buvo TSRS Dailės Akademijos (Maskva) jaunimo kūrybinių dirbtuvių narys. Parodose menininkas dalyvauja nuo 1978 m.. Nuo 1988 m. yra Lietuvos Dailininkų sąjungos narys. Nuo 2002 m. yra Berlyno dailininkų sąjungos (BBK) narys. VŠĮ „Skulptūros centras“, esančios Panevėžyje, direktorius. Pagrindinės jo veiklos sritys yra šios: kūrybinis darbas skulptūros srityje; eksperimentinė akmens skulptūra, projektai, simpoziumai; šiuolaikinių mažosios mechanizacijos technologijų ir naujausių medžiagų apdirbimo technologijų taikymas skulptūroje; teoriniai kultūros politikos darbai, šiuolaikinio meno įtakos pramoniniam dizainui, menininko statuso Lietuvoje temomis.

¹¹³ Iš darbo autorės pokalbio su Alfridu Pajuodžiu.

	Jo kūryba yra labai plati. Jis sukūręs ne vieną dešimtį skulptūrinių meno kūrinių, surengęs nemažai savo personalinių parodų, taip pat dalyvavo ir grupinėse parodose. Didžioji jo kūrybinė niša sietina su skulptūrų simpoziumais, kurie yra ne tik respublikinio masto, bet ir tarptautinio. Nuo 1989-ųjų m. jis beveik kasmet važiuoja į tarptautinius simpoziumus. Didelė jo skulptūra yra pastatyta Vokietijoje Tangermiundės mieste, o mažesnių darbų galima rasti daugelyje šalių. Pats skulptorius teigia, kad jo brandžiausi darbai yra sukurti užsienyje. Darbų brandumą pagrindžia faktas, kad, pasak jo, įsimintiniausias kūrinys „Salvė“ vaizduojanti fantastinę dievybę, kuri buvo sukurta Belgijoje – buvo nupirktą Pietų Prancūzijos senatoriaus Laffattea's. o šiuo metu skulptūra stovi netoli Grenoblio esančiame skulptūrų parke.
<u>Algimantas Vytėnas</u>	Šio menininko skulptūra „Virsmas“ taip pat yra pasirinktame tyrimų lauke. Algimantas Vytėnas ne tik kuria, bet ir gyvena optimizmu trykštančiame pasaulyje, nes tik taip gimsta šviežios mintys, šviesios idėjos – sako jis. Menininkas kuriantis monumentaliąją, dekoratyviąją skulptūrą, portretus, medalius, mažosios plastikos dirbinius jaučia laimę, meilę bei džiaugsmą, nes, pasak jo, tik taip kuriant gimsta kūriniai, meno šedevrai.¹¹⁴ Pats menininkas savo kūrybą apibūdina taip: „Kiekvienam kūrėjui atrodo, kad jis niekada blogai nedirbo. Bet laikas tai įvertina. Ypatingų premijų nesu gavęs, nes sovietiniais metais buvo kiti privilegijuotieji. Mano darbus įvertino Kultūros ministerija, skyrusi man aukščiausio laipsnio kūrybinę stipendiją. Dvejus metus ją gavau. Turiu diplomų, dalyvavau kūrybinėse stovyklose, simpoziumuose. Esu sukūręs bronzinę skulptūrą, kuri stovės Toronte (Kanada). Daug mano darbų yra įsigiję užsienio kolekcionieriai. Kviečia mane į Hamburgą dėstyti skulptūrą ir piešimą. Užsienio dailės mokyklose nebemoka piešti. Ten trūksta tokių specialistų. Aš esu profesionalas. Mano gyvenimo būdas yra kūryba. Svarbiausias mano dalykas – dirbti, o ne ašaroti, kad kažkas tavęs nesupranta kaip menininko ar kažkas trukdo dirbti. Nesąmonė, jei kas sako, kad Panevėžys liko didelis kaimas. Žiūrint, su kuo jį lyginsi. Vilnius, palyginti jį su Paryžiumi taip pat kaimas. Nesvarbu kur gyventi, sodyboje prie ežero ar gūdžiam miške, svarbu turėti savo darbą.“¹¹⁵
<u>Andrius Siderkevičius</u>	Dar vienas skulptorius, kurio darbas „Gražūs“ yra pasirinktame tyrimų lauke – tai jaunas kūrėjas Andrius Siderkevičius. Nors skulptorius kuria visai neseniai, jo darbai kupini gyvybės, subtilių minčių, gyvenimiškų užuominų.¹¹⁶ Be to, tai skulptorius profesionalas. Tai patvirtina baigti mokslai skulptūros srityje: 2000-2004

¹¹⁴ Iš darbo autorės pokalbio su Algimantu Vytėnu. (2013.03.03).

¹¹⁵ Iš darbo autorės pokalbio su Algimantu Vytėnu. (2013.03.03).

¹¹⁶ Iš internetinio darbo autorės pokalbio su Andriumi Siderkevičiumi. (2013.01.13).

	VDA KDF Kauno Dailės institutas, bakalauro laipsnis, skulptūros specialybė, 2004-2006 Vilniaus Dailės Akademija, magistro laipsnis, skulptūros specialybė. ¹¹⁷
<u>Aloyzas Smilingis</u>	Kaip teigia A.Smilingis: „Gimiau kaime ir vaikystėje neturėjau jokio sąlyčio su profesionaliu menu, nors gabumai piešti pasireiškė anksti. Pirmą tapybos darbą pamačiau būdamas septyniolikos. Poveikis buvo toks stiprus, kad apsisprendžiau – būsiu dailininkas. Neturėdamas jokio pasiruošimo įstojau į Vilniaus dailės institutą studijuoti grafikos. Gavęs diplomą su grafika atsisveikinau. Taipogi atsisveikinau ir su tuomet įtvirtintu socrealizmo metodu, todėl buvau nepageidaujamas parodose, nelepintas užsakymais. Traukė ir tapyba, ir skulptūra. Kaliau granitą, įsirengiau savo bronzos liejyklą skulptūroms lieti. Pavargęs nuo skulptūros, imdavausi teptuko, lygiagrečiai kūriau ir tapybos darbus. Mane domina meninės idėjos, o ne priklausomybė kokiam cechui ar ištikimybė vienam pasirinktam žanrui ar stiliui. Pats savęs tiražuoti nesu linkęs. Mąstymas keičiasi, keičiasi ir darbai. Išlieku savikritiškas ir einu tolyn. Džiaugiuosi, kad pasikeitus laikams turėjau galimybę ne kartą lankytis Vakaruose, susipažinti su geriausių muziejų kolekcijomis Niujorke, Amsterdame, Londone, bendrauti su garsiais JAV menininkais. Tai turėjo didelį poveikį mano estetinėms pažiūroms ir kūrybinėms nuostatoms. Didžiausią įspūdį man paliko bendravimas su pasaulinio garso tapytoju Willem de Kooning, jo abstrakcijos man buvo tikras atradimas. Kaip ir paties autoriaus asmenybė, be mažiausios arogancijos ar susireikšminimo. Supratau, kad meno kūriniai vertės neprideda nei parodų skaičius, nei prestižiniai projektai ar įtakingi kritikai bei kuratoriai. Kur tas kūrinys kabės, kas ir kokiose parodose jį eksponuos, dabar ar už šimto metų, ne mano problema, todėl nesistengiu būti matomas viešumoje, neiekvoku energijos parodų rengimui, dalyvavimui įvairiuose projektuose, bet besidomintys mano darbais mane susiranda. Ir kartais iškeliauja darbai, su kuriais sunkiai skiriuosi. Skulptūroje padėjau tašką, nes mano samprata apie skulptūrą kaip erdvės meną, reikalaujantį tinkamo mastelio, patvarių medžiagų ir didelių finansinių išteklių, neatitinka galimybių. Esu laisvas menininkas. Ir visada buvau.“¹¹⁸
<u>Audrius Tamošaitis</u>	A. Tamošaičio skulptūra „Koralas“ taip pat puošia Panevėžio Laisvės aikštę. Šis menininkas gana garsus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, todėl kaip 1999 m.

¹¹⁷ Prieiga per internetą: <<http://www.skulptoriai.com/main.php/id/56/lang/1>>.

¹¹⁸ Prieiga per internet: <<http://smilingis.lt/bio/?lang=LT>>.

	birželio mėnesį dienraščiui „Sekundė“ sakė jis pats: „Sava laiką išseivijos menininku.“¹¹⁹ Skulptorius baigęs freskos ir mozaikos specializaciją Dailės akademijoje turėjo galimybę išvykti į užsienį – Italiją, kur dėstė skulptūros meną.¹²⁰ Kūryba jam yra didžioji gyvenimo esmė, nes, kaip teigia autorius, jis dirbdamas pailsi, todėl matyt jam labai sava yra jungti skulptūrą ir mozaiką, o tai reikalauja daug darbo, išmonės. Puikus to pavyzdys yra skulptūra „Koralas“.
<u>Donatas Dovydaičius</u>	D. Dovydaičius yra dar gana jaunas kūrėjas. Jis gimė 1979 m. rugsėjo 1-ąją dieną Jurbarko. Mokydamasis Vytauto Didžiojo vidurinėje mokykloje, menininkas pajuto didelį potraukį menui, todėl įstojo į Kauno Stepo Žuko aukštesniąją meno mokyklą, kur studijavo medžio specialybę. Ją baigęs dailės studijas tęsė Vilniaus dailės akademijoje Kauno fakultete. 2006-aisiais m. baigė studijas, įgijo magistro laipsnį. Pastaraisiais metais menininkas aktyviai užsiima kūryba, dirba pedagoginį darbą kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų mokykloje. Gyvena Kaune. Jis laikomas itin perspektyviu skulptoriumi. Tai liudija faktas, jog menininkas jau yra priimtas į Lietuvos dailininkų sąjungą. „Nors savo kūryboje stengiuosi tęsti lietuviškos skulptūros mokyklos tradicijas, tačiau vis vien ieškau savo skulptūrinės nišos.“¹²¹ – teigia menininkas. Savo kūryboje jis naudoja įvairias medžiagas: akmenį, medį, geležį, armatūros strypus, net atskirus daiktus. Būtent medžiagų įvairovė patvirtina, kad šis skulptorius yra labai gabus savo nišoje. Šiam jaunam skulptoriui būdingas kūrybinis nepastovumas. Ieškojimų kelyje jis daro stilistinius ir technologinius eksperimentus, domisi įvairiomis meno kryptimis, bando pasisavinti daugelį meno patirčių. Kalbant apie jo sukurtą skulptūrinį meną svarbu tai, kad ne viena jo skulptūra pastatyta viešose vietose. Kaune, Laisvės alėjoje, Druskininkų ir Kėdainių miestų skveruose taip pat yra pastatyta jo kūrinių. Net du jo kūriniai yra reprezentuojami ir Panevėžio mieste, o vienas jų yra tyrimų lauke, Senvagėje.¹²²
<u>Juozas Genevičius</u>	Menininkas gimė 1945 m. kovo 27 dieną Obeliuose (Rokiškio rajone). 1978 m. baigė Lietuvos dailės institutą. 1978–1985 m. dirbo Vilniaus „Dailės“ kombinate. Jo kūrybos amplitudė yra gana plati. J. Genevičius sukūrė nemažai figūrinių kompozicijų: „Torsas ir Apolonas“ (1996), „Mergaitė ant aitvaro“ (1998), „Venera ir kiškis“ (2000)), skulptūrų „Dainius“, „Dialogas“, „Derlius“ (1988), „Rūpintojėlis“ (1992), „Kančia“ (1993) ir kt.¹²³ Šis menininkas buvo daugelio

¹¹⁹ Petkevičius E. *Sekundė*. 1999 m. birželio 19-20, nr.139.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Iš internetinio šio baigiamojo darbo autorės pokalbio su autoriumi Donatu Dovydaičiumi. (2013.03.07).

¹²² Iš internetinio šio baigiamojo darbo autorės pokalbio su autoriumi Donatu Dovydaičiumi. (2013.03.07).

¹²³ Prieiga per internetą: <<http://www.ldm.lt/LDMDailininkai/DBaze/Straipsniai/521.htm>>.

	skulptūrų simpoziumų dalyvis. 1978, 1980, 1981 m. jis dalyvavo Akmens simpoziumuose Klaipėdoje, 1986 m. akmens simpoziume už Lietuvos ribų - Vyšnie Ružbachy, Slovėnijoje, turėjo galimybę pabuvoti ir 1992 m. vykusiame medžio simpoziume Ružnov pod Radgost, Čekijoje. 1998 m. ir kt.¹²⁴
<u>Redas Diržys</u>	R. Diržys gyvena ir dirba Alytuje. Jis yra Alytaus dailės mokyklos direktorius. Jis kuria ne tik skulptūrą. Pastaruoju metu yra žinomas ir dėl socialinių akcijų, performansų, socialiai angažuotų meninių praktikų. Savo socialinėmis bei meninėmis praktikomis jis kritikuoja esamus visuomenės sanklodos standartus, meno rinkos principus, dekonstruoja galios mechanizmus ir kapitalistinius „jėgos laukus“. Jo veikloje nemažai dėmesio skiriama „laisvės iliuzijos“, oficialios kultūros, pilietinės visuomenės, suvoktos kaip akivaizdi duotybė, sampratos kritikai. Tačiau ši kritika yra pakankamai subversyvi, nevengianti ironijos ir sarkazmo, dažnai naudojamas iš kritikuojamojo objekto pasiskolintomis raiškos bei organizavimo priemonėmis, tokiu būdu sukuriant meninę intervenciją, socialinį veiksma, iššaukiant atgarsį, provokuojant įtampą ar dialogą. Kaip teigia menininkas, visi šie dalykai atsiveria ir kuriant skulptūrinį meną. Panevėžyje stovinti tyrinėjama jo skulptūra „Šachmatininkas“ taip pat turi šių idėjų.¹²⁵
<u>Regimantas Midvikis</u>	Jis laimėjo skulptūrų konkursą skirtą paženklinti režisieriaus Juozo Miltinio atminimą, o po konkurso šio kūrėjo skulptūra įsiterpė į darbe tyrinėjamą sritį. 2006-aisiais m. rugsėjo 1-ąją <i>Vakarų ekspresui</i> apie savo kūrybą kalbėdamas R. Midvikis sakė: „Iš esmės visada gyveni tuo, ką darai, įklimpsti į nesibaigiančius svarstymus... Nors dauguma autorių formuoja autentišką stilistiką, kad nepranyktų kūrybos chaoso, o būtų atpažinti iš pirmo žvilgsnio, aš visą laiką bandau keistis. Paminklai neleidžia daryti kūliavirščių, bet nenorėčiau, kad vienas darbas būtų ankstesniojo kopija.“¹²⁶ Lietuvoje šis skulptorius kuria daug. Vilniaus Katedros aikštėje yra reprezentuojama jo sukurta karaliaus Mindaugo skulptūra, Klaipėdoje – Martyno Mažvydo, o Panevėžyje režisieriaus Juozo Miltinio skulptūra iš bronzos.^{127 128} Šiam kūrėjui, kaip sako jis pats, medžiaga nėra svarbi. Jam mažai reikšmės turi ar tai

¹²⁴ Iš internetinio darbo autorės pokalbio su Juozu Genevičiumi. (2013.01.19).

¹²⁵ Iš internetinio šio darbo autorės pokalbio su skulptoriumi Redu Diržiu. (2013.01.17).

¹²⁶ Interetinė prieiga <<http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/zmones/trys-didziosios-midvikio-m/>>. Žiūrėta 2013.02.06

¹²⁷ Autorius pridūrė ir tai, kad kurdamas paminklą režisieriui Juozui Miltiniui atminti buvo pasinėręs į autentiškus Juozo Miltinio repeticijų video įrašus, klausėsi jo balso, bendravo su aktoriumi Donatu Banioniu, žiūrėjo archyvinės nuotraukos, kol iškilo šviežia režisieriaus paminklo vizija. Kaip sakė pats kūrėjas: „Visų pirma reikėjo maestro deheroizuoti, nes režisierius pats sakydavo: „Nėra herojų didvyrių, amžinų draugų nei priešų - tik žmonių interesų susikirtimai“, ir „darė“ teatrą, tikrą gyvenimą iš mėsos, kaulų ir kraujo, iškeldamas į sceną tikras aistras. Tad dariau skulptūrą be lyrikos, nepakylėtą, paprastoje tarybinėje kėdutėje dirbantį, verdantį, gyvenimišką. Be perlenkimų, nėra jokių nuo manęs pridėtų dalykų.“¹²⁷

¹²⁸ Iš internetinio šio darbo autorės pokalbio su skulptoriumi Regimantu Midvikiu. (2013.04.04).

	yra bronzos, ar akmens. Svarbiausia tai, kad šis žmogus kuria ir yra „pasidavęs“ į monumentalizmą. Kiekvienai temai jis ieško optimalaus sprendimo, kuris išryškintų temą, kad kiekvienas žmogus galėtų kuo arčiau ją pajusti, kad autorių suvoktų ne vien meno žinovai ar snobai. Kurdamas paminklines skulptūras skulptorius stengiasi atsakyti į klausimą: „Kokia skulptūros prasmė, paskirtis?“^{129 130}
<u>Romanas Kazlauskas</u>	R. Kazlauskas yra sukūręs skulptūrą „Šaulys“ stovinčią darbo tyrimo lauke. Jis gimė 1937 m. gruodžio 1 dieną Kaišiadoryse. Nuo pat mažų dienų jis patyrė labai daug likimo smūgių, anksti mirė jo tėvai. Dėl to skulptorius augo pas dėdę, kuris būsimam menininkui suteikė galimybę mokytis. R. Kazlauskas baigė <u>Domeikiemio</u> pradinę mokyklą, po jos – <u>Kalvių</u> septynmetę. 1953-1958 m. mokėsi Kaune, tuometiniame Stepo Žuko dailės technikume, kur įgijo keramikos specialybę. 1958-1964 mokslus tęsė Vilniuje, tuometiniame Dailės institute, kur gavo skulptoriaus diplomą. Nuo 1965 m. iki šiol yra laisvas menininkas. Lietuvos dailininkų sąjungos narys nuo 1966 m. Dabar skulptorius gyvena Vilniaus pakraštyje. Pirmasis visuomenei skirtas darbas buvo dekoratyvinė skulptūra „Poilsis“, pastatyta 1967 m. Vilniuje, prie „Palangos“ restorano. Kadangi restorano pastato šiandien jau nebėra (jo vietoje buvo pastatytas viešbutis), autorius savo darbą perkėlė į asmeninį Skulptūrų sodą savo sodyboje. Taip pat skulptorius yra sukūręs paminklus „Laisvė“, „Juliui Janoniui atminti“, dekoratyvinių skulptūrų miestų parkuose ir aikštėse, penkias skulptūras Klaipėdos skulptūrų parke, Panevėžio Senvagės parke, Mažeikiuose, Visagine bei kitur. Taip pat sukūręs nemažai antkapinių paminklų. Dalyvavęs daugelyje respublikinių ir kt. parodų bei konkursų. Jo darbų turi įsigiję Lietuvos ir kitų šalių muziejai. 2006 m. dalyvavo atviraime <u>Žaslių</u> paminklo projektų konkurse ir užėmė antrąją vietą su projektu „Angelas“. Tais pačiais metais laimėjo pirmąją vietą konkurse paminklui „Prisikėlimo apygardos partizanams 1944-1953“ Šeduvos Laisvės aikštėje (architektai A. E. Paslaitis ir V. Paslaitytė). 2008 m. menininkas apdovanotas ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“.¹³¹
<u>Sigitas Tallat-Kelpša</u>	Konkrečiai apibūdinti Sigito Tallat-Kelpšos kūrybą nėra lengva, nes ji labai stipriai išsikerojusi. Jis Panevėžio miesto dailės mokykloje dirba pedagoginį darbą, o kūrybos kelyje sekdamas savo tėvo Vytauto Tallat-Kelpšos pėdas kuria skulptūrą, dalyvauja skulptūrų simpoziumuose. Pagal tyrimų lauke esančius jo kūrinius,

¹²⁹ Ir atsako, kad ši meno sritis humanizuoja, nes, pasak kūrėjo, „Darant paminklą viešojoje erdvėje, reikia atsižvelgti, kaip jis bus suvokiamas turinčių paviršutinišką, vadovėlinį, klasikinį supratimą, kitaip jį atmes. Ir paminklas atsidurs tarsi vakuume“, - sakė skulptorius, kuriam juokinga, kai menininkas ima šnekėti apie dieviškų galių išlaisvinimą, energetinę įkrovą, tačiau pripažįsta, jog kūrybos procesas keičia patį kūrėją, ir kad jo pagrindinis ginklas – ne tik protas, bet ir jausmai „išnarstyta“ medžiaga.

¹³⁰ Iš internetinio šio darbo autorės pokalbio su skulptoriumi Regimantu Midvikiu. (2013.04.04).

¹³¹ Gustaitis R. 2007 (gruodis): Žinomas nežinomas skulptorius. Romanui Kazlauskui – 70. *Kultūros priemenė. Atspindžių* kultūrinio gyvenimo priedas 12 (61), p. 10.

	„Suolelis vienišam“, „Vieno skalbimo istorija“, galima teigti, jog kūrybiniu autoritetu laiko tėvą. ¹³²
<u>Stanislovas Kuzma</u>	Panevėžio parke eksponuojama Lenkijos karaliui ir Lietuvos kunigaikščiui Aleksandrui atminti sukurta Stanislovo Kuzmos skulptūra (1947-2011). 1961-1966 m., jis mokėsi M. K. Čiurlionio meno mokykloje Vilniuje, 1973 m. baigė Lietuvos dailės institutą ir iki 1976-ųjų dirbo Piešimo katedroje dėstytoju. 2000-2001 m. menininkas buvo Vilniaus dailės akademijos skulptūros katedros docentas. Stanislovas Kuzma buvo vienas ryškiausių XX a. antrosios pusės lietuvių skulptorių, plačios sklaidos menininkas, universalus savo kūrybine raiška. Formos novatorius nuo mažosios formos iki stambios skulptūros kūrinių. Tylusis modernistas, apdovanotas ypatingu kuklumu ir didžiu talentu, nepataikavęs ideologijai ir jos diktuojamoms patetiškoms formoms, nuosekliai ėjęs savo keliu, sukūręs brandžius, išskirtiniais meniniais sprendimais pasižyminčius darbus. S. Kuzma 1996 m. tapo Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu, 1997 m. buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, o 2007 m. šv. Kristoforu. Remiantis surinkta informacija ir autoriaus darbų vertinimu galima teigti, kad jis buvo vienas universaliausių savo kartos skulptorių, kurio kūryba įkūnija ne tiek fizinę, kiek jausmo įtampą, tarsi, dvasinį atgimimą. Skulptoriaus kūrybos spektras itin platus: nuo monumentalios skulptūros viešosiose erdvėse, mažosios plastikos, tūrinių portretų iki antkapinių ir sakralinių paminklų, medalių kūrinių. Plastinė jų išraiška byloja apie savitą liaudies tradicijų transformaciją, kūrybingą perimamumą. ¹³³
<u>Stasys Juraška</u>	Šis kūrėjas taip pat prisidėjo prie skulptūrų tako papildym . Skulptorius Panevėžyje yra sukūręs skulptūrą „Kertinis akmuo“. Plačiai apie jo kūrybą kalbėti sunku, nes nėra daug medžiagos kuria būtų galima remtis, tačiau pažymėtina tai, kad jam skulptūrinių kūrinių kūrimas yra neatsiejama gyvenimo dalis. Jis gyvenas tuo. 1979 m. – 1984 m. mokėsi aukštojoje dailės mokykloje Telšiuose, vėliau mokslus tęsė Vilniaus dailės akademijoje skulptūros fakultete. S. Juraška kuria aktyviai ir su dideliu pulsą.¹³⁴
<u>Tautvilas Povilonis</u>	Tai yra taip pat reikšmingas skulptorius, kurio skulptūra „Auskaras“ puošia tyrinėjamą erdvę, tačiau apie ją empirinės medžiagos nėra.
<u>Vytautas Martišius</u>	V. Martišius gimė 1959 m. Kaune, tačiau jo gyvenimui ir kūrybai buvo lemta užgesti, nes ši meniška asmenybė tragiškai žuvo 2000-ųjų gruodžio 16-ąją dieną.

¹³² Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

¹³³ Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-08-14-mire-skulptorius-s-kuzma/86636>>.

¹³⁴ Prieiga per internetą: <<http://www.stoneart.lt/simpoziumai/autoriai/17.html>>.

	Menininkas 1980 m. baigė Šiaulių pedagoginį institutą, 1985-aisiais – tuometinį Valstybinį dailės institutą, Parodose dalyvavo nuo 1987-ųjų. 1985–1989 m. dirbo Stepo Žuko dailės technikumui (dabar Kauno kolegija J. Vienožinskio menų studijų centras) lektoriumi, o 1995–2000-aisiais – VDA Kauno dailės instituto vyriausiuoju asistentu. 1996 m. pelnė didįjį prizą tarptautinėje skulptūros kvadrienalėje Rygoje. Jis buvo profesionalus, darbštus, užsakovų dėmesio nestokojantis, bet visada originalus ir principingas menininkas. Jis kūrė iš medžio, metalo, plastiko, kitokių medžiagų. Nekopijavo pripažintų skulptūros autoritetų. Gyvybingos, glotnios jo kūrinių formos skleidė kartais gyvenimišką, kartais mistišką šilumą, kartais lengvą humorą, bet visada provokavo dialogui.¹³⁵ V. Martiškius nuo 1995-ųjų kasmet dalyvaudavo Matui Menčinskui skirtuose skulptūros ir šiuolaikinio meno simpoziumuose. 1993 m. skulptorius laimėjo valstybinį konkursą memorialui, skirtam Štuthofio koncentracijos stovyklos kaliniams ir Lietuvos inteligentijai, pasipriešinusiai vokiečių okupacijai. 1994 m. jis buvo apdovanotas premija už memorialą „Juodoji saulė“ genocido aukoms ir rezistencijos kovų dalyviams atminti. Memorialas turėjo stovėti Kaune, greta Prisikėlimo bažnyčios. Abu atminimo ženklai – Štuthofio kaliniams ir genocido aukoms liko neįgyvendinti. 2000 m. gruodį sprogimo dirbtuvėje išprovokuota ugnis pasiglemžė jo gyvybę ir sunaikino beveik visus jo eskizus ir kūrinius.¹³⁶
<u>Vytautas Tallat-Kelpša</u>	V. Tallat-Kelpša yra dabartinis Panevėžyje vykstančių akmenų simpoziumų organizatorius, Panevėžio dailės mokyklos direktorius. Jis gimė 1955 m. Šilutės rajone, 1978 - aisiai baigė Šiaulių pedagoginio instituto (dabar Šiaulių universitetas) dailės fakultetą. Dailininkas žinomas kaip monumentaliosios skulptūros, antkapinių paminklų, mažosios plastikos, keramikos, aliejinės ir akrilinės tapybos, piešinių ir grafikos lakštų kūrėjas.¹³⁷ Parodose dailininkas dalyvauja nuo 1980 m. Jo kūryba pristatyta bendrose parodose įvairiuose Lietuvos, Latvijos miestuose, Rusijoje, Baltarusijoje. Menininkas yra surengęs dvylika personalinių parodų. V. Tallat-Kelpšos skulptūros puošia viešąsias erdves Lietuvoje (Kėdainiuose, Druskininkuose, Panevėžyje), Švedijoje (Kalmare), Latvijoje (Valmiera), Vokietijoje (Neunhagen Bei Berlin). „Mano kūryba keliasluoksni ir daugiaplanė. Ji išsiskiria harmoninga formos ir turinio tradicinės plastikos plėtoje, realistine vaizdo stilistika. Mano skulptūrai būdingas siekis

¹³⁵ Prieiga per internetą: <<http://www.kamane.lt/Kurejai/Isejusiems-atminti/Vytautas-Martisius-skulptorius-1959-2000>>.

¹³⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.kamane.lt/Kurejai/Isejusiems-atminti/Vytautas-Martisius-skulptorius-1959-2000>>.

¹³⁷ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

analizuoti realybės formų, apimtinės skulptūros ir turinio ryšį, vaizdo dekonstrukciją bei stilizuotos formos atgimimą naujoje plastinėje kalboje, mastelio ir proporcijų žaidimą, skirtingų medžiagų raiškos kalbą“ – aiškina menininkas.¹³⁸

2 priedas. M. K. Čiurlionis „Karaliai. Pasaka“.

3 priedas. Akmens skulptūrų simpoziumo bukletas 2005m.

¹³⁸ Iš darbo autorės pokalbio su Vytautu Tallat-Kelpša. (2013.01.05).

4 p r i e d a s. Akmens skulptūrų simpoziumo bukletas 2007m.

II-asis tarptautinis akmens skulptūros simpoziumas *Skulptūra tarp mūsų*

II-asis tarptautinis akmens skulptūros simpoziumas *Skulptūra tarp mūsų* vyko 2007 m. birželio 04-27 d. Panevėžyje, AUKŠTAITIJOS VANDENŲ teritorijoje. Skulptoriai iš 4-rių šalių kūrė darbus teatro tema. Simpoziumo metu visuomenė galėjo susipažinti su skulptoriais, kūrybos procesu, akmens skulptūros atlikimo technologija. Skulptūros pastatytos Panevėžio centre - Senojoje ir AUKŠTAITIJOS VANDENŲ teritorijoje.

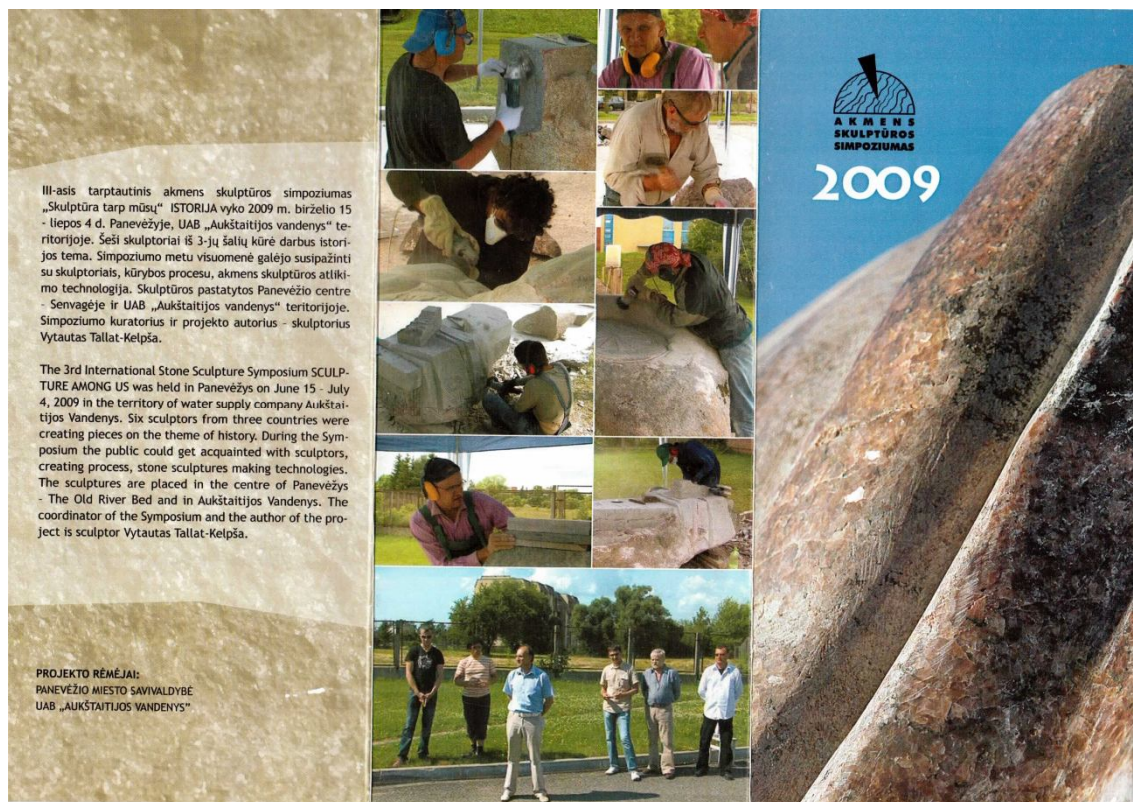
The 2nd international symposium of stone sculpture *Sculpture Among Us*

The 2nd international symposium of stone sculpture *Sculpture Among Us* took place in Panevėžys, in the territory of AUKŠTAITIJOS VANDENYS on June 4-27, 2007. Sculptors from 4 countries created artworks on the topic of theatre. During the symposium, the general public could get acquainted with sculptors, the process of creation and the technology of stone sculpture formation. The sculptures were placed in the centre of Panevėžys - in the Wash and in AUKŠTAITIJOS VANDENYS.

PROJEKTO RĖMĖJAI:
PANEVĖŽIO MIESTO SAVIVALDYBĖ
UAB „AUKŠTAITIJOS VANDENYS“
AB „PANEVĖŽIO STATYBOS TREŠTAS“

5 p r i e d a s. Akmens skulptūrų simpoziumo bukletas 2009m.

6 priedas. Raškauskaitės Ž. Straipsnis - *Skulptūros darbo miestą jaukesnį.*

In: Sekundė. 2011.08.19. Prieiga per internetą:

< <http://www.sekunde.lt/kultura/skulpturos-miestas-daro-jaukesni/> > (žiūrėta 2013.01.05).

Skulptūros miestą daro jaukesnį

Panevėžyje galima suskaičiuoti ne vieną dešimtį skulptūrų. Tai – ne tik tradiciniai paminklai, bet ir originalūs, modernūs skulptorių sprendimai. Skubančių žmonių akys ne visada pastebi, kad kasdien einama pro gulinčią amazonę ar po eglėmis žydintį papartį. Į kai kurias skulptūras galima ne tik žiūrėti, bet ir ant jų užlipti, prisėsti, su jomis žaisti.

Pagyvina miestą

Jau nuo senų laikų tapo tradicija, kad centrinės Panevėžio aikštės puošiamos skulptūromis. Ir dabar miesto viešosios erdvės siejamos su skulptorių darbais. Tai – ir tradiciniai paminklai ant pjedestalo, ir dekoratyviniai plastikos objektai nedideliuose namų kiemeliuose, parkuose. Vienaip ar kitaip – joks miestas neįsivaizduojamas be meno kūrinų viešosiose erdvėse.

Pasak skulptoriaus Vytauto Tallat-Kelpšos, skulptūra – pagyvina miestą, padaro erdves patrauklesnes.

Dar viena meno kūrinų reikšmė – pažintinė. Žmonės gali priėję prie skulptūros sužinoti, kas ją sukūrė, kam skirta, ką simbolizuoja. O tai skatina domėjimąsi tiek istorija, tiek menu.

Panevėžio skulptūros tradicija, V.Tallat-Kelpšos teigimu, susijusi su skulptoriaus Juozo Zikaro vardu. Tai vienas pirmųjų profesionalių Lietuvos skulptorių.

Gimęs Paliukuose menininkas Panevėžyje sukūrė daugelį nepriklausomos Lietuvos simboliais tapusių meno kūrinių: Laisvės statulą, Knygnešio skulptūrą, pirmąsias lietuviškas monetas, bareljefą nežinomo kareivio kapui, daugelio iškilių valstybės veikėjų biustus ir bareljefus.

Panevėžyje likusiu vertingiausiu J.Zikaro kūriniu galima vadinti „Dvylika Atlantų“. Juos galima pamatyti Respublikos gatvėje, istoriniame buvusio Žemės ūkio banko (dabar „DnB Nord“) pastate. Ten 1931 m. sukurtą „Dvylika Atlantų“ vis dar laiko banko kupolą.

Skulptūrų parkas

Tikslus viešosiose Panevėžio miesto erdvėse stovinčių skulptūrų skaičius nėra žinomas. V.Tallat-Kelpša mano, kad jų būtų galima suskaičiuoti gerokai per šimtą.

Pagrindinė skulptūrų koncentracija – miesto centras. Akmens skulptorių kūriniai rikiuojasi Laisvės aikštėje ir Senvagėje. Tai jau galima vadinti skulptūrų parku.

Dauguma menininkų kūrinių – nedideli, tačiau originalūs, žaismingi, plastiški. Kai kurie turi net ir žaidybines paskirtį – ant jų galima užlipti, pasėdėti.

Laisvės aikštėje stovi 1999 m. organizuoto skulptūrų simpoziumo darbai. Čia galima išvysti išraiškingą A.Tamošaičio „Koralą“, A.Vytėno „Virsmą“ ir V.Tallat-Kelpšos „Lizdą“. Viską tarsi apibendrina skulptūra „Langas“: pro ją galima pažvelgti į pačią miesto širdį – Laisvės aikštę.

Modernūs akmens kūriniai stovi ir Senvagėje. Jų kilmės istorija taip pat labai aiški – dauguma sukurti per tarptautinius akmens skulptūros simpoziumus.

Simpoziumus jau nuo 2005-ųjų organizuoja skulptorius V.Tallat-Kelpša. Organizatorius pasakoja, kad kas dvejus metus organizuojami simpoziumai kaskart turi temą, stengiamasi sukviesti skulptorių iš įvairių kraštų.

Tikriausiai ne visi praeiviai atkreipia dėmesį, tačiau Senvagėje galima pamatyti ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos, Australijos, Estijos, Meksikos skulptorių darbų.

Į kai kurias skulptūras reikia įsisiūreti. 2009 m. latvio Andriaus Varpos kūrinys pavadintas „Gulinčia amazone“. Čia galima įžvelgti moters, šaunančios iš lanko, figūrą. Šis skulptorius itin garsus Latvijoje. Rygoje stovi septyni jo sukurti paminklai, o į vieno iš jų atidarymą atvyko net Didžiosios Britanijos karalienė. Su keliomis skulptūromis galima žaisti. V.Tallat-Kelpšos sukurtas „Balnas dviem“ dažnai vilioja prisėsti ne tik vaikus, bet ir suaugusius Senvagės lankytojus.

Norinčiuosius pailsėti, o galbūt net atsiriboti nuo aplinkinių labiau traukia Sigitos Tallat-Kelpšos „Suolelis vienišam“. Čia galima ne tik prisėsti, bet ir įžvelgti vienišo žmogaus siluetą.

Laipteliais nusileidę prie vandens panevėžiečiai gali ne tik palesintiantis, bet ir apžiūrėti granito akmenų kompoziciją „Gražūs“. Ją per 2007 m. simpoziumą sukūrė Andrius Siderkevičius. Kai kurias skulptūras sunku pastebėti – pavyzdžiui, Senvagėje po eglaitėmis slepiasi latvio D.Volkovo kurtas „Paparčio žiedas“.

Vertingiausiųjų ketvertukas

Panevėžio dailės galerijos direktorė Jolanta Lebednykienė teigia, kad skulptūros – atminimo ženklai.

„Tikrai gerą ir ilgaamžę skulptūrą per dvi savaites sukurti itin sunku. Į kūrinį reikia įdėti daug širdies, jį išmąstyti, išjausti. Kūrinys turi subręsti menininko viduje“, – sako J. Lebednykienė.

Viena iš vertingiausių Panevėžyje pastatytų skulptūrų, sulaukusi itin gero menotyrininkų įvertinimo, pasak J. Lebednykienės, yra skulptoriaus Jono Lebednyko sukurtas paminklas sukilėliams.

Jis atidengtas prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios 1998-aisiais minint 135-ąsias 1863 m. sukilimo metines. Paminklas skirtas atminti šioje aikštėje sušaudytus sukilėlius. Ši vieta įtraukta į Lietuvos Respublikos saugomų paminklų sąrašą ir yra saugoma valstybės.

Kaip dar vieną iš itin reikšmingų skulptūrų Dailės galerijos direktorė išskiria Alfrido Pajuodžio sukurtą „Vėžį“. Panevėžiečius į Senvagės vandenį įplaukęs „Vėžys“ džiugina jau kelis dešimtmečius.

Iš pradžių jis buvo pastatytas Panevėžyje esančiose žydų kapinėse. Tačiau fontanas ir „Vėžys“ žeidė žydų bendruomenę. Dabar ten pastatytas V. Tallat-Kelpšos kūrinys „Liūdinti žydų motina“.

Iš vienos miesto vietos į kitą keliavęs „Vėžys“ pagaliau savo vietą surado Senvagėje ir dabar laikomas Panevėžio simboliu.

Itin didelę meninę reikšmę turi ir Senvagėje įkurdinta A. Smilginio skulptūra „Besimaudanti“ („Torsas“). Ši skulptūra – viena iš pirmųjų, atsiradusių Senvagėje.

Galima sakyti, kad tai ir vienas iš daugiausia pasipiktinimo ir kritikos žodžių sulaukusių kūrinių. Kai kuriems žmonėms skulptūra atrodė nepadori ir neverta eksponuoti miesto centre. Nepatenkinti menininko sprendimu žmonės net bandė uždegti kūrinį ir kitaip jį niokoti. Tačiau laikui bėgant toks konservatyvumas dingo ir prabėgus nemažai metų „Torsas“ vadinamas vienu vertingiausiu Panevėžio miesto kūrinių viešosiose erdvėse.

Iš neseniai sukurtų skulptūrų J. Lebednykienė išskiria 2007 m. Laisvės aikštėje atidengtą paminklą Juozui Miltiniui. Skulptoriaus Remigijaus Midvikio sukurtas paminklas žymiam režisieriui Panevėžyje atidengtas minint jo 100-ąsias gimimo metines.

Paminklas sukėlė daug diskusijų. Dalis panevėžiečių buvo šokiruoti, kai pastebėjo, kad bronzinio režisieriaus galvoje kyšo ragiukai. J. Lebednykienė mano, kad skulptoriaus viena iš užduočių – sukurti intrigą, o R. Midvikiui tai puikiai pavyko.

Netradicinės skulptūros

Mieste galima rasti keletą visai netradicinių kūrinių. 2005 m. čia atidengta pirmoji visoje Lietuvoje skulptūra, skirta futbolui. Skulptūros autorius – panevėžietis Vytautas Tallat-Kelpša. Beveik dviejų metrų aukščio marmurinę koloną puošia įspūdingo dydžio futbolo kamuolys. Skulptūra skirta reprezentacinei Panevėžio futbolo komandai, 2005-aisiais tapusiai Lietuvos čempione.

Dar viena su sportu susijusi skulptūra pastatyta Senvagėje. Dažnas praeivis stabtelėja prie „Šachmatininko“.

Jo autorius alytiškis skulptorius R. Diržys prototipu pasirinko skandalingąjį amerikiečių boksininką Maiką Taisoną. Autorius tvirtina, kad tai – pirmas paminklas Lietuvoje, pastatytas afroamerikiečiui.

Vertingų skulptorių darbų galima rasti ne tik miesto aikštėse. Nelieka nepastebėti ir prie mokyklų esantys kūriniai.

Prie J. Balčikonio gimnazijos yra ne tik panevėžiečio skulptoriaus B. Bučo 1970 m. sukurtas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės – rašytojos, literatūros kritikės, publicistės, pedagogės – biustas.

Mokyklos kiemelyje surinkta nemaža kolekcija atminimo lentų, skirtų žymiesiems su mokykla arba Panevėžio miestu susijusiems žmonėms. Tai kiekvienos abiturientų kartos dovanos gimnazijai. Šiuo metu kūrinių yra penkiolika. Mokyklos vidiniame kiemelyje galima pamatyti Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Lauryną Stuoką-Gucevičių, Balį Sruogą ir kitus Lietuvoje žinomus žmones.

Dar vienas itin įspūdingas kūrinys pastatytas „Vyturio“ vidurinėje mokykloje. Šarūno Šimulyno bronzinė skulptūra „Sparnai“ sukurta 1983 m.. Šis darbas laikomas vienu iš ypatingiausių Panevėžyje esančių kūrinių.

7 p r i e d a s. Aloyzo Smilingio „Besimaudanti“ (torsas) (1984), Juozo Genevičiaus „Dainius“ (1988), Romano Kazlausko „Šaulys“ (1989) skulptūrų fotografijos iš darbo autorės asmeninio archyvo (1999).

